

קִשְׁרִים לך, ירושלים, במלחמת תש"ח

אל"ם (במיל') ד"ר יעקב בעל-שם

Jerusalem signal communicators
In Israel Independence war
Colonel Dr. Jacob Baal-Schem

סייעו בחומר:

אל"ם (מיל.) הלל כרמלי

ד"ר אורי אפשטיין

מר חיים דהאן

ד"ר שמואל אלחנן

עריכה לשונית: לאה חובל

עיצוב גרפי: עיניים גדולות | www.bigeyes.co.il

ציור העטיפה: תומר זית ואורי פלג | עיניים גדולות

בהוצאת העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב

מסת"ב 0-0-92085-965-978

נדפס בישראל, 2013

© כל הזכויות שמורות

ספר זה מוקדש לזכר
הורי - מרים ונתן נאמנוירטה
שנספו בשואה ולא זכו לראות את...
ולמפקדי "רבי" וחברי הלוחמים
שנפלו בדרך אל...
תקומת ישראל וירושלים בירתה

תודות לוועד המנהל של העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב,
לאבי גולן ולסגל אתר העמותה ובמיוחד לנשיא העמותה - אלוף
(מיל) שלמה ענבר-בורשטיין, אשר יזם, הדריך והקדיש שעות רבות
בהגהת הספר ובהבאתו לצורתו הסופית. תודה לליהי קורן ולאורי
פלג שעיצבו וערכו את הספר. תודה מיוחדת לאשתי שושנה, על
סבלנותה.

תוכן העניינים

9	דברי מבוא
15	פתח דבר
19	פרק ראשון: משמעות החלטת כ"ט בנובמבר
25	פרק שני: יחידות עציוני ומערך הקשר הסטטי
37	פרק שלישי: הגיוס
45	פרק רביעי: קורס קשרים
57	פרק חמישי: רבי
65	פרק שישי: ציוד הקשר האלחוטי
73	פרק שביעי: הפעולות הראשונות
83	פרק שמיני: בירושלים הנצורה
95	פרק תשיעי: הקרב על הקסטל
101	פרק עשירי: מבצע "נחשון"
105	פרק אחד-עשר: פסח תש"ח
109	פרק שנים-עשר: כיבוש קטמון וקרבות מאי 1948
117	פרק שלושה-עשר: מאי 1948 - חודש הכרזת המדינה
121	פרק ארבעה-עשר: הפעולה הראשונה לאחר הכרזת המדינה
131	פרק חמישה-עשר: קשר למטה הכללי
133	פרק שישה-עשר: ההפוגה הראשונה
139	פרק שבעה-עשר: מההפוגה הראשונה ועד "הפסקת האש הכנה"
145	פרק שמונה-עשר: אחרית דבר - המשך הדרך
151	מקורות

לוחות נופלי מלחמת העצמאות באולם הזיכרון
באתר ההנצחה לחללי הקשר והתקשוב ביהוד

דברי מבוא

מאת אלוף (מיל) שלמה ענבר-בורשטיין נשיא העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב

אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני:
תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי
אם לא אעלה את ירושלם על ראש שמחתי:
(תהילים קל"ז, ה-ו)

תמיד, כמורשת, נזכור את ירושלים ואת לוחמי הקשר במלחמת תש"ח, שנלחמו על קיומה ושחרורה. בכל הדורות, בארץ ובגולה, ירושלים הייתה והינה מרכז חיינו הלאומיים.

יהודי הגולה ויהודי אתיופיה ביניהם, התפללו וכמהו לראות את ירושלים. עבורם ארץ ישראל היא ציון, היא ירושלים. בכל פסח אומרים "לשנה הבאה בירושלים". בזכות ובגלל כמיהה זו זכינו להיפדות וזכו גולי אתיופיה להיפדות על ידי מדינת ישראל וצה"ל ולעלות לירושלים - כולם.

מעולם לא עזבנו את ישראל, בין בגוף ובין בנפש. מתמיד ירושלים בלבנו. המשורר יהודה הלוי כתב בשירו "ציון הלא תשאלי..." - "ליבי במזרח ואנוכי בסוף מערב...". ציון - ירושלים סימלה את כל ארץ-ישראל, ארץ האבות, ארץ הזהות היהודית. לעולם לא עזבנו את ירושלים. מי שליבו ונפשו במזרח, גם אם אינו דורך על אדמתה פיזית - הוא נמצא בה.

ירושלים היא שלם - העיר השלמה, עיר השלום שידעה מלחמות רבות, בנייה ושגשוג, הרס וחורבן ותקומה בימינו.

שפת האומה היהודית - העברית, נוצרה מחדש, שוקמה ועוצבה בירושלים. נשמת האומה היא ירושלים.

מפאת מרכזיותה וחשיבותה, הבינו בכל הדורות והזמנים, בני עמנו והגויים כאחד, כי המקיים שלטונו, מפתח, שומר וחי בירושלים - מקיים עצמו בארץ ישראל כולה.

במלחמת תש"ח - מלחמת השחרור והקוממיות, נלחמנו בירושלים על הישרדותה וקיומה, כפי שנלחמנו בחלקים רבים מהארץ. דוד בן-גוריון, מנהיג היישוב, ההנהגה וכוחות המגן הבינו ונתנו עדיפות להגנה ולהישרדות של ירושלים רבתי, למרות הצרכים והקשיים הרבים בכל אשר פנו. עוד לפני מלחמת תש"ח לחמו כוחות היישוב היהודי המאורגן, המחתרות - ההגנה, הפלמ"ח, החי"ש, האצ"ל והלח"י, במנדט הבריטי, כוחותיו וגזרותיו. במאורעות וביניהם נלחמנו והגנו מפני הפורעים הערבים אשר התאמצו לגרשנו ולהכחידנו - במיוחד מיירושלים. בתש"ח נלחמו נגדנו חמישה צבאות מאורגנים של מדינות ערב יחד עם הפורעים המקומיים ו"כוחות קאוקג'י". בירושלים נוספו עליהם גם המצרים והלגיון הירדני.

יותר משעמדו לנו כוחותינו הדלים, עמדה לנו רוחנו האיתנה, רוח הלחימה על הבית ועל גורל העם היהודי. בירושלים ובכל מקום נתגלתה רוח הקרבה וגבורה פיזית ונפשית. במקום שנלחמים - קורים נסים. הנס הגדול שקרה לנו הם האנשים - האזרחים, הלוחמים, המנהיגים והיישוב כולו, שסיכנו הכול - חיים ורכוש, למען ירושלים.

בתוך מסכת הגבורה לאין סוף, בתוך סיפורי הקרבות ההרואיים, בתוך המפולות והאסונות (כן. היו!), בתוך הניצחונות, נעדרו עד היום סיפורי מעשיהם, גבורתם והקרבתם של לוחמי הקשר בתוככי ירושלים ולמען ירושלים רבתי. השנים עושות את שלהן ולאט לאט, בדרך הטבע, נעלמים לוחמי תש"ח וביניהם - לוחמי הקשר דאז, היכולים לספר את סיפור הקשר ורוח התקופה בירושלים, במלחמת תש"ח.

אלוף משנה (מיל) ד"ר יעקב בעל-שם, איש חיל הקשר מאז ומתמיד, היה קשר בירושלים הנצורה ופליט מהעיר העתיקה. ביקשתי כי ישנס את זכרוננו וכישרונו ויעלה על הכתב - מעצמו וממקורות נוספים, את סיפור הקשרים בעיר הנצורה, את הרקע ואת מהלכי הקרבות והמבצעים סביב ירושלים ובתוך העיר. סייעו גם אל"מ (מיל) הלל כרמלי - איש חיל הקשר במשך שנים רבות ואחרים, שהיו קשרים בתקופת המצור.

על הקשר והקשרים בירושלים במלחמת תש"ח חייבים לספר, כנדבך חשוב מאד ומרכזי במסכת המורשת היהודית ומורשת תקומת עם ישראל, צבא ההגנה לישראל וחיל הקשר. רבים נתנו נפשם, כמסופר ומתועד בספר זה, על קיום הקשר. בדם ואש ובקשר נגאלה ירושלים. בדם ואש תוך עשיית קשר נפלו ונפצעו טובי לוחמינו ושוכלו מיטב משפחותינו.

חובה עלינו לספר לדורות הבאים על רוח "המברק עבור יעבור" ועל רוח ההקרבה. חשוב להדגיש ולשנן מקצועיות והצטיינות, כי למרות רוח הקרב, היעדר ידע מקצועי יכול לגרום לאסון בעת פעולה (ראה הפעלת מק-300 במשוריין סגור, ללא אנטנה חיצונית, שלא אפשרה קשר מפאת המיסוך).

לוחמינו הקשרים היו ספרא וסיפא כפי שמספר יב"ש (יעקב בעל-שם). בהפוגה קצרה בקרבות, טרח ורכש בכל חודש במחצית משכרו החודשי - 2 לירות ארץ ישראליות - כך מ"דברי ימי עם עולם" שכתב ההיסטוריון ש. דובנוב. ומה עשו לוחמי העיר העתיקה בירושלים ברגיעה בין הקרבות? - קראו ושיננו את שירי ח. נ. ביאליק, משוררנו הלאומי. כזה הוא עמנו, אחת ידו בלחימה ואחת ידו ביצירה ובהגות. זה עם ישראל. אלה הם בנינו.

במלחמת תש"ח, בגלל היעדר מספיק כוחות, קוצר זמן וגורמים נוספים, לא השלמנו את שחרור ירושלים. ההיפך הוא שקרה: ארמון הנציב, העיר העתיקה וסביבות ירושלים נשארו בידי האויב. לעולם לא השלמנו עם מצב זה. חיכינו, תכננו וציפינו לזמן ולהזדמנות להשלים את שהחסרנו בתש"ח.

אני עצמי, אלוף (מיל) שלמה ענבר, בהיותי בקורס מפקדי פלוגות שריון בג'וליס בשנת 1958, לפני שהתמניתי לקצין קשר גייסות השריון, ביצעתי עם

אחרים, כמפקד מחלקת טנקים, מסע של מחלקת טנקים מג'וליס לירושלים, על ששראות הטנקים - בדרך הרים וגבעות, גאיות ובקעות. התרגיל כוון לאגור ניסיון לקראת שחרור העיר העתיקה - בבוא הזמן. "אני בג'וליס וליבי בעיר העתיקה בירושלים". היינו מוכנים.

במלחמת ששת הימים הושלמה המשימה. ירושלים כולה אוחדה לה ושטחים סביב נוספו לתחומה. ירושלים רבתי חזרה ליעודה!

במלחמת ששת הימים כיהנתי כסגן קשר"ר. עם שחרור ירושלים העתיקה קיבלתי ושוחחתי את שיחת הטלפון החשובה והיחידה במינה של חי. דמעות גיל זלגו מעיני ומעיני הסובבים אותי, במטה חיל הקשר, כאשר שיחת הטלפון ההיסטורית הראשונה הועברה אלי מהעיר העתיקה - ממלון אמבסדור על ידי חברי ופיקודי, קצין הטלפונים הארצי. אל"מ אברהם זינגר (ז"ל) הפתיע אותנו בשיחת טלפון "שלמה כאן אברהם, מזל טוב, אני מדבר מהעיר העתיקה". בשומעי זאת נעתקו המילים מפי. שיחה זו פיצתה סוף-סוף על ההודעה האיומה "עין, עין נכנעה" בה בישר נציג מפקד מחוז ירושלים למטה הכללי ברמת גן על נפילת העיר העתיקה, במלחמת תש"ח. ירושלים שוחררה! ירושלים שוב בידינו! הכותל - קודש ישראל, שוב בידינו!

מאז תש"ח, ששת הימים ואילך, אנו בונים מדינה אדירה. ירושלים פורחת ומתפקדת כבירתנו הנצחית והמתחדשת, בעזרת העם היהודי. אבל לא סלחו ולא הסכימו על ניצחוננו ושגשוגנו. מכל עבר מתנכלים לנו על בניתנו את עיר קדשנו. מיטב ידידינו אינם מניחים לנו ושונאינו מתנכלים, בכל דרך אפשרית, לקיומנו. אנו נאבקים על ירושלים רבתי ומצליחים חרף הקשיים ועל אף המקטרגים - להמשיך לבנות מוסדות תרבות ומדע, מבני שלטון ומבני תעשייה ויצירה, עשייה וחיים.

עם ישראל חי וירושלים לעולם עומדת. ירושלים הפכה למרכז תקשורת וטכנולוגיה, בנוסף ליתר סגולותיה, "אולי בזכות אותם קשרים....". ירושלים לעולם עומדת וקשריה יספרו סיפורם.

תמיד - "נחזור אל בורות המים, לסימטאות ולכותל בעיר העתיקה"

תמיד - "השופר יתקע בהר הבית בירושלים הזהובה".
נכוננו לנו מאבקים רבים. אם נדע לספר ולהפיח את רוח המורשת, רוח לוחמי
וקשרי תש"ח, בירושלים ובכל הארץ - מובטח לנו כי יכול נוכל לכולם, למרות
הלחצים והקשיים.
נישא את ירושלים, את דמות ורוח קשרינו, על ראש שמחתנו ו"המברק
תמיד עבור יעבור".

שלמה ענבר

פתח דבר

כ"ט בנובמבר 1947

שלושה בחורים דתיים מטיילים במוצאי שבת ב"משולש" בירושלים, כאשר ממקלטי הרדיו בבתי מסביב בוקע קולו של נשיא עצרת האומות המאוחדות, החוזר על הצבעתם של נציגי האומות. המתח בעיצומו וכאשר נשמעת ההכרזה "33 בעד, 13 נגד", פורצות שאגות שמחה אדירות מכל הבתים וחיש מהר כל האזור מתמלא בהמוני אנשים צוהלים ורוקדים. אני נפרד מחברי בתוך הקהל הגועש ומספיק לצלם, במצלמת ה"בוקס" שברשותי, את האנשים המטפסים על משוריני הצבא הבריטי והמפתיעים את החיילים במשקה ובפרחים ואת מעגלי ההורה האין-סופיים, הנוצרים בצומת בן-יהודה והמלך ג'ורג'. כך החל מפגשי עם עצמאות ישראל.

הגעתי לפלסטינה (א"י) בשמי המקורי - יעקב נאמנוירט (Jacques Namenwirth) ב-15 יוני 1945 באנייה "פלוס אולטרה", שהפליגה מברצלונה לחיפה. הייתה זו האנייה החוקית הראשונה לאחר סיום מלחמת העולם השנייה, שבה הפליגה קבוצת בני נוער שהוכשרו ב"בית עליית הנוער" בוורסואו (Versoix) בשווייץ. הגעתי לבית עליית הנוער במרץ 1943, לאחר שאני, דודי ומשפחתו "גנבנו את הגבול" בין צרפת לשווייץ בליל "סילבסטר" של ה-31 לדצמבר 1942, כשהשומרים הגרמנים היו שיכורים ולא הבחינו בנו. הייתי נער דתי ו"בית עליית הנוער" כלל בני נוער דתיים וחילוניים, אשר זכו לחינוך ציוני ולמדו לשלוט בשפה העברית, תוך שמירה על ייחודם כחברי "גורדוניה",

"השומר הצעיר" או כמוני - "בני עקיבא". "בית עליית הנוער" שבורסואה ליד ג'נבה הוקם על ידי שליחי התנועה הציונית בשווייץ וקלט נערות ונערים מארצות שונות שנמלטו לשווייץ, רובם ללא הורים. המדריכים חינוכו ל"חלוציות" ובכל יום, לאחר לימודים בכיתות, עבדנו בגינה או במשק הבית.

עם הגיענו לנמל חיפה, הופרדנו ויחד עם שני ילדים נוספים (היינו כבני 15) נשלחתי לבית-הספר החקלאי מקווה-ישראל. שלושתנו צורפנו למחזור י"ח ב"סקטור הדתי", שכלל בעיקר בני נוער מירושלים שהגיעו עם המדריכים - דב אברמוביץ ודב רפל. שקדנו על לימודי חקלאות ויהדות במשך שנתיים, אך סיימנו אותם ללא תעודת בגרות. רוב בוגרי המחזור הצטרפו לקבוצת "עין-צורים" בגוש עציון ואילו אני, שרציתי להמשיך ללימודים אקדמאיים, חיפשתי דרך להשלים את הלימודים כדי לגשת למבחנים לקבלת תעודת בגרות.

כך הגעתי לקבוצת "יבנה", קבוצת סטודנטים דתיים שהקימה קומונה בעיר העתיקה בירושלים וניהלה בה מועדונים לנוער היהודי. מרכז הקבוצה היה מזכיר האוניברסיטה העברית, שלמה בירנבאום, ומתקציבה שולם לי שכר חדשי בסך של 10 לא"י. לאחר שנים התברר לי כי מדריכיי במקווה-ישראל, דב אברמוביץ ודב רפל, היו בין מייסדי קבוצת "יבנה", שמומנה על-ידי נשיא האוניברסיטה העברית. בזכות פעילותי בקבוצה התאפשר לי להשתתף כ"סטודנט חפשי" בהרצאות באוניברסיטה העברית.

בערב כ"ט בנובמבר, במוצאי שבת, טיילנו - שני חבריי מהקומונה ואני - במרכז ירושלים וכך נקלעתי לשמחה בעקבות החלטת האומות המאוחדות.

כ"ט בנובמבר 1947:
חייל בריטי ותושבי ירושלים חוגגים

פרק ראשון

משמעות החלטת כ"ט בנובמבר

באפריל 1946, בריטניה, שקיבלה את המנדט על ארץ ישראל מ"חבר העמים" ב-1922 (הגוף שקדם לאו"ם), ביקשה לערוך כינוס מיוחד של עצרת האו"ם, כדי לדון בעניין ארץ-ישראל וכדי למנות ועדה שתציע פתרון לבעיה. העצרת הכללית מינתה ועדת חקירה מיוחדת, שכללה 11 חברים ממדינות ניטרליות, בראשותו של השופט השוודי סאנדסטרם. הוועדה ביקרה בארץ, גבתה עדויות בה ובארצות התבל ופרסמה ב-31 באוגוסט 1947 החלטה פה אחד - להמליץ על חלוקת הארץ לשתי מדינות עצמאיות - יהודית וערבית - שיקיימו ביניהן שיתוף פעולה כלכלי ולקבוע כי ירושלים תהיה שטח בין-לאומי.

בוועדה עלו דעות שונות לגבי שיטת חלוקת הארץ. במהלך דיוניה, הסובייטים החלו לתמוך בהקמת המדינה היהודית העצמאית, כדי לפגוע במעמדה האימפריאלי של בריטניה. בספטמבר 1947 גם האמריקנים הודיעו על תמיכתם בתכנית, לעומת הבריטים, שהודיעו כי לא ישתתפו בביצועה. באוקטובר 1947 הוקמו שלוש ועדות-משנה, כדי לעבד את התכניות השונות לחלוקת הארץ ובסיום עבודתן ועדת החקירה אימצה את תכנית הרוב, יחד עם שינוי שהוסיף למדינה הערבית את השטח בין רפיח לניצנה.

תכנית זו עמדה להצבעה ב-29 בנובמבר 1947 בעצרת האומות המאוחדות, וברוב של 33 קולות מול 13 מתנגדים ו-10 נמנעים התקבלה "החלטה 181" על

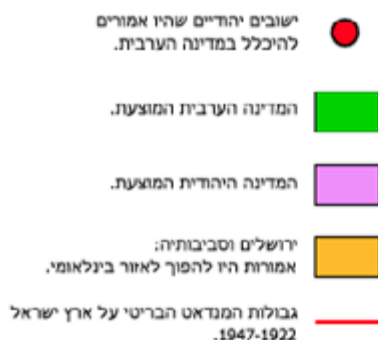
הקמת מדינות ליהודים ולערבים. המדינה היהודית הייתה אמורה להיבנות משלושה חלקים, שלא יכללו את יפו (שתהיה מובלעת ערבית) ואת ירושלים (שתהיה אזור בין-לאומי).

רוב הציבור היהודי תמך בתכנית שהתקבלה ובעיקר הסוכנות היהודית, אשר תפקדה כממשלה בפועל של היישוב היהודי בארץ ישראל. לעומת זאת, התכנית נדחתה על-ידי ההנהגה הערבית ועל-ידי רוב רובו של הציבור הערבי. חלק מהציבור היהודי, כמו אנשי הארגון הצבאי הלאומי, דחה את תכנית החלוקה, אך רוב היישוב קיבל אותה בהתלהבות ובחגיגות.

ההנהגה הערבית בארץ, לעומת זאת, דחתה את התכנית לחלוטין. המנהיגים הערבים באותה עת התנגדו לגמרי לזכותם של היהודים למדינה עצמאית בארץ ישראל, ובכך ביטאו את מדיניותה של הליגה הערבית.

הבריטים, שנמנעו בהצבעה על תכנית החלוקה, בחרו לא לשתף פעולה עם ועדת החמישה, שהוקמה בידי האו"ם, כדי לאפשר העברה מסודרת של המנדט הבריטי לידי היהודים והערבים. הן היהודים והן הערבים האשימו את הבריטים בסיוע לצד השני. הבריטים החליטו לסיים את המנדט בשעת חצות בין ה-14 ל-15 במאי 1948, כאשר הנציב העליון הוריד את דגל בריטניה בנמל חיפה. ב-14 במאי, יומו האחרון של המנדט הבריטי, דוד בן-גוריון הכריז על הקמת מדינת ישראל ופרסם צווים ראשוניים להחלת השלטון החדש מחצות הלילה. על פי סקר שנערך עבור הוועדה האנגלו-אמריקנית לענייני ארץ-ישראל ב-1945 (ושכנגדו הועלו הרבה טענות בקרב הציבור היהודי), אוכלוסיית ארץ-ישראל (שנכללה בתכנית החלוקה) מנתה 1,764,320 נפש, מהם 1,061,270 מוסלמים, 553,400 יהודים, 135,550 נוצרים ו-14,000 אחרים. בעקבות זרם העלייה הלגאלית והבלתי-לגאלית ("עלייה ב'") מספר היהודים בארץ-ישראל ביום סיום המנדט הוערך ב-650,000 איש.

הצעת החלוקה של האו"ם, 1947

מפה מס' 1 – הצעת חלוקת א"י

המצב בירושלים

ההנהגה הציונית ראתה בניסיון לקרוע את ירושלים מהמדינה היהודית בעיה חמורה. מחד, ירושלים נחשבה תמיד כבירת הנצח של עם ישראל. מאידך, רבים סברו שגם אם אש המלחמה תתפשט בכל רחבי הארץ, היא תפסח על ירושלים בשל מעמדה המיוחד. סברה זו לא התממשה וירושלים הפכה למוקד הלחימה, משום ששני הצדדים ייחסו לניצחון בחזיתה ערך כמעט שקול לניצחון במלחמה כולה.

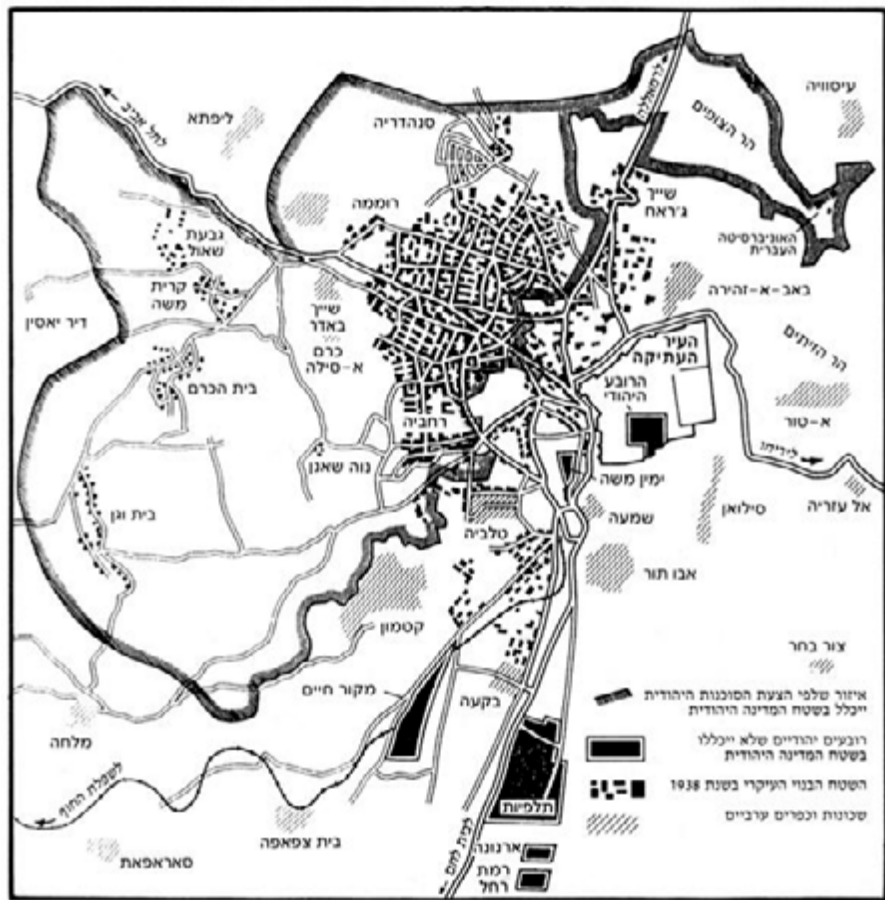
בשנת 1947 ירושלים מנתה 165,000 נפש, מהם 100,000 יהודים. העיר הייתה מוקפת מכל עבריה. המוצא היחיד שלה לאזור רצועת החוף (בה התרכז היישוב

היהודי) היה הכביש שהתפתל ממערב לעיר בין ההרים בואכה באב אל ואד (שער הגיא) ומשם דרך חולדה לתל-אביב וליישובים היהודיים בשפלת החוף. כביש זה עבר דרך כפרים ערביים, שהפריעו לתחבורה היהודית העוברת בהם, בעיקר בקטע מבאב אל ואד ועד הכניסה לעיר. מסילת הברזל המפותלת, שקשרה אף היא בין ירושלים לבין השפלה, מילאה תפקיד מוגבל בלבד בהעברת מטעני אספקה לעיר. שלוש הדרכים האחרות - לחברון, ליריחו ולשפלה - היו דרכי הקשר אל גושי ההתיישבות המבודדים - גוש עציון, גוש עטרות וגוש צפון ים-המלח. גם דרכים אלו עברו דרך כפרים ערבים.

מרבית האוכלוסייה היהודית בירושלים שכנה בעיר המערבית, בעוד שהתושבים הערבים גרו בעיקר במזרחה. יתרה מזאת, השכונות והאזורים היהודיים לא היו רצף אחד ואחדים מהם היו מבודדים בתוך שכונות ערביות, בעודם מנותקים מירושלים העברית. כך הרובע היהודי בלב העיר העתיקה וכך גם המרכז המסחרי הישן במזרחה, ושכונות בית הכרם ובית-וגן במערבה, הר הצופים בצפונה, תלפיות בדרומה ועוד.

בנוסף לכידוד השכונות העבריות בתוך העיר, גם מספר יישובים נמצאו מבודדים מחוצה לה, בסביבה ערבית, ביניהם נווה יעקב ועטרות בצפון העיר, רמת רחל בדרומה, הרטוב במערבה ויישובי גוש עציון, סדום וצפון ים המלח. בערים ובכפרים הערביים במרחב המקיף את ירושלים - במרובע שפינותיו הן חברון, יריחו, רמאללה ולטרון - שכנה אוכלוסייה ערבית גדולה, שניתן היה לגייס בה המוני לוחמים ולשנות לגמרי את יחסי הכוחות בזירה הירושלמית. במרחב זה האוכלוסייה הערבית מנתה כ-100,000 נפש, מהם כ-10,000 בערים רמאללה וביר-זית וכ-25,000 בחברון. לעומת זאת, האוכלוסייה היהודית במרחב זה מנתה כ-2,500 נפש, שהיו פזורים ב-13 יישובים.

השלטון הבריטי, שהחזיק בעיר עד ליום סיום המנדט, הכביד אף הוא על הקשר בין שכונות העיר. בשנת שלטונם האחרונה, הבריטים הקימו אזורי ביטחון מגודרים ומוגנים מפני הטרור. הכניסה לאזורים אלה, אשר חלק מהם נמצאו במרכז העיר, הייתה אסורה ומבוקרת והם גרמו לניתוקן של שכונות נוספות.

מפה מס' 2 - ירושלים וסביבותיה ב-1947

(חלוקת האזורים במפה - על-פי הצעת הסוכנות היהודית)

העיר העתיקה - בית כנסת "חורבת
רבי יהודה חסיד" (1947)

העיר העתיקה - הרובע היהודי כיום

חומת העיר העתיקה ומגדל דוד

שער יפו 1947

פרק שני

יחידות עציוני ומערך הקשר הסטטי

חטיבת עציוני

בעול הלחימה בירושלים נשאו בעיקר לוחמים שגויסו מקרב האוכלוסייה המקומית, חלק מהם סטודנטים שרק החלו את שנת הלימודים באוניברסיטה העברית. הכוח הירושלמי המגויס כלל חיל שדה (חי"ש) שהגיע בפברואר 1948 ל-1,271 איש, חיל משמר (חי"מ) - מאורגן בחבלים, באזורים ובקטעים, שתפקידם היה להגן על אזורים מסוימים ולכן היו מרותקים אליהם - בהיקף של למעלה מ-1,000 איש ויחידות שירותים שונות - דוגמת מחלקת הקשר שהוקמה בדצמבר 1947. סך הכול מצבת כוח אדם של "יחידות עציוני" (חי"ש - חיל משמר ושירותים) בפברואר 1948 - פרט למגויסים חלקית - הגיע ל-2,633 איש. ערב קום המדינה החטיבה מנתה 3,166 חיילים ומפקדים.

לוחמי ירושלים ידעו חילופי מפקדים רבים במהלך מלחמת העצמאות. עברו יותר מעשרה שבועות מאז הכ"ט בנובמבר עד שדוד שאלתיאל נתמנה למפקד ראשי בירושלים, אחראי על כוחות החי"ש והחי"ם כאחד. מאוחר יותר הוא הוחלף במשה דיין.

להלן פירוט גדודי חטיבת עציוני, תאריכי הקמתם, מפקדיהם ופעילויותיהם העיקריות:

מספר שם הגדוד	הרכב	תאריך ההקמה	פעילות עיקרית	מפקדים
61 מוריה	פלוגות חיי"ש	דצמבר 1947	עד סוף פברואר 1948 - הגנה במרחב מרחוב יפו צפונה, מוצא, הרטוב, עטרות ונווה יעקב. מתחילת מרץ - הגדוד העירוני של המחוז פעל בכוחות קטנים, לחם ברובע היהודי, היה אחראי על ליווי השיירות לגושים (מוצא וגוש עציון) ופשיטות על כפרים, כמו אבו תור. רוב מחלקת הל"ה (35 לוחמים שנפלו בדרכם לגוש עציון - ראה בהמשך) הייתה שייכת לגדוד. מחלקת החבלה הייתה אחראית על פיצוץ מלון סמירמיס בקטמון. במבצע נחשון סופח הגדוד לחטיבת הראל בכיבוש הקסטל ואחזקתו.	זלמן מרט, מרדכי גזית
62 בית חורון	פלוגה מגדוד 61 ותגבורת מחטיבת גבעתי	מרס 1948	מבצע נחשון, אחזקת משלטי הדרך משער הגיא לקסטל. לאחר הקמת צה"ל השתתף בקרבות הקשים על גבעת הרדאר, מבצע קדם ומבצע יקב.	מאיר זורע

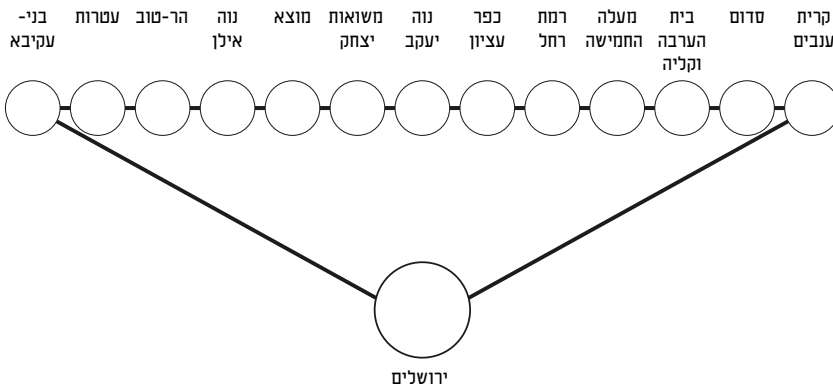
מספר שם הגדוד	הרכב	תאריך ההקמה	פעילות עיקרית	מפקדים
63	מכמש פלוגות ח"ש עירוניות	דצמבר 1947	עד פברואר 1948 - הגנה מרחוב יפו ודרומה, גוש עציון ורמת רחל. לאחר פברואר 1948 - אחריות על המרחב הכפרי: שתי מחלקות בנווה יעקב ובעטרות, שתי מחלקות בהרטוב, פלוגה בגוש עציון ופלוגה במוצא. תקף את בית צפאפא, סילואן והתחבורה על כביש בית לחם והדף את המתקפה על גוש עציון ב-14 בינואר 1948 רבים מלוחמי הגדוד נפגעו ונשבו בלגיון הירדני (כולל כל פלוגת גוש עציון). הגדוד פורק ב-21 במאי 1948.	שלום דרור (בורג)
	פלוגת פלוגת יהונתן גדנ"ע, נערים בני 16-18 ומפקדיהם	אפריל 1948	סיוע בגזרות הר ציון והרובע היהודי, שכונות ארנונה ותלפיות. סיוע לאצ"ל בכיבוש מלחה ועין כרם.	יהושע אריאלי

הקשר בירושלים

הקשר בירושלים פעל בפיקודו של זאב טריינין ולידו יעקב בר-אדון, ששימש בתפקיד קצין-קשר מחוזי למכשירים ניידים. באותה תקופה פעלה בעיר רשת קשר אלחוט סטטית של מכשירי "צבר" - מכשירי קשר מתוצרת "ההגנה", שהקיפה 20 נקודות, מהן 10 בגושים הכפריים. בנוסף, פעלה רשת ארצית,

"אבינועם", בשיטת אלחוט מורס, בה המטה המחוזי התקשר עם המטה הכללי ועם ים-המלח. כמו כן, הופעלה רשת קשר-איתות באמצעות מראות ("הליוגרף") ופנסי איתות, אם כי השימוש בה היה מוגבל. אמצעי קשר נוסף ומקביל לאיתות-ראיה (שהפעלתו בלילה סיכנה את המפעיל, כיון שהפנס האיר את הסביבה) היתה השימוש ביוני-דואר.

אבינועם ירושלים

ביחס לקשר ביישובים מצויה בידינו עדותו של הקשר צבי טל, שלימים נתמנה לשופט בית המשפט העליון ויוזם "חוק טל":

"יום אחד הגיע אמבולנס אל הכפר (נווה-יעקב) ובין השאר הביא אדנית גדולה. מתוך האדנית הוצאה קופסת מתכת מלבנית, שלא הייתה אלא משדר אלחוטי פרימיטיבי קטן, 'צבר' קראו לו. המשדר הגבישי חובר אל מקלט רדיו ביתי המחובר לאנטנה, והרי לך תחנת אלחוט חשאית. התחנה הייתה של ארגון "ההגנה" וכמותה נקבעו גם בשאר היישובים שבסביבות ירושלים, שהיו קשורים ברשת אחת או בשתיים-שלוש רשתות, ששימשו

קשר בין היישובים ובין מפקדת "ההגנה" בירושלים (טלפון בכפר היה רק לקרל סלומון, מנהל מחלקת המוסיקה ברדיו המנדטורי, ואולי גם לשכנו פרופ' אשנר). מלבד הקשר האלחוטי, קוים גם קשר איתות ראייה במורס בין המבנה הציבורי שבכפר ובין מגדל המים שבשכונת בית וגן, ביום בהליוגרף (נצנצי חמה במראה) ובלילה בפנס חשמלי. האתת שלנו היה נטר צעיר ושמו אברהם גוטשטיין (גת), שלימים שירת איתי בצה"ל.¹

קשר האלחוט היה, כמובן, סודי וחשאי, הן מפני הבריטים והן מפני הערבים, ופעל כל היום וכל הלילה, שבעה ימים בשבוע. היה אפוא צורך לאייש את התחנה במשמרות יומם ולילה. עלי הוטלה האחריות לתחנת האלחוט, ואיתי ארבע מתושבות המקום, שהתחלפו במשמרות. התשדורות איתנו באלף-בית פונטי והוצפנו בצופן של ספרות. את הצופן המציא חר טוביה וכסלר הזקן, שהיה מלומד חדשן ויצירתי. הצופן שלו היה, לדעתי, מעולה, מהיותו פשוט, זכיר, קל להחלפה חשאית ומשבש את תדירות האותיות הרגילה.

"האחראי לכל רשתות האלחוט היה יעקב בר-אדון ומפקדתו שכנה בבניין הקק"ל שבחצר המוסדות הלאומיים ברחביה. לימים הוחלף יעקב בר-אדון בזאב טריינין, שעתיד גם להיות מפקדי במחלקת הקשר בגדוד 68.²"

"הקשר הטלפוני התבסס על קווי הדואר ש"הוחרמו" על-ידי "ההגנה". הקווים נותקו מן הדואר הממשלתי וחוברו למרכזייה ובאמצעותם הובטח קשר ישיר עם היחידות. הפעולה בוצעה על-ידי הש"י (שירות הידיעות של ההגנה) ולרשת ניתן כינוי "ארנבת". בנוסף, יחידת הקשר הפעילה את "קול המגן העברי", תחנת שידור מקומית ששידרה לתושבי ירושלים, היהודים והערבים.

להלן לוח הקרבות בירושלים ובסביבתה מתחילת המאורעות ועד ההפוגה השנייה. כמעט בכולם השתתפות חיילים ממחלקת הקשר החטיבתית.

1 מר טל נשלח, יחד איתי, לקורס סמלי קשר בבה"ד 7, שהחל בספטמבר 1948, ושוחרר בקיץ 1949 - יב"ש.

לוח קרבות עציוני

ראשית המלחמה

דצמבר	2.12.47	שריפת המרכז המסחרי, כוחות בריטיים מונעים גישה מכוחותינו
	4.12.47-3	הדיפת התקפות על הרובע היהודי בעיר העתיקה **.
	12.12.47	קרב על שיירה לגוש עציון (10 הרוגים).
	13.12.47	מארב על התחבורה הערבית לחברון.
	21.12.47	מארב לאוטובוס ערבי בדרך לביתוניה.
	23.12.47	הדיפת התקפה על הרובע היהודי **.
	23.12.47	הדיפת התקפה על מקור חיים.
	23.12.47	פיצוץ תחנת דלק ברוממה - מרכז ידיעות לכנופיות
	26.12.47	פשיטה על כפר השילוח.
	26.12.47	פשיטה על ביח"ר לגזוז ברוממה.
	28.12.47	פשיטה על בית סוריק.
	28.12.47	פלישה לקטמון.
	28.12.47	מארב בדרך דיר-יאסין - עין כרם.
	28.12.47	הדיפת ההתקפה על ימין משה.
ינואר	3.1.48-1	הדיפת התקפה על הרובע היהודי בעיר העתיקה **.
	2.1.48	פשיטה על המועצה המוסלמית בשיח' ג'ראח.
	5.1.48	פיצוץ מפקדת הנג'אדה (גדנ"ע ערבי) במלון סמירמיס.
	7.1.48-5	הדיפת התקפות על מקור חיים.
	8.1.48-6	הדיפת התקפות על ימין משה.
	7.1.48	פשיטה על בית צפאפה.
	10.1.48	הדיפת התקפה על רמת רחל.
	11.1.48	הדיפת התקפה על מקור חיים.
	11.1.48	פשיטה בואדי ג'וז.
	12.1.48	פיצוץ תחנת הקמח בבית צפאפה.
	13.1.48	פשיטה על שיח' ג'ראח ופיצוץ עמדות חבלנים.
	13.1.48	שיירהלגוש עציון נאלצת לשוב על עקבותיה.
	14.1.48	התקפה ערבית גדולה בפיקודו של עבד אל-קאדר חוסייני על גוש עציון, נהדפת **.

הדיפת התקפה על הר-טוב.	14.1.48	
תגבורת לגוש עציון שנעה ברגל מהר-טוב מתגלה וכל אנשיה מוצאים את מותם בקרב נואש (הל"ה) *.	15.1.48	
התקלות פלוגה בעת חיפושים אחר הל"ה ברמת בית ג'מאל.	16.1.48	
כבוש ליפתא, רוממה הערבית ושיח' בדר.	19.1.48	
פשיטה לשיח' ג'ראח.	20.1.48	
פשיטה ליד הקסטל (אבו ג'ורג').	22.1.48	
פשיטה לקטמון (בית שאהין).	30.1.48	
פשיטה על בית צפאפה.	31.1.48	
פיצוץ בנין ה"פלסטיין פוסט" ע"י בריטים.	2.2.48	פברואר
פעולת תקיפה על רמאללה.	8.2.48	
הדיפת התקפה על מפעל האשלג.*	10.2.48	
תפישת בתים בטלביה. השכונה כולה בידינו.	10.2.48	
פשיטה לבית צפאפה.	11.2.48	
הדיפת התקפה על ימין משה.	13.2.48	
פשיטה לבית צפאפה.	15.2.48	
פשיטה על בית צוריק.	17.2.48	
הדיפת התקפה על הר הצופים.	17.2.48	
הדיפת התקפה על רמת רחל.	18.2.48	
עריקים בריטיים מפוצצים מספר בתים ברחוב בן יהודה על יושביהם	22.2.48	
הדיפת התקפה על ימין משה.	23.2.48	
הדיפת התקפה על הר הצופים.	28.2.48	
מארב בכביש ירושלים - בית-לחם.	28.2.48	
כתה נשמדת בשובה ממארב בכביש רמאללה-לטרון (הט"ז)	4.3.48	מרס
הדיפת התקפה על בית ישראל.	10.3.48	
נהג הקונסוליה האמריקנית חודר במכוניתו לחצר המוסדות הלאומיים ומפוצץ אגף בבניין.	11.3.48	
הדיפת התקפה על תלפיות, חוות הלימוד וארנונה.	11.3.48	
הדיפת התקפה על מקור חיים.	11.3.48	
תפישת בית היתומים שנלר	17.3.48	

התקלות ליד אשוע.	18.3.48
הדיפת התקפות על מקור חיים וימין משה.	21.3.48
הדיפת התקפה על הרטוב.	22.3.48
מכונית תופת ללא נהג מתפוצצת לרגלי ימין משה וגורמת להרס רב.	23.3.48
מארבים בדרך לווה יעקב ועטרות.	22-24.3.48
בהתקפה על שיירה ליד שעפט נהרגו 14 איש.	24.3.48
בנבי דניאל נחסמה שיירה בשובה לגוש עציון. אנשיה מתבצרים בצדי הדרך ונילצים רק לאחר התערבות הצבא הבריטי. רב השריון שהיה לירושלים הולך לאיבוד ונשק השיירה נמסר לערבים.	26.3.48
הדיפת התקפה על נווה יעקב.	28.3.48

מנחשון עד פלישת צבאות ערב

הדיפת התקפה על מחצבת צובא.	1.4.48	אפריל
קרבות הקסטל: כיבוש הכפר ומשלטיו, הגנתם, הדיפת התקפות נגדיות. הריגת עבד אל קאדר חוסייני. שיירת נחשון עוברת.*	2-8.4.48	
הדיפת התקפות על משק הילדים מוצא-ארזה.	3-5.4.48	
תפישת המשרפה צפונית-מערכית לבית וגן.	4.4.48	
נסיון חבלה בבית המועצה המוסלמית בשיח' ג'ראח.	4.4.48	
הדיפת התקפה על גוש עציון.	4.4.48	
קרבות מחצבת צובא ונפילת המחצבה.	5-6.4.48	
קרב על המנזר בגוש עציון.*	12.4.48	
השיירה להדסה (77 חללים).	13.4.48	
מארב על התחבורה ליד שיח' ג'ראח.	16.4.48	
מארב בכביש עטרות - נווה יעקב.	18.4.48	
הדיפת התקפה על נווה יעקב.	19.4.48	
הדיפת ההתקפה על רמת רחל.	21.4.48	
תפישת בית הדין הצבאי הבריטי בגבול טלביה.	21.4.48	
התקלות ליד שעפט.	22.4.48	

הדיפת התקפה על מקור חיים.	26.4.48	
נסיון כיבוש קטמון*.	27.4.48	
הדיפת התקפה על מקור חיים.	28.4.48	
כיבוש קטמון*.	30.4.48	
הדיפת התקפה על גוש עציון*.	4-5.5.48	מאי
פשיטה לעין כרם.	7.5.48	
קרבות משלטי באב-אל-ואד*.	9-14.5.48	
הדיפת התקפה על גוש עציון*.	12.5.48	
נפילת גוש עציון*.	13-14.5.48	
תפישת אזורי בטחון א' ו-ב' שנתפנו ע"י הבריטים עם צאתם.	14.5.48	

מן הפלישה ועד ההפוגה הראשונה

הדיפת התקפה בבנק ברקלייס ובבניין העירייה ***	15.5.48
המשך מבצעי "קלשון" (תפישת תחנת הרכבת, תחנת הכוח, המושבה היונית, המושבה הגרמנית, שכונת בקעא, כבוש מחנה אלנבי, בית הדפוס הממשלתי ומערב דיר אבו-טור)	15.5.58
פנוי עטורות ונווה יעקב	15.5.48
מאמצי פריצה לעיר העתיקה דרך שער יפו ** (ראה.....)	16-18.5.48
השלמת כבוש אבו-טור	18.5.48
הכנסת תגבורת לעיר העתיקה לאחר פריצת שער ציון*.	19.5.48
פנוי בית הערבה ומפעל האשלג בקליה.	19.5.48
הדיפת התקפות על "הדסה", בתי מנדלבאום, בית ישראל ופאג"***.	19-21.5.48
הדיפת התקפה על רמת רחל.	20.5.48
כבוש מנזר נוטר דם.	20.5.48
הדיפת התקפה על מוסררה ומאה שערים.	20.5.48
הדיפת התקפה על בית וגן.	22.5.48
נסיון לכבוש מחדש את שיח' ג'ראח.	23.5.48
קרבות רמת רחל. המשק נופל, נכבש מחדש, נופל שנית, נכבש ונשאר בידינו***.	22-25.5.48

הדיפת התקפות על מנזר נוטר דם.	21-26.5.48	
הדיפת התקפות על הרובע היהודי.**	13-27.5.48	
הדיפת התקפות על דיר אבו טור.	27.5.48	
פשיטה על משטרת מאה שערים.	27.5.48	
נפילת העיר העתיקה.**	28.5.48	
נכשל נסיון לכעבוש את שיח' ג'ראח.	2.6.48	יוני
פשיטה על צור בחר.	2.6.48	
נכשל נסיון נוסף לכבוש את שיח' ג'ראח.	5.6.48	
נהדפה התקפה על דיר אבו טור.	6.6.48	
נהדפה התקפה על סדום.	6.6.48	
פשיטה על דיר אבו טור.	8.6.48	
כבוש בתים נוספים במוסרארה.	9.6.48	
נערך עוד נסיון לכבוש את שיח' ג'ראח.	10.6.48	

מן ההפוגה הראשונה עד "הפסקת האש הכנה"

נהדפה התקפה על הר ציון.	18.6.48	
פשיטה ופיצוץ שורת בתים ליד שער יפו.	9-11.7.48	יולי
נהדפה התקפה על בית מנדלבאום.	9.7.48	
נהדפה התקפה על נוטר דם.	10.7.48	
נכבשת חירבת אל חמאמה (הר הרצל) ונהדפת התקפה נגדית.	10.7.48	
נהדפה התקפה על הר ציון.	11.7.48	
כבוש חירבת בית מזמיל (קרית יובל).	12.7.48	
נהדפות התקפות על בית ישראל ובתי ההונגרים.	12.7.48	
כבוש מלחה.**	14.7.48	
כבוש מספר בתים בגבול בית צפפה.	14.7.48	
קרבות באיזור בתי מנדלבאום.	16-19.7.48	
פשיטה על משטרת מאה שערים.	17.7.48	
כשולן כיבוש העיר העתיקה.** **	17.7.48	
כבוש עין כרם ומיס קרי.	18.7.48	
הרחבת שליטתנו באיזור בית נובה.	18.7.48	

נהדפה התקפה על מוסררה.	20.7.48	
פשיטה מוצלחת על המוזוליאום בהר ציון.	10.8.48	אוגוסט
נהדפת התקפה על הר ציון.	13.8.48	
כשולן ההתקפה על רכס ארמון הנציב.	17.8.48	
נהדפה התקפה על בית ישראל.	18.8.48	
נהדפת התקפה על דיר אבו טור.	1.9.48	ספטמבר
נהדפת התקפה על הר ציון.	1.9.48	
נהדפת התקפה על מוסררה.	13.9.48	
נהדפת התקפה על הר ציון.	17.10.48	אוקטובר
כבוש ואלג'ה.	21.10.48	
נסיון לכבוש ראס בית ג'אלה.	22.10.48	
פשיטה על בית התריסים הצהובים בדיר אבו טור.	14.11.48	נובמבר
פשיטה ופיצוץ בית הנג'אדה ליד שער יפו.	16.11.48	
נחתם הסכם בין משה דיין מפקד כוחות צה"ל בירושלים ועבדאללה תל מפקד כוחות הלגיון הערבי באזור בדבר "הפסקת אש כנה".	30.11.48	

* בשיתוף עם חטיבת הראל

** בשיתוף עם אצ"ל

*** בשיתוף עם לח"י

הערה: פעולות עצמאיות של כוחות אחרים במרחב עציוני, לא צוינו.

פרק שלישי

הגיוס

למחרת החלטת האומות המאוחדות ב-30 בנובמבר וגם ב-1 בדצמבר נסענו, כהרגלנו, מהעיר העתיקה לאוניברסיטה בהר הצופים: תחילה, בקו 2 - אוטובוס קצר שממדיו אפשרו לו לעבור בסמטאות העיר העתיקה, ולאחר מכן, בקו 9 להר הצופים. ב-30 בנובמבר, קו זה, שנסע מירושלים להר הצופים והיו בו 9 אחיות ונהג, הותקף בשכונת שייך ג'ראח, ולכן הוכנס אוטובוס "משוריין" למסלול זה. "שריון" האוטובוס, כמו כלי רכב אחרים, הסתכם בהתקנת דפנות מתכת, שביניהן חצצה שכבת עץ, שנועדה לצמצם את פגיעת כדורי הרובה. למחרת, ב-1 בדצמבר, הוועד הערבי העליון הכריז על שביתה כללית ברחבי הארץ, ומנגד, בפיקוד "ההגנה", שקיבל ידיעות על תכניות לפגוע ביהודים באזור שער יפו, הכריזו על מצב כוננות כללי בעיר.

כבר אז הייתה תחושה קשה בנסיעות בסמטאות העיר העתיקה, אך כאשר הגעתי לתחנת המוצא בעיר העתיקה בבוקר ה-2 לדצמבר הובהר לי כי האוטובוס כלל לא הגיע לשם, מחשש להתנכלות מצד ערביי העיר העתיקה. החלטתי ללכת ברגל וכשראיתי שני שוטרים בריטיים צועדים לכיוון שער יפו, הלכתי בצמוד אליהם מתוך תקווה שאם יתקפו אותי, הם יגנו עלי. לבסוף הגעתי בשלום לשער יפו והיה נראה לי שהייתי בין היהודים האחרונים שיצאו ברגל את חומות העיר העתיקה, עד ללחימה.

למרות חששותיי החלטתי להמשיך בנסיעתי לאוניברסיטה. כהכנה לבחינות הבגרות, נהגתי לשמוע הרצאות בחוג להיסטוריה. ההרצאות בתולדות עם ישראל ניתנו על-ידי פרופסור יוסף קלאוזנר (כאשר כל המאמרים לקריאה היו שלו) ואילו במסגרת היסטוריה כללית שמעתי הרצאות של פרופסור קבנר על תולדות האימפריה הבריטית.

בהגיעי לבנייני האוניברסיטה על הר הצופים, נוכחתי שרק מעטים מאתנו נכנסו להרצאות ואילו רובנו עמדנו על המרפסות וצפינו בפרעות שפרצו במרכז המסחרי בממילא.

ב-30:9, בבוקרו של ה-2 בדצמבר, מפגינים ערבים התקהלו סמוך לשער יפו והחלו לצעוד אל רחוב הנסיכה מרי (כיום רחוב שלומציון המלכה), בעודם מצוידים במקלות ובסכינים. שם החלו לבזוז חנויות יהודיות ולהעלותן באש, ואז פגשו במספר אנשי "הגנה" שהוזעקו למקום. אלה ירו כמה כדורי אקדח באוויר וכך גרמו למנוסת ההמון לעבר העיר העתיקה. השוטרים הבריטים שנמצאו במקום לא הניפו יד לעבר ההמון, שהיה חמוש בנשק קר, אך החלו לדלוק אחרי אנשי "ההגנה".

הערבים התעודדו מפעולת הבריטים ופרצו שוב למרכז המסחרי והפעם עשו זאת בקלות, בלי שהשוטרים הבריטים יתנגדו להם. חנויות היהודים נפרצו, נבזזו והועלו באש ובעליהן שנמצאו שם הותקפו במוטות ברזל ובגרזנים. בסוף היום הועלו באש 40 חנויות. עשרים יהודים נפצעו, חלק מהם קשות, אבל הם חולצו מהמקום. חברי "הגנה" אחרים, שניסו להגיע למרכז ולעצור בעד ההמון, נעצרו ונאסרו בידי הבריטים. בתגובה, שאר חברי "ההגנה" הציתו את קולנוע רקס ברחוב הנסיכה מרי, שהיה בבעלות הערבים.

הובהר לי כי אין באפשרותי לחזור לחדרי בעיר העתיקה, לכן חבר שהכרתי בירושלים הזמין אותי לבוא וללון בחדרו ב"בית המעלות" במרכז ירושלים.

נפרדתי מכל רכושי עלי אדמות: בגדיי, ספריי - וביניהם "כל כתבי ח.נ. ביאליק", שקיבלתי כמתנת פְּרָדָה במקווה-ישראל, והכינור, שהבאתי אתי משווייץ בעת עלייתי ארצה ושהמשכתי ללמוד לנגן עליו במקווה-ישראל. לימים, סופר לי כי הלוחמים בעיר העתיקה הקריאו שירים של ביאליק מתוך ספרי בערבי שירה. חברי צייד אותי בסידור תפילה ובתפילין, שהמשכתי להניח עוד כמה שנים. בשובנו לחדרו, חברי התנצל בפניי על כי עליו ללכת למקום כלשהו וכאשר חזר, מאוחר יותר, סיפר לי ש"ההגנה" זקוקה לאנשים ומזמינה אותי להתגייס אליה. בעת שהותי במקווה-ישראל עברנו אימוני גִּדְנ"ע, תרגלנו בחולות חוסמסה בחולון ולקראת סיום המחזור הושבענו כחברי ההגנה בפני הדגל הלאומי וביד מונחת על התנ"ך, ולכן לא הופתעתי מהפנייה לגיוס.

בבוקר ביקשתי מחברי שידריכני והוא הביאני למאפיית "פת" לארחוק מרחוב יפו והתחנה המרכזית, שם שכן מרכז הגיוס הירושלמי של ה"הגנה". נכנסתי בהתרגשות רבה והודעתי שבכוונתי להתגייס. לאחר מכן, בתהליך קצר מאוד תוחקרתי ואושרתי לגיוס.

החלטתי לעשות מעשה והתגייסתי בשם **יעקב בעל-שם**, אם כי שמי בתעודת הזהות של ממשלת פלשתינה א"י היה יעקב נמנוירט. עוד בביתנו בלאנס (LENS) שבצפון צרפת סיפר לי אבי ששמו בעברית הוא בעל-שם (בגרמנית: NAMEN - שם ואילו WIRTH - בעל-הבית), ולכן ראיתי בהחלפת השם לעברית קיום רצונו של אבי, אשר גורש, יחד עם אמי מרים, בידי הנאצים מביתנו בלאנס למחנה מאלין (MALINES) בבלגיה ומשם הם שולחו לאושוויץ ב-15 לספטמבר 1942, מחווה לזכרם.

כבר באותו ערב הוטל עלי התפקיד הראשון: צירפו אותי לעיתונאי ירושלמי כדי שאדווח על המצב בגבול קטמון. הוטל עלי לטייל משעה 20:00 ועד 02:00 באזור טלביה, ניתנו לי מפתחות לשתי דירות שבשני קצוות המסלול ובכל פעם שהגעתי לאחת מהן היה עלי לטלפן ולהודיע אם המצב רגוע או אם נשמעת תנועת פורעים ערביים. המסלול שלי עבר ליד משכן בית הדין הצבאי העליון של הבריטים וכשעברתי שם נעצרתי על ידי השוטרים הערבים, ששמרו על

הבניין. נערך על גופי חיפוש ותוחקרת, הכנתי לעצמי סיפור כיסוי, אך השומרים הערבים כלל לא הבינו את האנגלית המגומגמת שלי ושלחו אותי לדרכי. בפעמים הבאות מצאתי דרך עוקפת כדי לא לעבור בקרבם. בשעה היעודה איש הצוות השני החליף אותי וחזרתי לחדרו של חברי.

כאשר התייצבתי למחרת במרכז ה"הגנה", הוטל עלי תפקיד חדש: מוניתי למפקד עמדה בשכונת נווה-שאנן (בקרבת מקום למשכן הכנסת כיום). הוקצתה לנו דירה בשלבי בנייה למגורים. בכל ערב הייתה מגיעה כיתת אנשי חי"ם (חיל המשמר), אשר קיבלו רובים מתחנת נוטרים, שהייתה ממוקמת בראש הגבעה, שהחזירו למחרת בבוקר. לקראת צהריים הייתה מגיעה מכונית מפוארת ומסיעה אותי לביתו של מושל ירושלים, דב יוסף, בו קיבלתי סכום כסף. משם המכונית הייתה מסיעה אותי לשוק מחנה יהודה, שם קניתי מזון וסיגריות ומשם חזרתי לעמדה והכנתי ארוחה לשומרי הלילה. בקומונה, בעיר העתיקה, הייתה לנו תורנות אחראי אספקה וכיוון שאז הייתי במהלכה, ידעתי מה והיכן לקנות והדבר הקל על תפקידי הנוכחי.

ביום ראשון, ה-7 בדצמבר, הדלקנו נר ראשון של חנוכה וכך ערכנו "מסיבת חנוכה" צנועה בכל אחד מערבי השבוע. לאחר שנים רבות פגשתי ירושלמים אשר זכרו את הדלקת הנרות ואת שירת "מעוז צור" בעמדת השמירה בנווה-שאנן.

לשמחתי, לא ארע אף אירוע חריג בתקופת שהותי בנווה-שאנן ולקראת אמצע דצמבר הועברתי ליחידת גדוד "מוריה". שם הצטרפתי לכיתה מאורגנת יותר של ה"הגנה", שכולם היו מבוגרים ממני - כמו חברי הלל כרמלי - שירתו בצבא הבריטי ורכשו ניסיון צבאי. הצוות שלנו הועבר משכונה לשכונה ובחלק מהזמן שהינו ב"מושב זקנים" בכניסה לירושלים. פה ניתנה לנו גם ההזדמנות להתאמן בנשק במסגרת המתחם המגודר, אף שבשעת המבחן הובהר כי לא כל האקדחים שהיו ברשותנו תקינים, שימשתי אף כ"מספר 2" להלל בתפעול מקלע הברן. יחד עם הלל עברתי לשכונת פאג"י ולאחר מכן לשכונת "בית ישראל".

הלל כרמלי (ראה נספח א') היה בוגר החי"ל, החטיבה היהודית הלוחמת בצבא הבריטי, שאליה התגייס ב-1945 והשתחרר ממנה במאי 1946.

על אותה תקופה מספר הלל כרמלי:

"הוזעקתי לגדוד מוריה וגויסתי לשרות מלא בחי"ש. הוצבתי כמקלען ברן בכיתה של חברי מביה"ס אשר ליפצין ז"ל שאבטחה את מושב הזקנים מול הכפר הערבי שייח באדר (ששכן בשטח שמאחורי בנייני האומה של היום). "מול בית הזקנים הייתה תחנת דלק של ערבי שנהג לעלות על אופנועו בכל פעם ששיירה עמדה לצאת מירושלים לשפלה, לדווח לפורעים בקלנדיה שהיו תוקפים את השיירות. מפקד הפלוגה יוסף נבו, הטיל על אשר ליפצין לפוצץ את התחנה. עם חשיכה יצאנו מבית הזקנים, עברנו את הכביש ובצענו את הפיצוץ, הנסיגה בוצעה דרך שייח באדר לכוון מוסך חברת המקשר. הנשק שהיה בידי היה רק רימון רסס שהחזקתי בכיסי, המעבר דרך הכפר עבר ללא בעיות וכאשר הגענו לגדר המוסך חיכו לנו חברי המקשר וקיבלו מידנו את כלי הזין. משם המשכנו לבית הכרם ולנו במלון אורנים. למחרת הוסענו חזרה למושב הזקנים וראינו שבצענו את המבצע כהלכה."

"עברנו לשכונת פאג"י (שנבנתה עבור חברי מפלגת פועלי אגודת ישראל), מול ביה"ס לשוטרים (הבריטי) ומשם לבית רב קומות ברחוב שמואל הנביא באזור שכונת בית ישראל. מגג הבית הייתה שליטה על מעבר מנדלבויס וצפונה לכביש העולה להר הצופים. באחד הבקרים צפיתי לכוון עמדות הערבים במושב האמריקאית והבחנתי בכפיה מאחורי עמדת שקי חול, צלפתי עם מקלע הברן שלי לכוון העמדה והלכתי לאכול, לאחר האוכל חזרתי לצלוף שנית אך לא הבחנתי שבעמדה אין יותר ערבים ובמקומם היו חיילים בריטיים."

"לקראת הצהריים נשמעה צעקתה של הבחורה ששמרה על השער בכניסה לבית: "חיילים בריטים חדרו לבית". מסתבר שכאשר ג'ימי (עזריה מרימצ'יק, נוטר ששרת בסביבה) עמד להיכנס לבית, הגיע כוח בריטי לשער וכאשר החיילים דפקו על השער, שאלה הבחורה "מי שם" וג'ימי ענה "חיילים

בריטיים". הבחורה שהכירה את קולו של ג'ימי חשבה שהוא מתלוצץ ופתחה את השער. היא עוד הספיקה לצעוק שחיילים בריטיים חדרו לבית. "למזלנו החבאתי את הברן בסליק, אולם נשארו בדירת הגג שני תת מקלעי סטן וברחבת הגג היו מפוזרים תרמילי כדורים. חברי אספו את התרמילים אך החיילים יצאו לגג ועצרו אותם, אני הייתי באותה עת בחדר האמבטיה וחיפשתי היכן להסתיר את הסטנים, לא מצאתי מקום מתאים ולכן תליתי אותם על דלת האמבטיה וכיסיתי במגבות שהיו במקום. כאשר יצאתי מהאמבטיה, מצאתי שכל חברי רוכזו בחדר הסמוך וחייל אחד עמד בדלת ושמר עליהם, הוכנסתי לחדר וג'ימי סיפר לי שיש ברשותו אקדח שצריך איך שהוא להפטר ממנו. איך שהוא הצלחנו להעביר את האקדח לאחת הבנות שהיה לה חזה שופע בו הסתירה את האקדח. לאחר שהחיילים מצאו את הסטנים נלקחנו למשטרת מעבר מנדלבוים. שהינו על המרפסת בכניסה לתחנה וחיפשנו דרך איך להפטר מהאקדח, למזלנו הופיעה בחורה יהודיה לפגוש את ידידה קצין יהודי ששרת בתחנה ושכנענו אותה לקחת את האקדח ולמסור אותו לסוכנות, אך בשער עמדה שוטרת ערביה וחששנו שתבצע חיפוש על גופה של הבחורה, לכן שלחנו אחת מחברותינו לבקש ממנה שתראה לה היכן השירותים וכך הצליחה הבחורה לצאת עם האקדח מהתחנה."

כך החל השירות הצבאי שלי, שעתיד היה להימשך למעלה מ-30 שנה.

יעקב בעל-שם אחר סיום הקרבות
בירושלים

יעקב בעל-שם אחר סיום קורס
קשרים (ב"מדים" ממחסני ההגנה)

פרק רביעי

קורס קשרים

באחד הימים נקראנו, הלל כרמלי ואנוכי, למשרדי "תנובה" במרכז ירושלים. עם בוא תורי, הוכנסתי לראיון בחדרו של אריאל קליכנר (לימים, עמיעד). לאחר שנים התברר לי כי אריאל התגייס בעודו בן 17 לצבא הבריטי ושירת במסגרת החטיבה היהודית הלוחמת. באותו תקופה הוא שירת כקצין קשר במחוז ירושלים ולאחר מכן בחזית הדרום ונתמנה כקצין קשר ראשי, תפקיד בו שירת בין השנים 1954-1957.

אריאל סקר את גופי הצנום והשאלה הראשונה שהציג בפניי הייתה: "האם אתה חושב שתוכל לשאת על גבך 20 קילוגרם?" (תחילה אמר 20 טון ולאחר מכן תיקן את עצמו ל-20 קילוגרם). זה היה משקלו של מכשיר הקשר הנייד והוא היה בספק אם אוכל לשאתו. עניתי בהיסוס שאוכל לשאת משא כזה ואז הוא עבר לבחון את ידיעתי בשפה העברית. הסתבר כי הלל ואני נבחרנו מבין אנשי הכיתה, כיוון שהעברית שבפינו הייתה טובה ואריאל אכן שוכנע שהידע והדיבור העבריים שלי מתאימים. אז הודיע לי בחגיגות שהתקבלתי לקורס קשר, אליו הייתי אמור להישלח בימים הקרובים.

לא ידעתי מהו קשר ומה אלמד בקורס וגם חששתי לשאול את האחרים על כך, מפאת הסודיות שהוטלה עלינו. ארזתי את מעט המיטלטלין שאספתי מאז עזבתי את חדרי בעיר העתיקה והתכוונתי לבאות.

על-פי ההוראות שהועברו אלינו, הלל ואני התייצבנו בתחנת "אגד" ברחוב יפו ויחד עם מגויסים נוספים, שיועדו לקורס הקשר, הועלנו לאוטובוס שנסע לתחנה המרכזית בתל-אביב. אוירת חשאיות אפפה את כולנו, לכן חששנו לדבר זה עם זה, פן נגלה סודות כלשהם.

אורי אפשטיין, אחד מחבריי לאוטובוס, שנהיה לימים איש מחלקת הקשר, סיפר כי בהיותו סטודנט באוניברסיטה העברית פנה אליו סטודנט אחר, כנראה אריאל עמיעד, ושאל אותו האם הוא מוכן להיות ב"שירות הקשר". כדברי אפשטיין: "אמרתי לו שאין לי כל מושג בקשר והוא הרגיעני באומרו כי את הידע אוכל לרכוש בקורס. הוא (אריאל) הסביר לי שמדובר בתפקיד קרבי שיחייב אותי להיות צמוד למפקד הכוח ולשאת על גבי את מכשיר הקשר שמשקלו כ-20 ק"ג." בתחנה המרכזית בתל-אביב הופנינו לאוטובוס אחר וכאשר שאלנו את הנהג לאן הוא לוקח אותנו הוא סירב לענות. רק כאשר האוטובוס נעצר ונאמר לנו לרדת ממנו, פגשנו קבוצת ילדים ומפיהם נודע לנו שהגענו לבית ההבראה של קיבוץ שפיים.

בית ההבראה של קיבוץ שפיים שימש מאז שנות ה-40 כבית-הספר המרכזי לקשר, שאימן בעיקר אלחוטי מורס וקיים גם קורסים לסמלי ולקציני קשר. שירות הקשר של ארגון "ההגנה", שהוקם כבר בשנת 1936, התנסה רבות בהפעלת קשר סטטי בין היישובים, תוך שימוש במגוון אמצעים, החל מצידוד פרימיטיבי יחסית, כגון איתות דגלים, דרך פנסי "לוקס" ומכשירי הליוגרף וכלה בבנייה ובהפעלת תחנות אלחוט מוסתרות במזוודות. במהלך השירות בצבא הבריטי ובבריגדה היהודית (חי"ל - החטיבה היהודית הלוחמת - בצבא הבריטי) רבים מהמגויסים למדו להפעיל ולתחזק מכשירים. מפעל ההעפלה, אשר שלוחותיו פעלו על פני ארבעת חלקי תבל, היה מצידו גורם מדרבן ומקדם בטיפול בבעיות קשר לטווחים ארוכים. אך ניסיון שירות הקשר בפתרון בעיות קשר של יחידות שדה ניידות וצידודו לכך היו דלים יחסית. מצב הצידוד השתפר עם הגעת מכשירי האלחוט הראשונים מארה"ב, מק-300 ומק-19, לקראת סוף 1947.

בדצמבר 1947 נדרשו בדחיפות קשרי-שדה להפעלת המכשירים, שהגיעו מחוץ לארץ, ותוך חודש זה הוכשרו בשפיים 346 מהם. במקביל לקורס שלנו, באותה תקופה, התנהל קורס קציני קשר, אשר ממנו יצאו רוב קציני הקשר של צבא ההגנה לישראל במלחמת השחרור וביניהם מי שהיה לקצין קשר ואלקטרוניקה ראשי ולימים לראש מפא"ת, אלוף שלמה ענבר-בורשטיין. אנחנו היינו קבוצה של כ-25 איש, שנועדה לשמש כמחלקת הקשר של חטיבת "עציוני" ושל כל הכוחות הניידים בירושלים.

לאחר שחולקנו לחדרים, כונסנו לשיחת היכרות עם "שוקה" - יהושע מקובר, שהיה מפקד הקורס. כאן לראשונה התחוויר לי מהו המושג "קשר" ובאיזה תחום מקצועי אני עתיד לעסוק במשך למעלה מ-30 השנה הקרובות!

שוקה הסביר בקצרה מה מצפה לנו, הדגיש את חובת הסודיות ודרש מאתנו להקפיד "שלא לקפל את ראש המזרון לכרית", כיוון שנגרם נזק למזרונים בית ההבראה. מובן שמצאנו כי זהו רעיון מצוין, כיוון שלא ניתנו לנו כריות וכולנו קיפלנו את ראש המזרון.

מהר מאוד נכנסנו לשגרת האימונים:

- למדנו את האלף-בית הפונטי לאלחוט-דיבור, שבאמצעותו נוכל לאיית מילים בלתי ברורות לאלחוטן שאנו מתקשרים אתו (כך קרה לי כאשר נדרשתי להעביר מברק בידיש והאלחוטנית שמולי לא ידעה את השפה!).
 - הכרנו את מכשיר "המזוודה", מק-18, שפעל בתחום הת"ג.
 - למדנו לתפעל את המק-300 (מכשיר התג"ם שנקרא לאחר מכן מק-20).
 - למדנו נוהל אלחוט דיבור.
 - תרגלנו את הפעלת המכשירים, הן בכיתות והן בתרגילי שטח, לאחר מכן.
 - תוך כדי, ערכנו גם תרגילי התעמלות כדי להיות בכושר כקשרי-שדה.
- אירוע אופייני לתקופה - תוך כדי אחד מתרגילי השטח במק-300 הזהירו אותנו כי הצבא הבריטי קלט פעילות אלחוטית בסביבה ושלח צוותים לשטח. מיד הוזהרנו לשמור על דממת אלחוט ולחזור בהקדם לבית ההבראה. כולנו

הצלחנו להתגנב בחזרה עם המכשירים בלי להיתפס ורק אז המדריכים נרגעו ומיהרו להסתיר את הציוד עד יעבור זעם.

מדריכי הקורס היו "שוקה", יהושע מקובר-מרום, שהיה סמל קשר בצבא הבריטי (לאחר מכן, שימש כקצין הקשר של פיקוד הצפון ומאוחר יותר קצין קשר של חיל הים), "דובה", דב וינר (תירוש), שלאחר מכן שימש כראש ענף ציוד של חיל הקשר וצבי אלנתן, שלאחר מכן מילא תפקידים בכירים רבים בחיל הקשר.

חברי, הלל כרמלי, הזכיר כי בין חניכי הקורס היה נער ירושלמי דתי בשם שמואל גורודיש (לימים - אלוף פיקוד הדרום במלחמת יום כיפור), אך לאחר יום אחד בקורס קשר הוא החליט שאינו רוצה להיות קשר ולכן החליט "לברוח" לפלמ"ח.

במקביל לקורס שלנו, התנהל, כאמור, קורס קציני קשר ולעתים אף התאמנו אתם, אך חובת הסודיות שהוחדרה בנו הייתה חזקה, כשלמעשה לא ידענו מיהם ומהי מטרת הקורס שלהם. אישית, גם הייתי די מופתע מהשינוי שחל בחיי, כאשר פתאום אני חייב להסתגל למשמעת מעין-צבאית, כולל סידור מדויק של המיטה בבוקר ושעת כיבוי אורות קבועה.

בינתיים, התחלנו להכיר את החברים אשר עתידים להיות אנשי מחלקת הקשר הירושלמית. חלק גדול מהם לא היו כלל ירושלמים וצורפו כנראה לקורס בהיותם סטודנטים באוניברסיטה העברית. רובם היו מבוגרים ממני, כולל אלה שכבר שירתו בצבא הבריטי, וכמה מהם אף היו נשואים. יחד מנינו כ-25 איש. המחלקה כללה רק גברים.

בתום שבוע של לימודים ואימונים בבית-הספר המרכזי לקשר בשפיים, הועלינו שוב לאוטובוס והוא הביאנו הפעם לקיבוץ מעלה החמישה. כאן נועדנו להתגבש כמחלקה וללמוד שיטות קשר נוספות: איתות ראייה בדגלים, שימוש במכשיר "הליוגרף" באמצעות קרני השמש וקיום קשר בפנס "לוקס" בשעות הלילה. מיקומנו בהרי ירושלים אפשר פעילות רבה יותר ושהותנו העצמאית

חברים במחלקת הקשר של "עציוני"

הלל כרמלי

הלל הגיע לפלשתינה (א"י) בשם הלל קרמיול, בספטמבר 1933 בספינה "פולוניה" בהפלגתה הראשונה מטרייסת ליפו והנוסעים הורדו למזח בסירות. לאחר שהיה של כמה ימים אצל קרובי משפחה בנווה-צדק, המשפחה המשיכה לירושלים, בה נשאר עד 1949.

עם בואה לירושלים שונה שם המשפחה לכרמלי והלל נשלח ללמוד בחדר במאה שערים, אך ברח משם וגם מ"תלמוד תורה מזרחי" ולבסוף הוכנס לבי"ס "תחכמוני", שם סיים את לימודיו. מיד יצא לעבודה במשרד קבלת חולים ב"הדסה" בהר הצופים תוך המשך לימודי-ערב בגימנסיה "בגרות".

בפברואר 1945 התגייס הלל לחטיבה היהודית הלוחמת (חי"ל) בצבא הבריטי ולאחר טירונות במצרים נשלח לאנטוורפן, הוחזר במאי 1946 למצרים והשתחרר ביולי 1946.

על פעילותו בתקופת שרותו בבריגאדה מספר הלל:

"חלק מהמזון של הגדוד הועבר למחנה מעבר של יהודים ששרדו את השואה ורוכזו על ידנו במחנה מעבר צמוד לתחנת הרכבת של אנטוורפן, לפני העברתם לארץ.

באחד הימים בחודש מרס 1946, יצא לי להשתתף בפעולת הברחה של יהודים אלה.

יצאנו מהמחנה באנטוורפן לפנות בוקר, כשבכל משאית ארבעה חיילי הפלוגה, העמסנו הרבה שינלים צבאיים, כובעים ושמיכות והשיירה יצאה לדרך לעיר אוטריך. באוטרין נצמדה כל משאית בתורה לפתח הבית בו שכנו הניצולים, הלבשנו אותם בשינלים וכובעים צבאיים והושבנו אותם על המזוודות שכוסו בשמיכות ואנו החיילים "האמתיים" בעלי פנקסי שרות התיישבנו על הדלת האחורית של המשאית ונאחזנו במסגרת של הברזנט כך שאם השיירה

תיעצר ע"י המשטרה הצבאית הבריטית, נציג את תעודותינו ואת צו התנעה שהייתה מוטבעת עליו חותמת TTG ("תלחס טיזי גשפטן"). כך נסענו כל היום לעיר ליל שבצרפת. הגענו בלילה ולאחר ארוחת ערב חגיגית יצאנו לדרך והגענו לאיינדהובן בבקר עייפים אך מרוצים. משם הועלו הניצולים על אניות של "עליה ב".

עם שחרורו חזר הלל לעבוד בבי"ח הדסה בהר הצופים. שם, יחד עם נוטר בתחנת המשטרה שבחצר בית החולים - ג'ימי (עזריה מרימצי'ק) היו מבצעים מארבים מחוץ לחומות בית החולים כנגד פורעים מהכפר השכן עיסוייה. כעבור כמה ימים הוזעק לגדוד מוריה, גוייס לשרות מלא בחי"ש ולאחר זמן נשלח לקורס קשר.

בחודש ינואר 1949 יצא הלל לקורס קצינים ובשובו נתמנה לסגן מפקד מחנה מפקדת החיל, ובסוף 1950 נתמנה לפקד על פלוגת הטלפונים בחיפה. מפקדת הפלוגה שכנה ליד מקמ"ר (מרכז-קשר - מכתבים) 10 שמפקדה הייתה פנינה, אותה נשא לאישה בשנת 1951. ב-1954 מונה לתפקיד קצין הדואר של הצבא, בדרגת רס"ן ואחר מספר חדשים הועבר למפקדת קשר"ר לתפקיד קמב"ץ, תחת פיקודו של סא"ל מיכאליס.

בינואר 1957 מונה הלל כקצין קשר חטיבה 35 ועם סיום תפקידו זה יצא לשנת לימודים, חזר ב-1961 כראש מדור תכנון, שימש ב-1965 כמג"ד קשר ארצי 376 ובנובמבר 1965 מונה מקש"אפ (מפקד קשר פיקודי) בפיקוד צפון שמפקדו היה האלוף דוד אלעזר וסגנו סא"ל אריק שרון. בתפקיד זה כהן במלחמת ששת הימים. בסוף ספטמבר 1969 פרש הלל מצה"ל וניהל את חב' "שלאון" ולאחריה את "קרן אלקטרוניקה" באשקלון. מכאן עבר לחברת מוטורולה ישראל, כעוזר מנהל חטיבת הקשר האלחוט.

ביום כיפור של 1973 הוזעק לפיקוד על יחידת הקשר של אוגדה 143 בפיקודו של האלוף אריק שרון ואתו צלח את תעלת סואץ. במלחמה זו נפצע בנו שמואל, אך השתקם והוא משמש כיום פרופסור לכימיה באוניברסיטת תל-אביב.

הלל נשאר בצה"ל, הקים את גדוד הקשר של גייס 221 תחת פיקודו של אריק שרון וב-1976 הועלה לדרגת אל"ם.

אורי אפשטיין

אורי נולד ב-3 בפברואר 1925 בסארבריקן שבגרמניה והגיע לחיפה עם הוריו במאי 1935. הם עברו להתגורר בתל-אביב, שם סיים את הלימודים בבית הספר התיכון ב-1943. אחר סיום לימודיו בבית-הספר התיכון, הוא הלך ל"שנת שירות" כנוטר במשטרת היישובים העבריים (שהייתה מעין "הסוואה" למסגרת פעילות שמירה ואימונים של ארגון "ההגנה"), והוצב בקיבוץ בית-השיטה. ב-1945 התחיל את לימודיו באוניברסיטה העברית בירושלים ולמד אנגלית כחוג ראשי ופסיכולוגיה ופילוסופיה כחוגים משניים.

כשפרצה המלחמה אורי היה סטודנט בירושלים והמצור "תקע" אותו בעיר. יום אחד שאל אותו אחד מחבריו ללימודים (כנראה אריאל קליבנר-עמיעד) אם יהיה מוכן להיות קשר ב"הגנה" ולאחר קבלת הסכמתו, צורף לקבוצה שיצאה לשפיים לקורס הקשר. בסיום המלחמה עבר למפקדת חיל הקשר בשרונה ומשם השתחרר ב-1949, ועבר לעבוד כעורך תסכיתים לרדיו וכעורך פרסומים בסוכנות היהודית.

כפסנתרן, החל אורי ללמוד באקדמיה למוסיקה ושם הוצעה, לראשונה בישראל, מלגה ללימודי תרבות יפן מטעם הממשלה היפנית ואורי זכה בה. הוא הגיע ליפן ב-1958 ולבקשתו נשלח ללימודי מוסיקה יפנית באוניברסיטת טוקיו לאומנויות. עם תום שנות המלגה החליט אורי להמשיך את לימודיו במוסיקה יפנית והצליח לממן אותם הן מתמיכה שקיבל והן מהוראת עברית בחוג שהקים אחיו של קיסר יפן, שגם השתתף כתלמיד. שם גם הכיר צעירה יפנית בשם קיקואה.

בשנת 1963 חזר אורי אפשטיין לישראל ועבד באוניברסיטה העברית כעוזר בעריכת האנציקלופדיה החינוכית והן במחלקת המוסיקה. ב-1972 התחיל

לעבוד גם באוניברסיטת תל-אביב בהוראת תיאטרון יפני. ב-1976 חזר ללמד כמרצה באוניברסיטה העברית ולימד תיאטרון יפני ומוסיקה של יפן. הצעירה היפנית שהכיר - קיקואה - הגיעה גם היא לארץ כסטודנטית ולמדה מקרא ומשנה באוניברסיטה העברית. הם נישאו בינואר 1965 ונולדו להם שני בנים. בשנת 1984 קיבל אורי אפשטיין תואר דוקטור במוסיקה יפנית מאוניברסיטת תל-אביב ומאז הוא משמש כפרופסור למוסיקה יפנית באוניברסיטאות ישראל.

חיים דהאן

חיים דהאן נולד ב-1928 בירושלים. ב-1947 גויס למנגנון הקבע של החי"ש וצורף ליחידה ששמרה בעיר העתיקה. באחד הימים הוא יצא מהעיר העתיקה אך נבצר ממנו לחזור אל יחידתו (שרב אנשיה נלקחו לאחר מכן בשבי). על כן צורף לקבוצה שנשלחה לקורס קשר בשפיים ובקריית ענבים והיה קשר במחלקת הקשר החטיבתית. הוא השתתף כקשר בקרבות החטיבה בירושלים, איבד חלקית את השמיעה בקרב קטמון ונשלח להבראה במשטרת אבו-גוש למשך כחודש וגם סבל ארוכות מאבן בכליות שבעטיה נשלח לשבועיים לכפר-יונה להבראה. אחר שחרורו מצה"ל, חיים עבד כחשמלאי בחברת בזק למשך יותר משלושים שנה.

חניכי הקורס בשפיים - ראשון מימין שמשון קמפינסקי ז"ל

בקורס בשפיים ליד בריכת הדגים

ליד צריף המגורים בשפיים

בין האימונים בחצר המבנה במעלה החמישה

חברים במעלה החמישה

שעות מנוחה במעלה החמישה

גרמה להיכרות טובה יותר ולגיבוש הקבוצה כגוף מקצועי. לחלק גדול מאתנו חסרו הלימודים וניסינו להתגבר על כך בעזרת קריאה רבה.

כאן הצטרף אלינו לראשונה מפקד המחלקה, בנימין אלחנן, המכונה "רבי" ובראשותו עברנו בראשית ינואר 1948 ל"בסיס" הראשון של מחלקת הקשר של חטיבת ירושלים - בבתים שהיו בתהליך בנייה בשכונת נווה-שאנן, בקרבת מחצבה, באזור שמצויים בו כיום בניין הכנסת ומוזאון ישראל. קיבלנו ציוד אישי וציוד קשר והתחלנו את פעילותנו כמחלקה, עם חלוקת תפקידים. מוניתי כאחראי על הנשקייה, שכללה כמה אקדחים, בהם עתידיים להצטייד הקשרים שיצאו לפעולות. גם קיבלנו כמה מכשירי מק-20 - מכשיר התג"ם SCR 300 -, שהגיע זה עתה מארה"ב והליוגרפים ופנסי לוקס.

בשני שלבי הקורס המדריכים והמפקדים דאגו להבהיר לנו את חשיבותם של הקשר ושל תפקידנו כקשרים, שאחריותם היא כי "המברק עבור יעבור". נדמה לי כי "מלאכתם" צלחה כיוון שכל חיילי מחלקת הקשר חשו בכל שלב באחריות המוטלת עליהם וכפי שנראה להלן - עשו ככל יכולתם כדי שהקשר בין הכוחות והמטות יקוים כנדרש. לפעמים אף נדמה היה כי הקשרים ראו עצמם כמעט כמפקדים.

המחצבה העזובה שימשה לנו כמגרש ספורט, מקום לריצות, לקפיצות ולטיפוסים על צוקים, כך שיכולנו לשפר את כושרנו הגופני לקראת היציאה לפעולות העתידיות. אבל עדיין ראינו את עצמנו כסטודנטים. הפקולטה למדעי הרוח המשיכה לערוך הרצאות באולמי גימנסיה רחביה ובמחלקת הקשר נקבע הסדר: בכל יום נקבע תורן שנשאר בבסיס ובידו רשימת כל הסטודנטים שנסעו ללימודים ברחביה עם ציון הכיתה שבה הם נמצאים בכל שעה. אם נדרש לקרוא לאחד מאנשי המחלקה, ידעו מהיכן "לשלוף" אותו לצורך יציאה לפעולה. למיטב זכרוני, אף סטודנט לא נקרא מכיתת הלימודים, כיוון שרוב הפעולות נערכו בלילה ולרוב התקבלה התראה מוקדמת לקראת היציאה.

בהקשר ללימודים באוניברסיטה, ראוי לציין אירוע שנחרט בזיכרוני: ב-22 לפברואר נכנסו עריקים בריטים לרחוב בן יהודה, החנו משאית מלאה בחומרי

נפץ ליד שני בתי מלון ופיצצו אותם. בפיגוע נהרגו 58 איש, שחלק מהם היו חברי פלמ"ח שליוו את השיירות לירושלים וחלק מהם מפוני רח' החבצלת, בו פוצצה כמה ימים קודם לכן מכונית תופת ליד בית "פלסטיין פוסט". בצהרי אותו יום התקיים שיעורו של פרופסור קבנר, היסטוריון בעל שם עולמי ואנגלופיל מובהק. נושא הקורס היה "תולדות האימפריה הבריטית". עם כניסתו לאולם בגימנסיה רחביה, פרופסור קבנר התייצב במרכז הבמה והכריז: "לאור האירוע היום, קשה לי להמשיך ולעסוק בתולדותיו של עם שהפך לאויב לנו. על כן אני משנה את נושא הקורס ומעתה נעסוק בתולדות המהפכה בארצות הברית". המרצה נתן לנו רשימת מקורות לקריאה בעוד כולנו נדהמים ולמחרת רצנו להצטייד באחד הספרים שברשימה. היה זה עבורי הביטוי החזק ביותר לתופעת "התפכחותו של האינטלקטואל".

פרק חמישי

רבי

לקראת סוף תקופת האימון שלנו במעלה החמישה, הגיע אלינו בנימין אלחנן, שנשא את הכינוי "רבי" (קיצור לשמו הקודם: רבינוביץ), מי שעתיד, כאמור, לפקד על מחלקת הקשר, הוא "נשלף" מקורס קציני הקשר בשפיים עוד לפני סיומו, כיון שנדרש לקבל מיידיית את הפיקוד על המחלקה שלנו.

האלוף שלמה ענבר (בורשטיין) מציין: "רבי היה איתי בקורס קציני הקשר והיה החניך היחיד שהוצא לפני שסיים את הקורס. חשבנו אז שיצא למבצע ב'גוש עציון' אך הסתבר שנשלח להקים את מחלקת הקשר של חטיבת עציוני. הוא היה מוכשר מאוד, הצטיין והתבלט כאינטלקטואל ובעל כושר ניתוח ופיקוד מעולה."

למרות האווירה החופשית למדי ששררה במחלקה בכל תקופת פעילותה, כולל ויכוחים ואף "מרידות", ושהיו במחלקה אנשים מבוגרים ממנו, רבי היה הסמכות הבלתי מעורערת ואף שימש לכולנו מדריך ו"מצפון קבוצתי". מערכת "יזכור" מביאה את תולדות חייו כדלהלן:

בנימין אלחנן ז"ל

"בן שולמית ויצחק-אלחנן נולד ביום כ' באלול תרפ"ו (30.8.1926) בברלין, בירת גרמניה. לאחר זמן קצר חזרו הוריו לקובנה, ליטא, אליה קשורה היתה המשפחה קשר-דורות. בסוף המאה ה-19 שימש אבי המשפחה, הרב הנודע ר' יצחק-אלחנן ספקטור, בכתר- הרבנות של קובנה וצאצאיו היו מעורים בחיי העיר. בנימין למד בבית-ספר וגיימנסיה עבריים. היה חבר בתנועת-נוער ופעיל למען הקרן-הקיימת-לישראל. בשנת 1938 ביקר עם אביו בארץ-ישראל, ובניסן ת"ש עלה לכאן יחד עם אחיו הבכור. הוריו ואחיו הצעיר נשארו בחוץ-לארץ. הוא המשיך את לימודיו בגיימנסיה "בלפור" בתל-אביב בכיתה החמישית ואילך, ומיד תפס את מקומו בין התלמידים כ"צבר" לכל דבר. באותה תקופה דבק בו הכינוי החברי "רבי" (קיצור שם משפחתו הקודם: רבינוביץ). היה חבר קבוע בוועד הכיתה, בנבחרת הכדורסל של הגיימנסיה ומראשי המשתתפים בעתונים היתוליים שנכתבו לנשפי הכיתה. בנימין הצטיין בכל המקצועות העבריים, במתמטיקה ובפיסיקה.

כשנה אחרי בואו לארץ הצטרף ל"הגנה". סיים קורסים של מדריכי כיתה בחג"ם (חינוך גופני), מ"כים נוער, מ"כים סיירים ומדריכי-ספורט והדריך בבית-ספרו בחג"ם ובגדנ"ע ובקורסים של שני אלה. עם סיום לימודיו בגיימנסיה רצה להתנדב לצבא הבריטי, לבריגדה היהודית, אך לא נתקבל בשל ראייתו הלקויה. מטעם ה"הגנה" נשלח לשנת-שירות במשמר הנע של משטרת היישובים העברית בחולון ובאותו זמן שימש כמפקד הגדנ"ע במקווה ישראל. בסוף השנה סיים קורס-השלמה למפקדי-כיתות.

בשנת 1945 עלו הוריו ואחיו, ניצולי השואה באירופה, והוא התחיל ללמוד מכונאות בטכניון בחיפה, שירת כאיש קבע במנגנון ה"הגנה", והיה אחראי להדרכת החג"ם בגיימנסיה "ביאליק" ומפקד-פלוגה בגדנ"ע. בראש יחידת גדנ"ע השתתף בעליית-הכיבוש לביריה ב"א באדר תש"ו. הלימודים במדעים המדויקים לא סיפקוהו ובסתיו 1946 החל ללמוד היסטוריה וכלכלה באוניברסיטה בירושלים. גם שם היה מפקד ומדריך בגדנ"ע ויסד קורס מ"כים של הגדנ"ע לנוער הפרברים. נמשך לעבודה זו ורצה להפסיק את עבודתו הרגילה ב"הגנה" ולהתמסר להדרכת נוער הפרברים. בחול-המועד פסח תש"ז השתתף במסע של חי"ש-הגדנ"ע-ירושלים למצדה. לאחר חודש יצא שוב למצדה לטייל עם ארבעה חברים-סטודנטים. נפרד מהם לבקש מים ונשאר יומיים בודד במדבר-יהודה. מצא לבדו את דרכו ונפגש עם קבוצת מחפשים בדרך המובילה מראס זועירה מערבה. על קורותיו במדבר פירסם את רשימתו "קול קורא במדבר" ב"דבר השבוע" (מס' 1947), 23/22. בקיץ תש"ז סיים קורס נוסף בגדנ"ע."

"בדצמבר 1947, עם פרוץ מלחמת-העצמאות, נתמנה מפקד-בפועל של השכונה המנותקת והמבודדת מקור-חיים. בחורף תש"ח נשלח לקורס קציני-קשר ומשחזר לירושלים שירת במחלקת קשר-השדה של כל מרחב ירושלים, תחילה כסגן מפקד היחידה ואחר-כך כמפקדה. על "רבי" האדם והמפקד מספרים חבריו נפלאות. מחלקתו היתה ידועה לתהילה. בראשיתה, כשסבלה מחסור גדול בקשרים, היה הוא עצמו יוצא לפעולות כקשר-טוראי. משהושלם התקן בהדרגה באנשים ובציוד היה תפקידו לתכנן ולארגן את הפעולות ונאסר עליו לעזוב את מקומו. הוא מנע מעצמו כל הנאה וכל יתרון של מפקד. הוסיף לסעוד עם אנשיו גם לאחר שהותקן במחנה שולחן מיוחד לקצינים. אף רישיונות-חופשה ליציאה העירה לא נטל לעצמו יותר משנתן לפקדיו, וכשיצא

היה לוקח איתו רישיון-חופשה על שם הטוראי בנימין אלחנן, חתום בידי המפקד "רבי". בנימין דרש לשולחו לחזית, כי הישיבה ב"עורף", בירושלים, היתה בניגוד לדרישת מצפוננו. "המצפון הוא הכוח שבו מכריע האדם בין שני כוחות פנימיים המתנגשים בקרב" - היה אומר לחבריו. שליחת אחרים לתפקידים מסוכנים העיקה עליו, אם כי ראה הכרח בכך, כפי שכתב בחרוזים במאי 1948: "אני האיש אשר עליו פקדתי ללכת / אני אותו שלחתי למות - ואותי שפטו-נא / אני עשיתי זאת ומצפוני נקי". עם סיום ההפוגה הראשונה, נתמלאה סוף-סוף דרישתו להעבירו ליחידה קרבית. עבר כקצין חי"ר לחיל-הנחיתה הימי שהתחיל אז להתארגן. בליל 17-18 ביולי נערך מבצע "מוות לפולש" בניסיון לפרוץ את הדרך אל הנגב. לצורך מבצע זה תיגברה פלוגת הנחיתה את חטיבת "גבעתי" והוטל עליה לתקוף את הכפר בית-עפה מצפון, כשפלוגה מ"גבעתי" תתקוף מדרום. פלוגת הנחיתה נאחזה בפאתי הכפר, אך ההתקפה מדרום נכשלה. המצרים ריכזו את המאמץ כלפי הפלוגה שנאחזה בכפר ולבסוף נאלצה לסגת. בנימין נפל ביום י"א בתמוז תש"ח (18.7.1948) בהילחמו בראש מחלקה שפיקד עליה. לאחר מותו הועלה לדרגת סגן-ראשון (סגן). "ביום ט"ז בתשרי תש"י (9.10.1949) הועבר למנוחת-עולמים בקבר-אחים בבית-העלמין הצבאי בנחלת יצחק עם פקודיו וחבריו שנפלו יחד עימו."

רבי היה, כאמור, מפקד קפדן ושאף לכך שהמחלקה תפעל במיטבה וכך זה היה. אף שהקפיד על סדר, ניקיון ותרגולים, במחלקה שררה רוח חברית ותחושת שליחות, שהוא טיפח בנו. תחילה, הוא יצא בעצמו כאחד מזוג הקשרים (באותה תקופה יצאנו בזוגות, כאשר אחד מאתנו מפעיל את המכשיר והשני מחליפו בשלב מסוים, כנראה מורשת מהצבא הבריטי). לאחר זמן-מה נאסר עליו לצאת כקשר, דבר שגרם לו לחוש התמרמרות רבה, במיוחד כאשר קשרים מהמחלקה נהרגו בפעולות והוא ראה את עצמו אחראי לכך. את התמרמרותו זו ביטא בשיר שנמצא בעזבונו ואת תוכנו שמעתי במו אוזניי כאשר שלושה מחברינו נהרגו בשיירה להר-טוב.

וכך כתב רבי:

אני האיש אשר עליו פקדתי ללכת,
אני אשר אותו שלחתי פה למות.
חמך, אם אומללה, אני גולתי את הילד,
עלייך, חברה, הטלתי הבדידות.

האיסור שהוטל עליו, לצאת לפעולות קרביות כקשר או כלוחם, חרה לו מאוד וגרם לכך שלמרות מסירותו למחלקת הקשר, הוא המשיך כל הזמן לבקש העברה

ליחידה לוחמת. בתחילת "ההפוגה הראשונה" העברתו אושרה, כאשר הוחלף על-ידי אהרון קמחי. הוא צורף ליחידת קומנדו ימי ונפל בקרב "בית עפא". בחוברת "בית-עפא" בהוצאת חיל הים (1950) כותב איש מחלקת הקשר אורי אפשטיין:

מדוע עמד רבי בתוקף כה רב על דרישתו להעבירו מירושלים לנגב? שאלה זו שאלו כל חבריו כשעזב את מחלקת הקשר הירושלמית. שהרי בירושלים שימש בתפקיד שהיה בו משום אחריות וסיפוק גם יחד, תפקיד שהתאים, לכאורה, לכל דרישותיו. ידוע ידע, כי ביעילותו של הקשר הנייד, שעמד בראשו, תלויה הצלחת כל פעולות-הקרב בירושלים הנצורה ובסביבותיה - והן הוא שאירגן ותיכן קשר זה, והקים מחלקה שהצליח להשרות בה רוח של אחריות הדדית ואוירה של חברות אמתית. אולם היה דבר שהעיק עליו...

פעם בשעת שיחה עימו - היה זה ביום שחיכו לשובה של אחת השיירות האחרונות שיצאה לכפר עציון, ועמה קשרים ממחלקתנו - נפסקה פתאום השיחה בקריאת רווחה: "השיירה חזרה". הקורא היה רבי, הראשון שראה את המכוניות החוזרות. הנעימה שבה נאמרו המלים העידה כמה גדולה הייתה חרדתו לשלום השיירה, לשלומם של אותם החברים שהוא שלחם.

תפקידו היה לבחור אנשים ולצרפם כקשרים למחלקות היוצאות לפעולה, ואילו הוא עצמו נצטווה להישאר בבסיס או במטה - בעורף. איסור חמור נאסר עליו להצטרף אל חבריו בצאתם. חיוו של קצין-קשר מקצועי היו יקרים מדי לירושלים, שהייתה דלה אז באנשי-מקצוע, שיסכנו אותם בשדה-קרב. הוא הבין זאת, הבין שתפקידו מחייבו שלא לסכן את חיוו, אולם הכרה שכלית זו לא הרגיעה אותו. העיקה עליו ההרגשה שהוא שולח את חבריו למות ואילו הוא עצמו נשאר בעורף. כשהצליח יום אחד סוף-סוף לצאת לפעולה, והקליטה במכשיר-האלחוט שלו הייתה לקויה - עלה, עם מכשיר האלחוט על גבו, אל ראש הרכס, למקום הגלוי ביותר לתצפית האויב ולאישו, כי פעולת האלחוט יעילה ביותר מעל הרכסים. כך רצה להשקיט את מצפונו.

כשנפלו הראשונים מבין חברינו, התהלך רבי כהמום. אותו ערב שהגיעה הידיעה דיבר ביתר שטף ועוז מאשר תמיד, ובימים שלאחר מכן היה שתקן יותר מאשר תמיד. יותר מזה לא ניכר בו, שכן היה שונא גילויים סנטימנטליים. אולם ברגעים שנדמה לו כי אין מסתכלים בו, היו עולים קמטים במצחו, כאילו הרגיש את עצמו אשם במותם.

מאז התחיל ללון בחדר המשותף לכל חברי המחלקה, באמתלה שהחדר המיוחד שהוקצה לו בתוקף דרגתו דרוש כחדר-נשק למחלקה. בכל דבר - במידה שהיה תלוי בו - רצה להיות שותף לגורל חבריו במחלקה, כיון שנמנע ממנו להיות שותף להם בסכנה. נפלו עוד חברים ורבי העמיד, כביכול, פני אדיש, כי ידע שגם שמירת המוראל הוא מתפקידיו, אבל המועקה בליבו גברה והלכה.

כשהתחילה הפוגה והוסר המצור מעל ירושלים, אי-אפשר היה עוד לעצור בעדו. הוא החליט לעזוב את ירושלים, שבה נפלו בני-אדם לפי פקודתו, ואת מחלקת-הקשר, שמנעה ממנו לשתף את עצמו בסכנה שאליה שלח את האחרים. וכשם שידע לעמוד על כל החלטה שהחליט, הצליח גם עתה להתגבר על התנגדות חבריו, שרצו שיוסיף לפקד על מחלקתם ולהדריכה, ועל סירוב מפקדיו, שלא רצו לוותר עליו. רצונו היה עז יותר - הרצון לנהוג מחלקה בקרב, לטהר את עצמו בעיניו ולכפר על מה שהיה חטא בעיניו - חטא שלא חטא.

הוא כיפר עליו בבית-עפא."

וכך מספר חבר של רבי על נסיבות מותו:

"לא רבים יודעים על אותו קרב בו נפלו בנימין אלחנן ז"ל וחבריו, כדי לפרוץ את הדרך לנגב, אך רבים שמעו על נפול רבי, כי רבים הכירוהו והוקירוהו ורבים שמעו על פעולותיו ומעשיו. הכול חיבבוהו ואהבוהו. אדם כמותו אי-אפשר היה שלא לחבב."

"איש-שיחה היה ושיחתו לא הייתה מעולם למעמסה על שומעיה. נהפוך הוא, השתוקקו לשמעה. הוא היה "נאה דורש ונאה מקיים", היה "קשה כאגוז ורך כקנה", בעל אופי תקיף ויחד עם זה נוח לבריות. מעולם לא ראוהו איש כועס ורוגז. תמיד נתרצה לבריות. תמיד הטה אוזן לדאגת חבריו ולא קרה שישב את פני חברו ריקם."

"זכורני אותו ערב אחרון לחייו. שעות מספר לפני צאתו לקרב, כיצד עמד לפני מפקדו, מפקד-הפלוגה, וטען בעקשנות ובקשיות-עורף של אדם היודע לעמוד על דעתו כי עדיין אינו מוכן ליציאה לקרב כל עוד לא התאמנו אנשי-מחלקתו אימון אחרון וסופי לפני הקרב. הוא ניצח. המחלקה יצאה והוא בראשה, לאימונים של כמה שעות לפני הקרב. לא שם ליבו לעייפותו, עלה אל המכונית עם אנשיו ויצא - ולא חזר..."

"בראש מחלקתו, בעוד הרימון בידו המושטה מוכן לזריקה (הנצרה כבר הוצאה), בעוד הוא מתרומם על רגלו האחת כדי להטיל את הרימון לעמדת-האויב - פילח כדור-אויב את ליבו, בידו השמאלית תפס את חזהו. דומה כי רצה למנוע ולעצור בעד מר-המוות, אך ללא הועיל. שפתיו עוד הספיקו לדובב: "אבדתי", וכל גופו צנח אין-אונים על הרימון שנתפוצץ."

רבי ומחלקת הקשר

כותב שאול, אחד מחיילי מחלקת הקשר:

"מחלקת-קשר זו, שרבי היה מיסדה ומארגנה, תישמר תמיד בזיכרון החברים שנשארו בחיים. מיוחדת במינה הייתה ביחסי הפקוד והחברות ובמשמעת הפנימית ששררו בה. ולעומת זה נהג רבי חירות בצורות החיצוניות של המשטר הצבאי. נפשו הייתה סולדת מגינוני הפיקוד, שהתחילו משום מה להראות אותותיהם בירושלים הנצורה לפני שבאו לידי גילוי במקומות אחרים בארץ. "התנהגות זו, שהייתה עלולה להיראות כהפגנתית ומכוונת, לא עוררה חשדות בלב איש, משום שכל מי שהכיר את רבי ידע שהיא חלק ממהותו."

"אף על פי שמן הרגע הראשון לקבלת תפקידו, בייחוד בימי הקרבות, לא חדל ממאמציו לעבור לתפקיד קרבי, ביצע את משימתו בשלמות שאין למעלה ממנה. הפגם היחיד שפגם במילוי תפקידו היה, שניצל את המחסור הגדול בקשרים כדי לצאת בעצמו לאזור הקרבות, מתוך אמתלה להסדיר את הקשר. במעשהו זה ניסה למצוא פורקן לחוסר כליותיו, שלא עזבהו כל זמן שנראה בעיניו אדם השולח אחרים לקרב ולמות, בעוד שהוא עצמו נשאר בעורף. חציוס טרח אז מפקדו לשדלו בדברים ואף בפקודות, כדי להחזירו לבסיס-מבטחים."

"רבי ידע יפה את כוחו הארגוני, ומשום כך אולי היסס במקצת לעמוד בתוקף על בקשותיו החוזרות ונשנות להעבירו למחלקה קרבית. הוא התחיל לשקול בדעתו היכן יהיה מועיל יותר, כי הרי קודם כל היה "ציוני". והנה נפל דבר ששם קץ להיסוסיו. חייל אחד שברח משדה-הקרב אמר לו: "אילו היית שם - לא היית נוהג אחרת". רבי תבע את החייל לדין על שעזב את המערכה, אבל את עלבונו הפרטי - וזה היה עלבון גורלי בחייו - כיפר בדמו."

"מאותו רגע לא ידע מנוחה, עד שהועבר סוף סוף למחלקה קרבית, וכסמל לטרגדיה של חייו נפל בקרב הראשון, בנסותו להיות מועיל יותר לאומה."

"אנשים כרבי אין לשכוח ואת דמותם הבולטת כל כך אין להשכיח, ועל כן אין חותם נתפס כלל."

חייל אחר במחלקת הקשר, אורי ברזל, מסכם:

"מה שמייחד את רבי הוא היושר המופלא והשלמות ללא פגם בכל אשר פעל ועשה. שלימות זו היא שהביאה אותו למלחמתו הפנימית עם עצמו, והיא שדחפה אותו מן היום הראשון של המלחמה, לקראת גורלו."

"היו בינינו כמה שיחות וחילופי דברים במשך התקופה הארוכה שהיינו יחד. את תמצית ייסוריו ומלחמתו הפנימית ביטא פעם במשפט קצר ועז: "עכשיו אתה אומר לי כך, אבל מחר אשלח אותך למות". ויותר משיטא את הדבר במלים ביטא אותו בנעימה שבה נאמרו. כמה אימות היו מלים אלו, כמה גלויות, וכמה אופייניות לרוחו של רבי."

"היושר שבו והמלחמה הפנימית הזאת - הן רבי, מכאן הרושם העז שעורר בלב כל אדם שנפגש עמו, ומכאן יחסו הנעלה לאדם, לתפקיד, לחברים - לכל."

"הוא היה תמיד גלוי, ואף-על-פי-כן - כמה סגור ומסוגר היה! היה גם פיקח וחרף, אבל אלו היו סגולות צדדיות."

"כל אלה עיצבו את אפיו והתוו את דרכו ולידו - וגם את דרכם של אלה שפעלו במחיצתו."

פרק שישי

ציוד הקשר האלחוטי

סוגי ציוד קשר שהופעלו ב"הגנה"

- "שרות הקשר" של ההגנה הפעיל סוגי ציוד שונים להעברת מסרים בין היחידות.
- הופעלו יוני דואר לקשר בין יישובים.
 - הופעלו מערכות איתות ראייה שכללו: איתות דגלים, הליוגרף ופנסי איתות (לוקאס).
 - הופעלו מערכות תקשורת טלפונית, בעיקר באמצעות רשת הטלפונים הציבורית ולאחר מכן סלילת קווי שדה וחיבורם למרכזיות שדה.
 - הופעל ציוד רדיו מגוון, חלקו מייצור עצמי ועיקרו ציוד שנרכש.
- להלן נתאר את סוגי הציוד האיתות וציוד הרדיו שהיו בשימוש בתקופת מלחמת תש"ח.

ציוד איתות

השימוש באיתות ראייה כאמצעי תקשורת ב"הגנה" החל עוד בסוף שנות ה-20, כיון ששיטת תקשורת זו הייתה מקצוע צופי וניתן היה לאמן בה את בני הנוער ללא כל חשש מהבריטים. סימני המורס בעברית פותחו על ידי זלמן כהן עוד בוילנה בשנת 1922 והוא אשר העביר את הקורס הראשון בתל-אביב בשנת 1928 ל-10 חניכים, בעזרתו של צבי לוי. גם בקורס הקשרים שלנו, אחר שלמדנו את

סימני המורס בשהותנו בשפיים, תרגלנו איתות דגלים, הליוגרף ופנס לוקאס בפרק הקורס שהתנהל במעלה החמישה.

דגלים

ציוד האיתות הפשוט ביותר היה דגל האיתות שהופעל בשני מצבים: קו ונקודה, בא"ב של מורס.

אימון באיתות דגלים במעלה החמישה

הליוגרף

בשעות היום ניתן היה לקיים קשר בין תחנות באמצאות ההליוגרף, אשר שימש ליצירת קשר על ידי הטלת הבזקי אור קצרים של קרני השמש באמצעות מראה, בשפת המורס. הבזקי האור נוצרו על ידי שינוי מהיר של זווית המראה שבמכשיר או על ידי הסתרת המראה וגילוייה בעזרת מנוף שהפעיל תריס מכני. מכשיר פשוט זה אפשר קשר לטווח של עד 50 ק"מ. הסתבר כי את המראות המיוחדות חייבים להבריא מחו"ל ועם מראות כאלו הצליחו בקיבוץ גינוסר, לייצר הליוגרף שענה לדרישות - בשנת 1947, במחיר של 11.5 לא"י (ששוויין

היה אז כ-46 דולר). בתקן ציוד הקשר שפורסם במאי 1948 נכללו 5 מכשירי הליוגרף לגדוד חי"ר.

פנס לוקאס

השימוש בפנס איתות בריטי מסוג "לוקאס" אפשר קשר מורס בלילות, לטווחים של עד 100 ק"מ (בתנאי שהיה קיים קו ראייה) והיה בשימוש נרחב למדי בשירות "ההגנה". בתקן מאי 1948 נכללו 5 פנסי "לוקאס" לכל גדוד חי"ר.

ציוד רדיו

רב מכשירי הרדיו שהופעלו ברשת הקשר "אבינועם" בתחילת מלחמת תש"ח היו מסוג "מזוודה". ייצור מכשירים אלה (שיתוארו בהמשך) החל בתקופת שיתוף הפעולה עם הבריטים בראשית מלחמת העולם השנייה, על פי תכנון של המהנדס מישה גורדין. תחילה יוצרו כ-80 "מזוודות" עבור הצבא והמודיעין הבריטי ואילו לקראת סיום מלחמת העולם השנייה הופנה הייצור כולו ל"הגנה" ולספינות המעפילים. המקלטים היו אזרחיים והתקשורת התנהלה במורס.

בחודש ינואר 1948 אישר דוד בן-גוריון נסיעת רכש מיוחדת של ראש שרות הקשר יעקב ינאי לארה"ב לצורך רכישת ציוד קשר אלחוטי נייד ואף הקציב לכך רבע מליון דולרים. בארה"ב כבר פעלה באותה תקופה משלחת רכש של "ההגנה" בראשות טדי קולק, שכללה את דני פדרבלום - מהנדס צעיר אמריקני שעלה ארצה ב-1949 ומשנת 1950 שימש כראש הענף הטכני במפקדת קשר"ר. (מאוחר יותר שינה את שמו לדני אביבי).

מכשירי הרדיו שסופקו למחלקת הקשר בירושלים בתחילת ינואר 1948 היו מרכש שבוצע על ידי הקבוצה של פדרבלום מעודפי הציוד של מלחמת העולם השנייה. רב הציוד (מאות מכשירים מהסוגים השונים) נרכש במסעותיו של יעקב ינאי בחדשים פברואר-מרס 1948 והגיע ארצה במטוסים ואניות בחדשים מרס-אפריל 1948.

מק-18

משדר-מקלט ת"ג מתוצרת מעבדות שירות הקשר במחתרת שאפשר תקשורת באלחוט מורס וגם בדיבור. בסך הכול יוצרו כ-150 עד 200 מכשירים במעבדות שירות הקשר הארצי. הספק המשדר היה עד 10 ואט בדיבור ועד 12 באלחוט מורס והוא פעל בתחום תדרים של 3 עד 7 מה"צ. כ-90 מכשירים הופעלו בתחנות המורס של ארגון ההגנה.

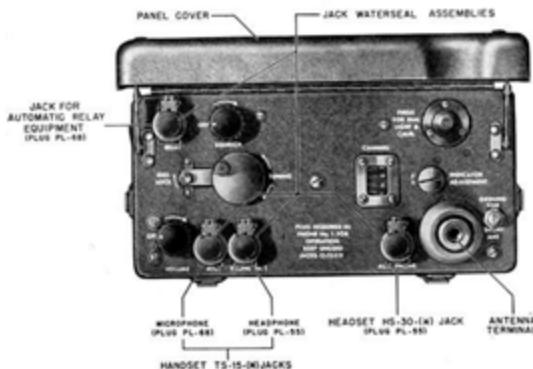
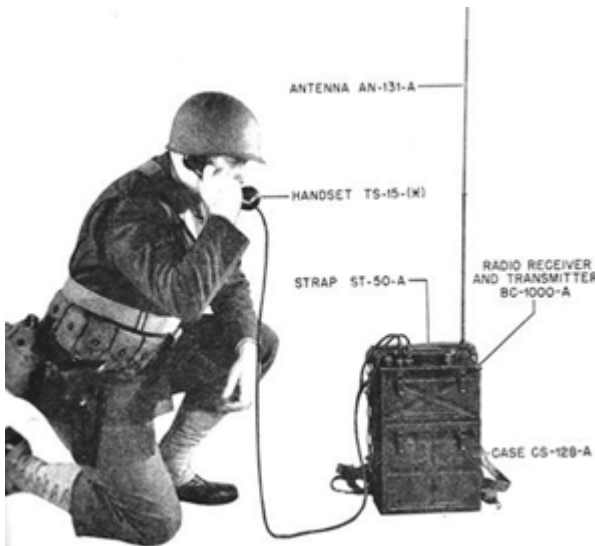
מק-19

משדר-מקלט ת"ג באת"ן בתחום 2 עד 8 מה"צ. כלל גם B-SET - מקמ"ש לקשר קרוב בתחום 235 מה"צ. המכשיר יוצר בקנדה במלחמת העולם השנייה ונועד לכלי רכב משוריינים. חלק מהמכשירים שהגיעו לארץ נשאו כתובות ברוסית כיון שיוצרו במסגרת תכנית "החכר והשאל" בין ארה"ב ורוסיה. באוקטובר 1948 היו ברשות צה"ל 450 מכשירי מק-19 והם הותקנו בעיקר בכלי הרכב המשוריינים או הופעלו במרכזות הרשת.

מק-20 (מק-300)

מק-20, שמאוחר יותר נקרא מק-300 בצה"ל, הוא מכשיר SCR 300 של צבא ארה"ב, שפותח במלחמת העולם השנייה. זהו משדר-מקלט נישא שפועל בתחום 40 עד 48 מה"צ ומאפשר 40 ערוצי דיבור באת"ד. משקלו, עם סוללה - 17 ק"ג. מאפשר הפעלה עם אנטנה קצרה או אנטנה ארוכה. מתאים במקורו לטווח של 5 ק"מ (אך אפשר, לפי המתואר קודם, גם קשר בין ירושלים לרמת-גן). היה המכשיר העיקרי לקשר-שדה במלחמת העצמאות. באוקטובר 1948 היו בשימוש צה"ל 450 מכשירים מסוג זה.

מק-21

משדר-מקלט (בקופסת בקליט) מתוצרת ארה"ב שיוצר בשם MAB לקשר דיבור בכוחות מוצנחים קטנים. פעל על גביש בתחום 2.8 עד 4.5 מה"צ באת"ן באמצעות סוללה (משני חלקים) ואנטנה טלסקופית (7 חלקים מתקפלים). נועד לקשר עד טווח של 1.5 ק"מ.

פרק שביעי

הפעולות הראשונות

הוכרזנו כמחלקת קשר-שדה חטיבתית ובמסגרת זו הופעלנו למתן קשר נייד, הן לפעולות רגלים והן לפעולות ממונעות (שיירות), בהן נעו כלי רכב עם מכשירי קשר. עד תחילת ההפוגה השנייה קשרי המחלקה השתתפו בפעולות של כל גדודי "עציוני" - מוריה, מכמ"ש ובית-חורון ואף צורפו לפעולות הפלמ"ח ולאלה של האצ"ל והלח"י, כפי שנראה בהמשך. הפעלנו מכשירי מק-300 בתג"ם, מק-19 בת"ג ומק-21 - מכשיר נישא בתחום הת"ג, שיועד במקורו לצנחני הצי של ארה"ב והוגדר כמכשיר קשר לטווחים קצרים.

המחלקה התארגנה בשכונת נווה-שאנן, שיננה את נוהל אלחוט-דיבור וקיימה אימוני כושר במתקני המחצבה העזובה. באופן כללי, המחצבה הייתה מקום נוח לפעילות פיזית, בהתחשב בכך שחוליות בריטיות המשיכו להסתובב בירושלים.

פיצוץ טחנות הקמח בבית צפאפא

ב-11 בינואר 1948 קרא לי רבי והורה לי להצטייד במק-300, בסוללה רזרבית ובאקדח ולהתייצב (כנראה יחד עם עוד קשר, שאינני זוכר מיהו) בשכונת מקור-חיים בפני אברשה טריינין (לימים - אלוף אברהם טמיר) ולשמש קשר שלו בפעולת בית צפאפא.

מקור-חיים הייתה אחת השכונות היהודיות בדרום העיר, שהועמדו בפני סכנת ניתוק, מיד עם פרוץ פעולות האיבה. הדרך אליהן עברה במושבה הגרמנית, בקטמון, בבקעה וליד אבו-טור - שכונות ערביות. בשלושת השבועות הראשונים של דצמבר לא אירעו אלא מקרים בודדים של תקיפה נגד התחבורה היהודית, אולם המצב השתנה בבת אחת לאחר ה-21 בדצמבר ועד סוף החודש נרשמו שבע התקפות על כלי רכב וצליפות על השכונות היהודיות.

בליל 6/5 בינואר מקור חיים הותקפה פעמיים ובפעם השנייה הערבים הצליחו לחדור לשכונה, להניח בה חומר נפץ ולפוצץ קיר של רפת. אחר התקפת נגד של גדוד "מכמש", הערבים תקפו ב-11 בינואר אוטובוס שלנו ברימון-יד וצלפו ממושכות לעבר מקור-חיים. בלילה יצאה יחידה מגדוד מכמש בפיקודו של מפקד הפלוגה אברהם טריינין, לפעולה רחבת היקף נגד בית-צפאפא, שצורפתי אליה כקשר.

וכך מאיר אביזוהר מתאר את הפעולה בספר "מוריה בירושלים בתש"ח":

"בתגובה (להתקפות ערביי בית-צפאפא על שכונת מקור-חיים) פשט, בליל ה-12 בינואר, כוח של "מכמש", בפיקודו של אברשה טריינין (טמיר) על בית-צפאפא. התוקפים שיתקו ברימוני יד עמדת מקלע ערבית והפעילו מטען חבלה נגד טחנת הקמח של הכפר, ששימשה עמדה מרכזית בתוכו. פרצה שריפה וכבאי הצבא הבריטי נזעקו לכבותה. הערבים ירו על הכבאים ועל משוריינים בריטיים שליוו אותם. הבריטים השיבו אש. לפי הדו"ח הבריטי נהרגו שלושה ערבים ושבעה חיילים בריטים נפצעו. אברשה ושניים מאנשיו נפצעו אף הם."

בספר "תשעה קבין" של לוי יצחק (לויצה) נאמר כי "על פי מידע שהיה בידי הש"י (שירות הידיעות של ההגנה), היו בכפר באותו הלילה כ-200 לוחמים זרים, שהתכוננו לתקוף את מקור חיים."

מפקד הפעולה, אברשה, שהיה מפקד פלוגה בגד' מכמ"ש, יצא בראש הכוחות כשהוא חבוש "טורבן", כדי שהחיילים יזהו אותו. אני הלכתי בעקבותיו

עם מכשיר המק-300 על גבי וקיימתי קשר עם מפקדת הפלוגה, שם הייתה מחוקמת מרגמה שנועדה לסייע לפעולה לפי דרישה. אמנם נדרש סיוע והופעלה המרגמה, אך מפאת טעות בכינון - הפגז נפל בקרבת הכוח ואף פצע קלות את אברשה עצמו. בדרכנו חזרה התעכב אברשה ליד המרגמה, וידא מי היה הרגם שהפעילה והודיע לו, במעין משפט שדה, כי עליו להתייצב בפני הרב-סמל הפלוגתי לעונש של 21 ימי בית סוהר."

למיטב ידיעתי, ולפי עדותו של יצחק לוי (לויצה) בספרו "תשעה קבין", הייתה זו הפעולה הראשונה בירושלים שבה הופעל קשר-שדה עם הכוח התוקף ונראה לי כי הייתה זו אחת מהפעולות הראשונות של ההגנה שבה הופעלה מערכת קשר בפעולה התקפית. ללא משים זכיתי בראשוניות. לויצה מציין גם כי "במבצע זה הופעלה גם רשת האזנה, שקלטה את שידורי משורייני-המשטרה ובהתאם לכך שונתה תכנית הנסיגה."

נפילת הל"ה

אירוע שהשפיע רבות על כולנו קשור בנפילתם של 35 לוחמים (ה-ל"ה), אשר יצאו מירושלים דרך הר-טוב לגוש עציון כתגבורת ללוחמי הגוש. מפקד הגוש זעק לתגבורת ובהתייעצות אצל מפקד המחוז הורכבה מחלקה מוגברת ובה שתי כיתות פלמ"ח ושתי כיתות חי"ש מגדודי "מוריה" ו"מכמש", בפיקודו של דני מס, מפקדו הקודם של גוש עציון.

גוש עציון, שהיה, למעשה, אי מבודד בסביבה ערבית, כלל ארבעה יישובים חקלאיים: כפר עציון, משואות יצחק, עין-צורים ורבדים. הוא נמצא במרחק 18 ק"מ מחברון ו-8 ק"מ מבית-לחם וכפרים ערביים גדולים סגרו עליו מכל עבר. לי, אישית, היה קשר מיוחד לגוש, כיוון שרוב בוגרי המחזור שלי במקווה-ישראל הצטרפו לקיבוץ עין-צורים ובשבתות ובחגים הייתי נוהג לשהות עמם.

לאחר עיכובים שונים, המחלקה יצאה מהר-טוב בליל 15/16 בינואר, כשהיא עמוסה בחומרי רפואה ובתחמושת עבור מגיני הגוש. מתוך 38 הלוחמים שיצאו,

שלושה מאנשי השיירה חזרו להר-טוב, אחד מהם נקע את רגלו ולא היה מסוגל להתקדם בקצב הדרוש והשניים האחרים ליוו אותו.

מאיר אביזוהר מציין כי "המחלקה יצאה ללא מכשיר קשר. יש יותר מגרסה לגבי מחדל תמוה זה... עובדה היא, ה"ה נותרו בעת המסע ללא קשר, לא עם גוש-עציון שאליו שמו פעמיהם, לא עם הר-טוב שממנה יצאו ולא עם מטה מחוז ירושלים".

בשעה 09:00 בבוקר ה-16 לינואר, כידוע, ה"ה מצאו את עצמם מוקפים מכל עבר. מתחקיר מאוחר שערך צה"ל עולה כי ה"ה הדפו שש הסתערות, עד שאזלה להם התחמושת ושם כולם מצאו את מותם. הידיעה על נפילתם גרמה לעצבות רבה בעיר.

פעולת ואדי ג'וז

בינואר ובפברואר 1948 נערכה לוחמה על התנועה בכבישים המובילים ליישובים שמצפון לירושלים. דברי מאיר אביזוהר:

"בשכונה הערבית שייח'-ג'ראח נמצא המפתח לקשר בין ירושלים, על חלקיה היהודיים והערביים, לבין היישובים שמצפון לה. כל כלי הרכב, קטנים וגדולים, אמבולנסים, אוטובוסים ומשאיות, עברו דרך השכונה הערבית ונפרדו במזלג דרכים במעלה שייח'-ג'ראח, אלה אשר יעדם היה בית-החולים הדסה והאוניברסיטה העברית בהר-הצופים, או בית הקברות היהודי בהר-הזיתים, פנו מזרחה ואלה שפניהם צפונה, המשיכו לעלות לעבר רמאללה ושכם."

ב-31 לינואר 1948 בן-גוריון התווה קווים למערכה על התחבורה לירושלים. הוא הדגיש בעיקר את בעיית הקשר בין העיר ליישובים שמסביב לה. אחת מהנחיותיו הייתה "לחסל שייח'-ג'ראח אבל לא להתנגש עם הצבא האנגלי". על בסיס זה תוכננה הפעולה הפלוגתית הראשונה של גדוד מוריה "פעולת ואדי-ג'וז" - פשיטה על השכונה הערבית ואדי-ג'וז, השוכנת ממערב למבנים שבהר-הצופים ובצדה הצפוני גובלת עם כביש יריחו.

על הפעולה פיקד סמג"ד מוריה, צבי סיני ולשלוש מחלקות הגדוד צורפה קבוצת קשרים בראשותו של רבי, שעדיין הורשה לצאת לפעולות כאלחוטן. כל צוות צורף לאחת המחלקות ואילו רבי ואני שימשנו כקשרים של מפקד הפעולה. בליל ה-24 בפברואר כונסנו, יחד עם הלוחמים, במטרה להגיע להר-הצופים, אולם בדרך לשם שיירת המשוריינים בה נסענו נתקלה במשאית ערבית, שהוצבה לרוחב הכביש ובחוליה חמושה שירתה בצמיגי המשוריינים הראשון וקרקה אותו. הצוות המשורייני השיב אש ואפשר לשני המשוריינים האחרים לעבור. המשורייני הוצת והתגבורת שהגיעה הצליחה לחלץ פצוע, שהיה נתון בהלם, והשוטרים הבריטיים שהגיעו בינתיים העבירוהו לבית החולים הדסה. הפצוע היה אחד הקשרים, עזרא, שנפצע קשה בבטנו ושכב תקופה ארוכה בבית החולים. הפעולה שובשה אך לא בוטלה ולמחרת, בצהריים, נערך על הר-הצופים מסדר של 143 לוחמים שיצאו לפעולה. שעת היציאה נקבעה לשתיים לאחר חצות באור ירח מלא. לאחר עיכוב נוסף, שנגרם עקב פציעתו של אחד החבלנים מכדור עצמי, יצאנו לכיוון הכפר ואדי-ג'וז, שמהר מאוד אנשיו גילו אותנו והמטירו עלינו אש חזקה.

לויצה מתאר:

"פשיטת לילה גדולה על שכונת ואדי-ג'וז נערכה בליל 26/25 בפברואר. פלוגה מוגברת של גדוד מוריה, 143 לוחמים מצוידים היטב (מרגמה "4, 3, 4 מרגמות "2, 5 מקלעים, 43 תת-מקלעים, 41 רובים, 25 בקבוקי מולוטוב, 190 ק"ג של חומרי-נפץ), בפיקודו של צבי סיני, יצאו מהר-הצופים כדי לכבוש ולפוצץ חלק מבתי השכונה."

רבי ואנוכי, כאמור, שימשנו קשרים של מפקד הפעולה - צבי סיני, וגם כן התקדמנו במורד לעבר הכפר. ואז קרה לי דבר מוזר: היינו שלושה והיה עלינו לעבור במהירות קטע של שטח פתוח. תחילה קפץ צבי סיני, המפקד, אחריו רבי, שנשא על גבו את מכשיר המק-300 ואז היה תורי לקפוץ. לפתע נזכרתי במצב דומה שמספר הסופר ארנסט המינגוויי בספרו "למי צלצלו הפעמונים",

שקראתי אז. בסיפורו הוא מציין כי שלושה לוחמים עמדו לעבור שטח פתוח לאויב: הראשון עורר את תשומת לבו של הצלף, בשני הוא כיוון וכאשר קפץ הלוחם השלישי הצלף ירה ופגע בו. נזכרתי באותו סיפור וקפאתי במקומי ואכן עבר צרור שכוון אלי ורק אחריו זינקתי והצטרפתי לצבי ולרבי. נראה שכך ניצלתי מפגיעה חמורה או שכך ניצלו חיי. המשכנו במורד הגבעה וצבי פיקד על הפעולה, כאשר רבי מעביר את פקודותיו במכשיר האלחוט ומקבל את הדיווחים. אמנם חיילי גדוד מוריה הצליחו לחדור לשכונה, אך פוצצו רק שלושה בתים, פחות מהכוונה המקורית. אבדותינו, שני הרוגים ושישה פצועים. על-פי ההערכה, לערבים היו כ-20 עד 30 נפגעים. הרדיו הבריטי הודיע כי 40 מתושבי השכונה נהרגו.

בעודנו שכובים במורד ההר וצבי סיני מפקד על הפעולה, הרגשתי לפתע חבטה עזה בגבי וצעקתי "נפגעת!". הסתבר כי החיילים הבריטיים התמקמו בקצה שטח הלחימה וניסו לחצוץ בין הכוחות על-ידי ירי בניצב לכוח שלנו. הכדור שפילח את העור בגבי, כמ"מ מעל חוט השדרה, בא מימין, מירושלים, כלומר זה היה כנראה כדור שנורה על-ידי הצבא הבריטי. למזלי הרב, הכדור רק שרט את גבי ובמשך שנים רבות ניכרו שתי צלקות במרכז הגב. כולנו, כאמור, נבהלנו מאוד ומיד עזרו לי להגיע לבניין רוזנבלום באוניברסיטה, שם מוקמה המרפאה. הרופא שקיבל אותי, כנראה הפצוע הצבאי הראשון שלו, הופתע לגלות שכל שעליו לעשות הוא לשים תחבושת קלה על גבי ולשלוח אותי לנוח ולהירגע. גם הלל כרמלי השתתף בפעולה זו כקשר עם מק-300 של סגן מפקד הכוח, אפרים הלוי, והוא מספר:

"הייתה אש חזקה עלינו מצד הערבים, וכדורים מחש שרקו בין הרגליים. המפקד אפרים לוי שהיה שכן שלי אמר לי אחרי המבצע, שהוא דאג מה יאמר להורי, אם חס וחלילה אפגע".

אך בכך לא נגמר העניין: בהיותי פנוי, בעת שרבי ואנשי המחלקה סיכמו את הפעולה, החלטתי לבקר את עזרא הפצוע בבית חולים הדסה. עברתי במסדרון

בית החולים בדרכי לחדרו ונראה שפניי היו לבנים עד כדי כך שהאחות הראשית קפצה מתוך חדרה, תפסה אותי והשכיבה אותי מיד על המיטה שהייתה במשרדה. היא הסתכלה עלי ושאלה אותי מתי אכלתי לאחרונה ואז התברר כי, למעשה, כבר יומיים לא אכלתי דבר ויחד עם הפציעה, כנראה נחלשתי והחוורתי מאוד. מיד הובא אלי כריך וכוס תה ויכולתי לחזור לאיתני וגם לגשת לבקר את עזרא, שהחל להחלים מהניתוח שעבר בלילה.

האחיזה הישראלית בהר הצופים

כמפורט ב"לקסיקון לביטחון ישראל":

עוד במהלך המלחמה הושגו הסכמים בין ישראל ובין ירדן בדבר הר-הצופים. ביולי 1948 נקבעו קווי שטח ההפקר באזור. ב-1 בדצמבר (1948) הוחלט בהסכם המפקדים על מעבר שיירות אזרחיות להר. כעבור ימים אחדים עלתה השיירה הראשונה.

בהסכם רודוס שנחתם ב-3 אפריל 1949 הוסכם על "חידוש עבודתם הסדירה של המוסדות התרבותיים וההומניטאריים שעל הר-הצופים וגישה חופשית אליהם."

מוסיף ה"לקסיקון": "כיון שההר היה מפורז היה אסור לישראל להציב בו חיילים. ישראל הגנה עליו אפוא בחיילים במדי שוטרים. בתחבולות ובקשיים רבים תוגברה המובלעת בביצורים, גידור, מיקוש, אנשים ונשק. ב-1957 נקבעו מטעם האו"ם הסדרים חדשים למעבר שיירות וזכות להוריד מההר ציוד. הסדר זה עמד בעינו עד שחרור ירושלים והר הצופים ב-1967."

כדי לקיים קשר אמין עם הכוח בהר הצופים, ללא האזנת האויב, הופעל "מכשיר הקשר הנאצי" - צמד מכשירי קשר גרמניים, שפעלו על קרן אור אינפרא-אדום מחלון חדר בבניין במחנה שנלר, גבוה מעל ואדי ג'וז ושיח ג'ראח לחלון נגדי בהר הצופים.

הודעה על תחילת קשר הייתה נשלחת בעזרת שתי מנורות מהבהבות מעל מגדל הפעמון בשנלר או מכיוון ההר. במשוריין, שהעלה והוריד את ה'עובדים' והשוטרים, היה מכשיר קשר סודי (מק-536) מותקן בתוך בלוק עץ, שהוסווה כחלק ממערכת הבריח של דלת הנהג. תורן הדגל בראש המשוריין היה האנטנה, אחד הנוסעים שישב במשוריין היה הקשר. כשהמשוריין חנה בשנלר היו מפרקים את המכשיר ומובילים אותו לבדיקה במעבדה כשהוא מוסתר בנרתיק של כינור.

מתכוננים להרצאות באוניברסיטה בהפוגה בין פעולות

מסדר (במדים אזרחיים) בשכונת נווה-שאנן

מתכוננים ליציאה לפעולה במדים מאולתרים בנווה-שאנן

חברים משוחחים בהפסקה בנווה שאנן

שיחות בין אנשי המחלקה בהפסקה בנווה שאנן

קבוצה מאנשי מחלקת הקשר בבנין בנווה שאנן

פרק שמיני

בירושלים הנצורה

המעבר למחנה שנלר

ב-1860 המיסיונר הגרמני, יוהאן לודויג שנלר, הקים בירושלים את מתחם "בית היתומים הסורי", שכלל בתי מגורים, חצרות, כנסייה, בתי מלאכה וכו', על שטח של כ-70 דונם מערבית לעיר, אשר נרכשו מערביי ליפתא. במהרה בית היתומים, שהקנה לחניכיו חינוך גרמני, זכה למוניטין רב בקרב הקהילות הנוצריות במזרח התיכון ולבוגרי בית היתומים נבנו בתים סביב המתחם, שנודעו כ"שכונת שנלר".

בשנים 39-1936 ניסה בית היתומים לייבא ארצה נשק ותחמושת מגרמניה, כדי לאמן את חניכיו למלחמה עתידית נגד היהודים. עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, סילקו הבריטים את תושביה הגרמנים של ארץ ישראל ובכללם את תושבי שנלר. בית היתומים הפך למחנה הצבא הבריטי המרכזי בירושלים.

ב-17 מרץ 1948 הבריטים פינו את מחנה שנלר והעבירו אותו לידי חטיבת עציוני. תוך ימים ספורים חלק ניכר מכוח ההגנה בירושלים עבר למחנה שנלר ואתו עברה גם מחלקת הקשר. בראיון שנתן אורי אפשטיין הוא מספר כי מתוך ההריסות שמצא, "הצלחתי להציל ספרים מחבר הספרות הקלאסית הגרמנית - כתבים של גיתה ושליר, שהיו צפויים לכיליון".

מחלקת הקשר קיבלה אגף קטן באחת הקומות, שכלל אולם שינה גדול לחברי המחלקה ועוד כמה חדרים, כולל נשקייה נעולה, שהופקדתי עליה. לכל אחד מאתנו הוקצתה מיטת-שדה מתקפלת וארגז לשמירת מעט החפצים שהיו ברשותנו. רבי הקפיד על ניקיון וסדר באגף שהוקצה לנו וכל אחד היה צריך לסדר את השמיכות באותו האופן בקצה המיטה.

במחנה הונהג סדר צבאי, עם חדר אוכל לקצינים, חדר אוכל לסמלים וחדר אוכל לטוראים. בחדר האוכל היה שלט שהיה כתוב בו: "הנך זכאי לשתי פרוסות לחם לארוחה, אבל אם תסתפק באחת בלבד, תמסור את השנייה, כדי שתהא ארוחת לילה לחיילים היוצאים לפעולה בלילה".

השיירה להר-טוב

אחד התפקידים שהוטל על מחלקת הקשר היה להפעיל את מכשירי הקשר מסוג מק-19, שהותקנו בחלק מה"משוריינים" - רכבים בעלי דפנות כפולות עם מילוי עץ ביניהם ("משורייני סנדוויץ'") ולעתים אף במשאיות. בכמה מקרים הייתי מופקד על הפעלת הרשת.

"ויקיפדיה" מגדירה את משוריין הסנדוויץ' כדלהלן:

"משוריין ללווי שיירות ("סנדוויץ'") - נקרא גם משוריין פרפר, בשל צורתו עם לוחות הגג הפתוחים, שדמו ללוחמים לכנפי פרפר. משוריין ייעודי שפותח כדי להגן על לוחמים שליוו שיירות. המשוריין נבנה על בסיס משאית צבאית בריטית מסוג cmp-15. במסגרת התאמת המשאית נפתחה הקבינה וייצרו חלל אחד גדול עם קירות כפולים, בהם נבנו חרכי ירי. הקירות הורכבו משני לוחות פלדה וביניהם לוח עץ עבה. בשלב מסוים הרווחים בין הלוחות מולאו בחצץ, כאשר היה מחסור בלוחות עץ עבים וקשים. במשוריין נקבעו חרכי ירי, דרכם יכלו הלוחמים להוציא את קנה הרובה. בניסיונות הראשונים לשימוש במשוריין זה התברר שהוא מהווה מלכודת מוות לשוהים בתוכו ושלא ניתן לתפעל את הנשק מבעד לדרך

הצר, לפיכך פותח גג נפתח, שבעזרתו הלוחמים יכלו להשיב אש. ברצפה נבנה פתח מילוט במידת הצורך."

המושבה הרטוב, שחיו בה כ-20 משפחות יהודיות, ריתקה אליה כוחות ניכרים ותבעה קרבנות רבים. המחסור במזון ובתחמושת הכביד מאוד על התושבים ועל המגנים שמספרם הגיע ל-70 ולכן לאור ידיעות שהעביר הש"י (שירות הידיעות - מערך המודיעין של ההגנה) על תכנית לתקוף שיירה שתגיע להר-טוב, מטה המחוז החליט לשלוח לשם שיירה שכינויה "טובה".

ב-18 במרס יצאה מירושלים שיירת מזון של 6 משאיות ליישוב הר-טוב, שהייתה מלווה ב-50 לוחמים מגדוד "מכמש". את הקשר מאחד המשוריינים שבשיירה הפעילו שלושה קשרים ממחלקת הקשר החטיבתית - יהודה אושינסקי, שמשון קמפינסקי ועוד קשר שלישי, שלצערי, את שמו איני זוכר. על הקורות בהמשך מספר דו"ח של מפקד השיירה:

קשר במק-19 עם השיירה

"ב-18.3, בשעה 05:00 העירו את היחידה לשם ארגון השיירה (אנשי היחידה חזרו מתפקיד בשעה 01:00 אותו לילה). השיירה יצאה בשעה 07:45. בדרך תוקנו שתי מכוניות. הגענו להר-טוב בשעה 12:45. המשאיות החלו לפרוק. שלושה משוריינים בפיקודו של סמ"פ נתן קוצ'ינסקי, יצאו לסייר את הדרך. בשעה 13:15 נתקבלה קריאה לעזרה. בשעה 13:30 יצאה כל השיירה לדרך, לעזרה. כשלושה וחצי קילומטרים מהר-טוב נמצא

המשוריין ששידר להר-טוב וגלגליו מנוקבים. שני המשוריינים האחרים לא נראו. משוריין הפיקוד התקדם כדי לחפש את שני המשוריינים, אך לא מצאם. בחזרתם ראו משאית מלאה ערבים מזוינים שנסעה אחריהם. (כוחותינו) פתחו עליהם באש מקלע ממרחק 250 מטרים והערבים התפזרו. חצי שעה ניסו להוציא את המשוריין התקוע, אך לא הצליחו: נשלחה קריאה לעזרה. הוחלט לחזור להר-טוב תוך השארת המשוריין, על צוותו, במקום. בדרך להר-טוב נתקלנו במחסום ופירקנו אותו. במכונית הפיקוד התקלקל המנוע, קילומטר אחד לפני הרטוב. הגעתי ברגל להר-טוב, התקשרתי ברשת הסטטית עם ירושלים ודרשתי תגבורת. השעה הייתה 16:30. הודיעו לי כי שתי משאיות ומשוריין ששלחתי לקריית-ענבים הגיעו ונשלחו אלי שני משוריינים כתגבורת. גם האוטובוס, מנועו לא פעל. בינתיים הודיע המשוריין עם המשדר, שיש שלושה פצועים והתחמושת אזלת. הודיעו - - - שהם מתחילים לבעור. הודעתי להשמיד מיד את מכשיר הקשר..... בשעה 18:00 הגיעו שלושה משוריינים של פורמן (צוות ליווי השיירות לירושלים) והודיעו שהמשוריין עם המשדר שרוף, ראו שש גוויות בצד הדרך ושתיים בתוך המכונית.... עברנו את הדרך תוך אש. לא עצרנו כדי לאסוף את הגוויות."

בקרב זה, שהיה רצוף משגים טרגיים, נהרגו 10 לוחמים והערבים לקחו את נשקיהם. שניים משלושת הקשרים ניסו לקפוץ מתוך הרכב, אך נהרגו מיד. יהודה אושינסקי נשאר הקשר היחיד ברכב שהושאר בשטח, מתוך כוונה שיבוא כוח לחלצו והוא כנראה היה אחד משני החללים שנשארו בתוך הרכב הבור. באתר "יזכור" כתוב:

"מכשיר הקשר של המשאית התקועה פעל עד לרגע האחרון. מתוך שלושה קשרים שהיו ברכב נותר יהודה אושינסקי לבדו. בקשר הוא דיווח כי הערבים נמצאים כבר בטווח רימונים ומסר כי הוא מנפץ את מכשירי הקשר ובבקבוק המולוטוב וברימונים שנותרו יצית ויפוצץ את המכונית על המכשירים והגופות שבה... כעבור שעות כשהגיעו אנשי הפלמ"ח למקום הם מצאו את המכונית והגופות השרופות, ובהן גופתו של יהודה..."

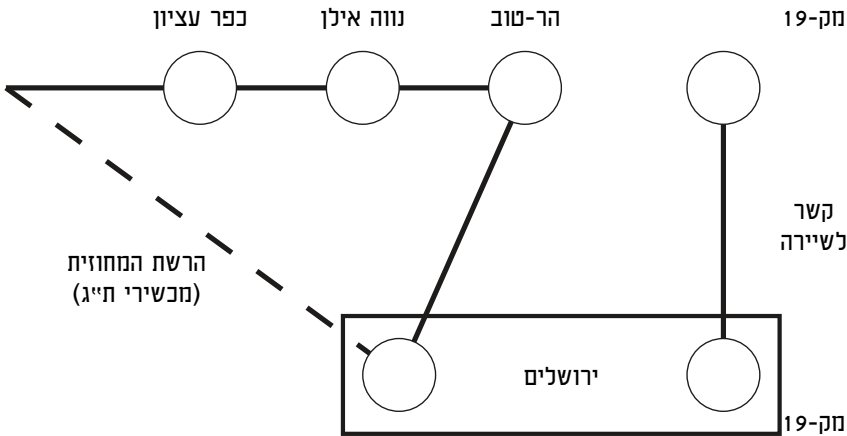
יהודה אושינסקי ז"ל

בן גרטה ודויד, נולד ביום י"ז באייר תרפ"ו (1.5.1926) בברסלאו, גרמניה. ביולי 1936, בהיותו בן עשר, עלה לארץ עם הוריו שהתיישבו בירושלים. הוא למד בבית-הספר הדתי "חורב" בירושלים אם כי התחנך בבית חופשי ממסורת דתית. למרות שהיה צריך להסתגל לבית-ספר דתי, לאבא הדבר לידי התלבטות פנימית. מ-1944 עד 1946 שהה בתל-אביב ועבד כטכנאי-חשמל בחברת "שברולט". אחרי-כן חזר לירושלים והמשיך ללמוד במכון להנדסה. הוא התעתד להשתלם בארצות-הברית כמהנדס ועל-ידי כך אמר להבטיח את עתיד הוריו וגם להיות לתועלת לארץ. למרות עבודתו הקשה ופעילותו ב"הגנה" התמיד בלימודיו, עיבד תרשים לסכרים על הירדן, מתוך זיקה לתוכניתו של לאודרמילק למזרח התיכון. יהודה היה היחידי מבין חבריו ללימודים שנתקבל לאוניברסיטה האמריקנית. היה כבר מוכן בכל לנסיעה זו. היה בהיר-שיער ועיניו תכלת, תמיר ורחב-כתפיים, עניו ועדין-נפש. איש משמעת. אהוב על מפקדיו וחבריו.

כחבר ב"הגנה" הצטרף מיד אחרי החלטת עצרת האו"ם לכוחות הלוחמים, ליחידתו, גדוד "מכמש", עוד לפני שיצאה הקריאה לגיוס, ועזב את עבודתו שקיים בה את הוריו ואת לימודיו שאהב מכל. היה בין מלווי השיירות לשכונות-הספר של ירושלים. בהתאם לידיעותיו המקצועיות נשלח לקורס קשרים, סיימו בהצלחה ושירת כאלחוטאי. השתתף בקרבות בסביבות ירושלים. אחרי כמה שבועות של פעולות מתוחות בא לביתו לערב של חופשה, אך בשומעו קול התפוצצות מיהר והצטרף למצילים. היה חבר הפלוגה שמתוכה יצאו ה"ל"ה לעזרת גוש עציון, כולם היו חבריו. מותם בהרי חברון - חודשיים לפני נפילתו-הוא - זיעזע. אותו. אם הם נפלו, מה זכות לו להישאר בחיים? "אני קיים בין אלה שנפלו בהרי חברון..." אמר. וכאשר בני ביתו וידידתו ניסו להניא אותו מלצאת למסע מסוכן, נאבק עימם קשות ובין שאר ההוכחות אמר: "איך אפשר לחיות כשאינן הרשות לכך; חיים כאלו אינם קרויים חיים".

ביום ז' באדר ב' תש"ח (18.3.1948) יצא יהודה מירושלים בשיירה של 6 משאיות שעשו דרכן למושב הרטוב המנותק. המשאית בה נסע יהודה הייתה מצוידת במכשירי אלחוט. כנופיות ערביות שתקפו את השיירה ריכזו עליה את האש משום שהאנטנה המיוחדת של מכשיר האלחוט משכה את תשומת ליבם. המשאית נפגעה וכל גלגליה נוקבו. המפקד קבע כי אין להפקיר את הרכב ואת מכשירי האלחוט. כל הניסיונות לחילוץ המשאית בגרירה ע"י משאית נוספת מהשיירה עלו בתוהו. אז נפתחה אש על הרכב התקוע ושניים מנוסעיו שניסו לצאת נורו. המשאית שניסתה לחלצם שבה להר-טוב. קריאותיהם לעזרה באלחוט נענו כי ניסו לשוב ולחלצם עם עזרה מהרטוב. אך כשהגיעה המשאית להר-טוב לאחר שנתקלה בפורעים ערביים ובבעיות מכאניות, התברר כי לא יוכלו לסייע לחבריהם הלכודים. בהר-טוב היו כ-60 לוחמים והיה חשש כי המקום עצמו יותקף. נדרשה עזרה מירושלים, אך היא בוששה להגיע. מכשיר הקשר של המשאית התקועה פעל עד לרגע האחרון. מתוך שלושה קשרים שהיו ברכב נותר יהודה אושינסקי לבדו. בקשר הוא דיווח כי הערבים נמצאים כבר בטווח של זריקת רימונים ומסר כי הוא מנפץ את מכשירי הקשר ובבקבוק המולוטוב וברימונים שנתרו יצית ויפוצץ את המכונית על המכשירים והגופות שבה. כנראה שלפני המעשה המית יהודה את הפצועים. כעבור שעות כשהגיעו אנשי הפלמ"ח למקום הם מצאו את המכונית והגופות השרופות, ובהן גופתו של יהודה. יהודה הובא למנוחות בבית העלמין בסנהדריה. ביום י"ב באלול תשי"א (13.9.1951) הועבר למנוחת-עולמים בבית-הקברות הצבאי בהר-הרצל בירושלים.

הקשר לשיירת הרטוב

רבי ואני עמדנו בירושלים בצמוד למק-19 שקיים ברציפות את הקשר עם יהודה ושמענו בזוועה את תיאוריו בלי שהיה בידינו לעשות דבר. אז שמעתי את רבי ממלמל את הדברים שנכתבו לאחר מכן בשירו "אני הוא האיש אשר שלח אותם למות...". ייתכן כי ייסוריו של רבי היו כבדים עוד יותר, כיוון שחיים דהאן מספר כי תחילה רבי העלה אותו למשוריין ולפתע חזר וביקש ממנו להתחלף עם שמשון קמפינסקי וכך החליט על גורלו של שמשון. כך נפלו שלושת החללים הראשונים של מחלקת הקשר של "עציוני". יהא זכרם ברוך.

שמשון קמפינסקי – ז"ל

בן דבורה (אלזה) ואריק-שלמה, נולד ביום י"א בשבט תרפ"ו (26.1.1926) בברלין, בירת גרמניה. שנה אחת למד בבית-הספר היהודי-הציוני. ב-20.9.1933 עלה ארצה עם הוריו ואחותו. הוא המשיך את לימודיו בארץ ובשנת 1943 עבר בהצלחה את בחינות-הבגרות בבית-ספר תיכון בירושלים. למד שנה מדעי-טבע באוניברסיטה בירושלים ואחר-כך מילא חובתו בשנת-שירות. בשתי שנותיו האחרונות למד באוניברסיטה במחלקה למדעי-

הרוח - פדגוגיה, היסטוריה וספרות. בינואר 1947 זכה בפרס בן 150 לא"י מטעם המועצה הבריטית על עבודותיו בחקר הספרות האנגלית. שמשון היה בעל אופי מוסרי מובהק, ואפילו בעצם שנות המאבק בבריטים ובערבים ראה עדיין אפשרות למוצא של שלום וכבוד לשלושת העמים בארץ, אך במידה הולכת וגוברת התאכזב מנציגי המשטר הבריטי בארץ, אותם הבריטים אשר את תרבותם הקלאסית העריץ הערצה בלתי-מוגבלת. עם פרוץ מלחמת-העצמאות השתתף באופן פעיל בהגנת ירושלים כחבר ה"הגנה" מזה שש שנים. סיים קורס אלחוטנים ובתפקיד זה השתתף בליווי השיירה לגוש עציון אשר עברה ללא תקלה. כן ליווה את השיירה האחרונה להרטוב, ובתקוף אותה כנופיה ערבית מן המארב, בדרך חזרה לירושלים,

נפל ביום ז' באדר ב' תש"ח (18.3.1948). נקבר בסנהדריה בירושלים.

ביום כ"ד באלול תש"י (6.9.1951) הועבר למנוחת-עולמים בבית-הקברות הצבאי בהר-הרצל בירושלים.

מכתבו האחרון של קמפינסקי שמשון שנכתב ב-7 במרץ 1948

הנה כי כן אני יודע כמה את מודאגת עלינו. האמיני לי, דודה הלן, כי אין יסוד רב לדאגתך כפי שנראה לך מן החדשות המגיעות אליך באמצעות העיתונים והרדיו. אף כי בחובנים ידועים יש לאמור שהמצב בארץ-ישראל איום ונורא, הרי הוא כן מבחינה שונה מזו שאת רואה, לפי המסקנות שאת מסיקה מן החדשות החד-צדדיות המגיעות אליך. לא ההצלפות והיריות, הנמשכות כאן במשך שעות אין קץ, לא הן האיומות; אף לא ההתקפות מצד כנופיות הערבים על ישובים יהודים. התקפות אלה נהדפות, אף על פי שאנו סובלים אבידות ברכוש ובאדם. במקרים אלה אנו מחזיקים מעמד - אם לא למעלה מזה - כיוון שהיינו מוכנים להם. לא, הדבר הרע ביותר, זה אשר לא פיללנו ולא האמנו באפשרותו לפני שהיינו עדים לו - היא התנהגותם הפראית, האכזרית, החד-צדדית, המשוחדת והנקמנית של האנגלים! את יודעת כי תמיד נטיית לראות את מצב העניינים בארץ בעיני חסד ורחמים ככל ידידי, ועודני נוטה לכך.

באשר עודני מקווה לעתיד של בנין ושלום שיבוא כתוצאה מידידות שני העמים. ואילו האנגלים, העומדים לעזוב את הארץ בקרוב, עברו בהתנהגותם על כל המצופה - על הרע שברע! במקום להתאמץ להשכין שלום בין יהודים והערבים, עשו הם כל מאמץ, בהתמדה ובעקביות, במשך השבועות האחרונים, כדי לעורר את השנאה בין העמים, לסייע, על ידי התנהגותם, לקיצוניים הבלתי אחראים שבמחנה היהודים והערבים גם יחד. נוסף לזה, באכזריות מתוכננת הם מעכבים בעד מאמצי הבנייה בארץ - אם אין הם הורסים אותם בגלוי. הם טוענים כי אין הם נוטים לצד זה או אחר - אבל האמת היא, כי הם ניטראליים רק לגבי היהודים ואף עומדים נגדם. במקום לשמור על החוק והסדר, כחובה המוטלת עליהם, הם הראשונים להפר כל משטר ומשפט. הנה כי כן, שאחריהם למצב הקיים בארץ גדולה מאד. בצאתם לבסוף מן הארץ ישאירו מאחוריהם, לצערי, שנאה מרה תחת אהבה והידידות שהיה בידיהם לזרוע.

אין אנו הנמצאים בתוך תוכם של העניינים כאן, אין דאגתנו מרובה כל עיקר - קטנה היא בהרבה מזו של ההורים הפנויים יותר לדאגה ולהבעת רשות אכזבתם על מצב הקיים בארץ. אני עסוק מאד, ובשעות הפנאי אני מתמסר לספריי. מה טוב למצוא בשיקספיר ובקיטס הלך רוחם של האנגלים הגדולים, אשר התרוממו כל כך בהשגת ערכי האנושות האמיתיים - לעומת אנגלים אחרים אשר ירדו פלאים. ישמור אלוהים את צאצאיהם, השומרים עוד כיום שביבי האנושות מלבבות, יהיו אשר יהיו, בני איזו אומה שתהיה. אילו שמע העולם בקולם ולא בקול תלמידיהם של איזה מוסלי או מופתי או שטרן, כי אז הייתה עוד תקווה לשלום בעולם כולו ובארץ הקטנטונת הזאת בייחוד. אבל כיום, כנראה, שהקיצונים הללו באים בחשבון, עסקנים אלה שידם בכל, אלה קצרי הראות, המבטיחים רבות והגורמים לצרות רבות ומשאירים את זולתם לשאת את התוצאות ולסבול את הבאות. נישא, איפה, את ליבנו לימים טובים אלה!

הסופר Walter Lever פרסם בשנת 1951 את Jerusalem is called Liberty ואתו הקדיש "לשמשון וחבריו" ובו כתב:

כשבוע אחר ההתקפה על נווה-יעקב, שיירה של ההגנה הותקפה במארב, כאשר חזרה מהישוב הקטן הר-טוב, נחבא בגבעות ליד לטרון. רב כלי הרכב חזרו לישוב והגיעו אליו בשלום, אך משאית אחת נלכדה עם מנוע מושבת....

אחד משמונת הנלכדים היה תלמידי - קמפינסקי. משימה זו הייתה אמורה להיות פעילות השדה האחרונה שלו: בשבוע שלאחר מכן היה אמור להיות מועבר לתפקיד-מטה, שיאפשר לו - כך קיווה - להתמסר יותר לקריאה. זכרנו את תשוקתו ללימודים ואת העבודה המעולה שכתב על סדר העולם של התקופה האליזבטיאנית.... עתה, בסדרי העולם של המאה העשרים, הוא ושכמותו נורו ונשרפו חיים בדרכים המובילות לירושלים.

מוצא

המרחב המערבי של מחוז ירושלים כלל, בנוסף להר-טוב, גם את מוצא תחתית ועילית, ארזה, מחצבות מוצא וכן קבוצה נוספת של יישובים שנכללו בה קריית-ענבים, מעלה החמישה, נווה-אילן ונחלת יצחק. בתחילת המלחמה המרחב המערבי היה נתון לפיקודו של מחוז ירושלים, אך במהלך מבצע נחשון הוא הועבר לפיקודה של חטיבת הראל. תפקידו של הגוש המערבי היה לספק בסיס לאבטחת קטע הכביש לתל-אביב, מירושלים עד שער-הגיא ולא היה תפקיד חיוני מזה במערכה על ירושלים.

ב-20 במרץ הערבים המטירו אש מן הכפר קולונייה על מחצבת סולל-בונה בצובא, על ארזה ועל מוצא עילית. בחילופי אש אלה היו אבדות החטיבה - שני הרוגים ושלושה פצועים, שפוננו באמצעות משוריינים.

בארזה היה בית הבראה, בבניין מרשים מאוד בסגנון נאו-קלסי, שנוסד לאחר ביקורו של הרצל (לקראת פגישתו עם הקיסר הגרמני וילהלם השני) בשנת 1898, בו הרצל הביע את דעתו כי "ראוי שבמקום יוקם בית הבראה לאנשי הרוח בעמנו" ונטע עץ, שהוא האמין כי זהו ארז ולכן נקרא המקום ארזה (למעשה היה זה ברוש). לימים חובל העץ, אף שנעשתה פעולת שימור לגדם שלו.

בבית ההבראה בארזה התארגן גדוד "בית חורון" של חטיבת "עציוני", תחת פיקודו של מאיר זורע (לימים האלוף מאיר זורע), בשמו הקודם זארודינסקי, שכינויו היה "זרו". זרו, יליד קישינב וחבר קיבוץ מעגן מיכאל, שירת בבריגאדה היהודית, בה הגיע לדרגת סרן והובא לגדוד לבקשתו של מפקד המחוז, דוד שאלתיאל. לימים, מאיר זורע נבחר לכנסת.

בסוף מרץ נשלחת למוצא יחד עם חברים נוספים ממחלקת הקשר. תפקידיו כללו קשר בין מפקדת גדוד "בית-חורון", שמפקדתו הייתה בבית ההבראה במוצא לבין מטה החטיבה בירושלים ותפקידי קשר בגדוד. ב-6 באפריל מפקד גד' בית-חורון, מאיר זורע ("זרו"), נתמנה כמפקד המרחב ועלי הוטל לרכז את פעילות הקשרים שהיו במקום.

תחנת הקשר נמצאה בתוך מבנה בית ההבראה, בשמו המלא "ארזה - בית הבראה לחלוצים", באזור המושבה מוצא, שלאחר כמה ימים פונתה מתושביה עקב הלחימה. (מוצא התפרסמה בעת ביקורם של הרצל וולפסון ב-1889, שבמהלכו נטע הרצל עץ ארז. בתחנה הופעל מק-19 לקשר עם מפקדת המחוז בירושלים ועם רכב משוריין (Two pounder) עם תותח קל, שנלקח מהבריטים. כמו כן היו ברשותנו כמה מכשירי מק-300, שהופעלו מחוץ לבניין, לקשר עם כוחות הגדוד ועם הכוחות המסייעים (מרגמה, קצין תצפית וכד').

בית ההבראה ארזה

במסגרת זו קרו לי שני אירועים שנחרטו בזיכרוני:

אחד האירועים נבע מהיחסים בין זרו לבין משה דיין, שמאוחר יותר קיבל את הפיקוד על מחוז ירושלים. באחד הימים זרו קיבל מברק מדיין (שאת תוכנו איני זוכר). זרו קרא את המברק והורה לי, כאלחוטן שהפעיל את הקשר לירושלים, לענות: "מיט עיצעס בין איך פארזורגט" (בעברית: עצות יש לי למכביר), לצערי, האלחוטנית שהפעילה את מכשיר הקשר בירושלים לא ידעה יידיש ונאלצתי לאיית את ההודעה אות אחר אות עד שיכלה למסרה למשה דיין.

אירוע שני מצביע על תחושתם של הקשרים ואולי תחושותי האישית) כ"כמעט מפקדים". באותה תקופה הייתה במוצא מרגמה אחת מופעלת על-ידי קצין מרגמות (למיטב זכרוני, צבי טויסטר) ובאחת הפעולות המרגמה הופעלה כלפי המחצבה ליד הקסטל. המרגמה הייתה קרובה אלינו והפקודות אליה נתנו בצעקות על-ידי זרו ואילו את הטיווח קיבלנו במכשיר הקשר מקצין הטיווח ואני העברתי את הנתונים לזרו, שפקד על כיוון המרגמה. בשלב מסוים התחלתי להעביר בעצמי את נתוני הטיווח לרגם ואז זרו פנה לסגנו ואמר לו "אנחנו יכולים ללכת לישון, כבר יש מי שמנהל את המלחמה במקומנו". הבנתי את הרמז וחזרתי לנוהל הקודם. נראה שאירועים אלה נחרטו גם בזיכרונו של האלוף זורע, כי שנים רבות לאחר מכן אימת את שני האירועים לשאלתו של אחד מיידיי.

מוסיף הלל כרמלי:

"ב-7 אפריל פונו נשים וילדים ממוצא במשוררין, בהגיע המשוררין חול בית איכסה, נפתחה עליו אש ונהג המשוררין נבהל ודרדר את המשוררין לוואדי. המ"מ שפקד על הפינוי, חברי אברהם הרלינג (לימים אברהם ארנן האגדי), חילץ את האנשים והתמקם במבנה שמעל הכביש ומנע מהערבים גישה למשוררין. לרוע המזל עזב את המבנה כשהחשיך ולא חיכה לכוח של מוריה שהיה צריך להחליפו. כיון שלא דווח על נסיגת הכוח של הרלינג מהבניין, הוחלט לשלוח תגבורת כדי לחלץ אותו.

"יצאתי למקום האירוע עם הכוח של מוריה בפיקודו של המ"פ מוסה לוי שמנה כ-35 איש, המשאית שלנו עצרה על הכביש מתחת למבנה שבו אמור היה להימצא הכוח של הפלמ"ח. ברגע שירדתי מהמשאית נפתחה עלינו אש מכיוון הבית, אנשי הכוח שלנו החלו לברוח לכוון ירושלים ולאחר שעצרנו את הבורחים התארגנו ועלינו לכיוון המבנה באיגוף מדרום, אך כאשר הגענו למבנה ראינו את המשאית נוסעת במורד הכביש ושמענו את צעקותיו של החבלן שלנו שנפצע ולא ירד ממנה כשעצרנו."

"למחרת נשארנו במקום בניסיון לחלץ את המשוריינ מהוואדי, לעת ערב בלית בררה, נאלצנו לפוצצו."

פרק תשיעי

הקרב על הקסטל

שהייתי כקשר ב"בית ההבראה" במוצא זימנה אותי לאחד האירועים החשובים של הקרב על ירושלים - הקרב על הקסטל.

כפר הקסטל היה משלט חשוב על הדרך לירושלים. לאחר שפינוהו מתושביו הערבים ב-1 באפריל, מחלקה מוגברת של הפלמ"ח חדרה בליל 3/2 באפריל ומצאו אותו נטוש. לאחר כמה שעות, אנשי גד' מורייה של החי"ש, יחד עם כיתת פלמ"ח שהושארה במקום, נכנסו אל הכפר והתארגנו בהגנה היקפית. בלחצו של מפקד גד' מורייה, החליט יעקב בר-אדון, קצין הקשר של מחוז ירושלים, לשלוח את הטכנאי חיים ליברמן עם מכשיר "צבר" (מכשיר קשר ת"ג) ולהקים תחנה בקסטל.

בספרו "עשר שניות באפריל", חיים ליברמן, טכנאי הקשר, מתאר את הלחץ שהפעיל מפקד גדוד מוריה, זלמן מרט, על מפקד המחוז, דוד שאלתיאל, להתקנת תחנת אלחוט בקסטל. שאלתיאל יצא ממשרדו וחזר עם קצין הקשר של החטיבה - יעקב בר-אדון (שכינויו היה "אלוני"), שהציע לחבר את מוצב הקסטל לרשת "צבר". כך הוסכם, אך התברר כי אין בנמצא מכשיר קשר מתאים והחל לחץ על מעבדת הקשר החטיבתית להשמיש מכשיר שיוצר לא מזמן ולשלוח טכנאי - את חיים ליברמן - להתקינו בקסטל.

את אירועי הלחימה על הקסטל מתאר בפירוט יצחק לוי ("לויצה") בספרו "תשעה קבין" ואילו את מהלך התקנתה והפעלתה של תחנת הקשר מתאר חיים ליברמן. אותן עשר שניות גורליות חלו בליל 7/8 באפריל, כאשר חיים היה בצוות הרס"פ קרמיוול, אשר זיהה את מפקד הכוחות הערביים באזור ירושלים, עבד אל קאדר אל חוסייני, והרג אותו.

רב-סמל מאיר קרמיוול היה בן-דודו של הלל כרמלי, אשר האזין בקשר למהלך הקרבות בקסטל. כעבור שעה מהריגתו של עבד-אל-קאדר אל חוסייני, בעת שהערבים הבינו שמפקדם נהרג והסתערו על הקסטל לחילוץ גופתו, נהרג מאיר. את האירוע מתאר הקשר חיים דהאן:

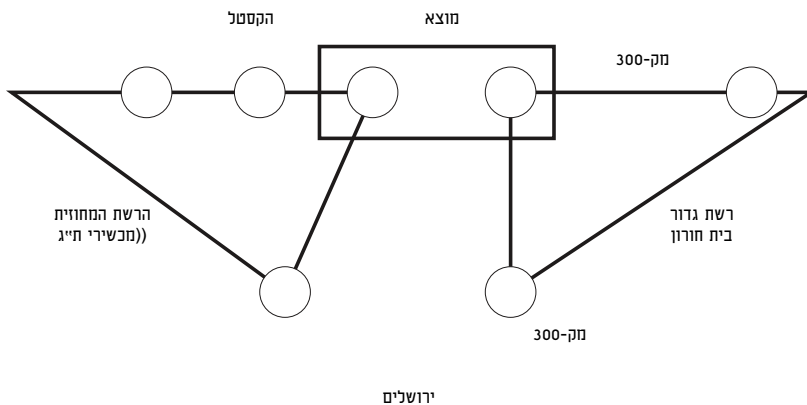
"צורפנו, אנוכי וחבר שאיני זוכר את שמו, לקסטל לשמור על המקום. הייתי בקסטל כאשר באחד הלילות הותקפנו על ידי הערבים. אנו שהינו במפקדה, שהייתה ממוקמת בחדרון בתחילת הכפר. כשפתאום השתתקה המתקפה גילינו להפתעתנו גוויה שרועה כמטר מפתח חדר המפקדה. על פי המסמכים שמצאנו על גופו התברר שזה ראש הכנופיה - עבד אל קאדר אל חוסייני. הוברר שכאשר החוליה שבאה איתו גילתה שהוא נהרג, הם נסוגו והשאירו את גופתו במקום. עם בוקר הופיעה משאית עם תגבורת וביניהם שני קשרים שבאו להחליף אותנו ובמשאית זו ירדנו לבית ההבראה במוצא."

"בעת היציאה חזרה למוצא הועלתה הצעה לקחת איתנו את גופתו של עבד אל קאדר אל חוסייני, אך בסופו של דבר, כיון שהיו אתנו מספר פצועים, לא נמצא מקום לגופה. כנראה שזה היה מזלנו, כי כאשר הגענו חזרה למוצא התברר כי המוני ערבים מתכוונים להסתער על מוצא ועל הקסטל כדי להחזיר את גופת מנהיגם. במוצא אף ניתנה הוראה לחסל את כל המסמכים שבידינו ולהתכונן לנסיגה מבית ההבראה. מרוב עייפות הלכתי לישון וכאשר התעוררתי התברר כי אמנם כוח ערבי גדול כבש את הקסטל ונטל משם את גופת מפקדם, אך כוח של הפלמ"ח השתלט שוב על הקסטל ופוצץ את כל בתיו, מלבד בית המוכתר."

אלינו, בארזה, הגיעה תשדורת כי כוחותינו פגעו במפקד ערבי, שנשא תעודה על שם עבד אל קאדר סלים ורק לאחר חקירה התברר כי זהו אכן מפקדם הנערץ של הכוחות הערביים באזור. כאשר הערבים גילו זאת, החלה בשעה 10:00 של ה-8 באפריל התקפת-נגד. "לויצה" כותב כי "הכוח הערבי שהשתתף בכיבוש הקסטל מנה בין אלף לאלפיים איש. בקסטל היו 85 לוחמי חי"ש, 60 ממורייה ו-25 מנועים. בקרב ובנסיגה נהרגו 21 והשאר חולצו, מהם 24 פצועים. מתוך 40 לוחמי הפלמ"ח נהרגו 18 והשאר נחלצו.

עמדתי מחוץ לבניין בית ההבראה בארזה וראיתי את המנוסה מהקסטל, שכללה פצועים מכוסים תחבושות. נראה לי כי ברגע זה אף איבדתי עשתונות והתחלתי לצרוח במק-300 למפקדת הגדוד בירושלים "תשלחו עזרה, תשלחו "ציפור" (מטוס), האנשים בורחים מהקסטל" ואכן, לויצה כותב בספרו "בשעה 14:25 הגיע לירושלים מברק מארזה, המודיע על נסיגת אנשינו מהקסטל." קבוצה של ארבעה לוחמים הגיעה לארזה וביניהם הקשר עמירם פסמניק, כשתחבושת עבה מכסה פצע בראשו. הקשר השני, חברנו ג'וני עזרא רייכמן ז"ל, נהרג בקרב על הקסטל.

רשת הקסטל

עזרא רייכמן ז"ל

בן ליאונורה ויוסף-יעקב, נולד ביום ד' בשבט תרפ"ו (19.1.1926) בהונגריה. הוא נותר בחיים לאחר כל אימי המלחמה ובשנת 1944 עלה לארץ וגר בירושלים.

במלחמת-העצמאות התגייס ושירת בחטיבת ירושלים. נמנה עם מגיני משלט הקסטל, שנכבש לקראת מבצע "נחשון" לפריצת הדרך לירושלים והוחזק על-ידי כוחותינו. הערבים ערכו מספר התקפות-נגד במגמה להחזיר משלט חיוני זה לידיהם ובאחת מהן, בליל 7-8 באפריל, נהרג מפקדם עבד אל-קאדר אל-חוסייני. ביום כ"ח באדר ב' תש"ח (8.4.1948) ערכו הכוחות הערביים התקפה עזה כדי לכבוש את המקום ולמצוא את גופת מנהיגם. בלחץ ההתקפה נאלצו מגיני המשלט לסגת. בקרב זה נפל, ביום כ"ח באדר ב' תש"ח (8.4.1948), ונקבר בקבר-אחים עם חבריו לקרב במעלה החמישה. ביום י"ב בכסלו תשי"ד (19.11.1953) הועבר למנוחת-עולמים בבית-הקברות הצבאי בהר-הרצל בירושלים.

העתק המברק שקלטתי בתחנת ארזה, המודיע על הריגת מפקד ערבי בשם עבד-אל-קאדר סלים, נותר בידי במשך שנים רבות, אך עם הזמן איבדתי אותו. בשנת 1998, חמישים שנים לאחר קרב הקסטל, חיים ליברמן כתב לבנו של עבד-אל-קאדר אל חוסייני, "המיניסטר לענייני אל-קודס פייסל אל-חוסייני", שהתגורר בשכונת שייך ג'ראח בירושלים וסיפר לו כי היה עד למותו של אביו. בעקבות מכתב זה, השניים נפגשו ובפגישתם השנייה, זמן מועט לפני מותו של פייסל חוסייני, חיים הספיק למסור לו עותק של ספרו על הקרב בקסטל.

הקסטל 1947

הקסטל כיום

פרק עשירי

מבצע "נחשון"

הולדת "נחשון"

קרבות הקסטל, בהשתתפות לוחמי "עציוני" ולוחמי הפלמ"ח, היו למעשה חלק ממבצע נרחב יותר שנועד להשתלט על ציר התנועה לירושלים - מבצע "נחשון". ביום 1 לאפריל 1948 הוחלט בביתו של דוד בן-גוריון בת"א, לפרוץ את ההסגר התחבורתי לירושלים. שלוש שיירות אספקה גדולות, שנהנו מליווי גדול וחמוש היטב, הושמדו בחלקן או שנמנעה יציאתן מחולדה לירושלים. בירושלים נוצר מחסור חמור במזון ובתחמושת ואף בזירה הבינלאומית החלו מפקקים בסיכויי עמידתו של היישוב היהודי. הובהר כי רק שינוי שיעביר את היזמה לצד היהודי ויביא הכרעה לטובתנו בזירת הלחימה על התחבורה, יוכל לאפשר אגירת מלאי מספיק בירושלים ויחד עם זאת - לשפר גם את מצבנו המדיני.

על כן החליט המטה הכללי: א. להקים חטיבה כמסגרת ארגונית ומבצעית בממדים שלא נודעו עד אז בהגנה ו-ב. ליזום מבצע של כיבוש והשתלטות על שטחים רצופים ולהעביר את הדגש מאבטחת השיירות לאבטחת ציר הכביש.

חטיבת "נחשון"

חטיבת "נחשון" הוקמה, כאמור, במיוחד לצורך השתלטות על הציר לירושלים. כמפקדה מונה שמעון אבידן (ששימש מפקד חטיבת "גבעתי" והושאל למבצע), והיא הורכבה משלושה גדודי רגלים, יחידות ליווי משוריין ויחידות שירות. גדוד מס' 1, בפיקודו של חיים לסקוב, מנה 634 איש והתארגן בחולדה. הוא פעל באיזור לטרון. גדוד מס' 2, בפיקודו של יוסף טבנקין, מנה למעלה מ-500 איש, התארגן בקרית-ענבים ופעל באיזור שער הגיא (באב אל ואד) והקסטל. גדוד מס' 3, תחילה עם שתי פלוגות ולאחר מכן - חמש פלוגות, שכן בנען ושימש כעתודה חטיבתית.

חלק ניכר מהנשק ששימש את לוחמי חטיבת "נחשון" הגיע ב-31 במרץ בלילה, כאשר מטוס-תובלה של שירות האויר נחת והביא 200 רובים ו-4 מקלעים צ'כיים (מקלע "שפאנדאו 34 - מגל"ד) וכאשר סמוך לתחילת המבצע, אנית המשא "נורה" הביאה מטען נוסף של 200 מגל"דים ו-4,300 רובים צ'כיים.

פעילויות עיקריות

יעודו העיקרי של מבצע "נחשון" היה העברת שיירות לירושלים: שיירת נחשון הראשונה, בת 60 מכוניות, יצאה ב-6 אפריל מחולדה והביאה מזון לירושלים.

ב-10 אפריל יוצאת שיירת "נחשון" השנייה, נעצרת במעלה החמישה וחוזרת לחולדה.

שיירת "נחשון" השלישית מונה 200 מכוניות היוצאות ב-13 אפריל מחולדה מגיעה לירושלים, פורקת את מטענה וחוזרת לחולדה.

ב-13 אפריל 1948 שולח ראש המטה הארצי ל"נחשון" מברק: "הפיקוד העליון שולח ברכת עידוד והוקרה ללוחמי נחשון על המאמץ, הגבורה והכושר הצבאי שגילו...".

ב-16 אפריל 1948 הוקמה חטיבת פלמ"ח "הראל" במרחב שער-הגיא - ירושלים, בפיקוד יצחק רבין ובכך הסתיים, למעשה, "מבצע "נחשון". חטיבת "הראל" העבירה שלוש שיירות לירושלים: שיירה ראשונה עולה לירושלים ב-17 אפריל ויורדת חזרה באותו יום. שיירה שנייה עולה לירושלים ב-19 אפריל ויורדת באותו יום. שיירה שלישית, עם 300 מכוניות עמוסות עולה לירושלים ב-20 אפריל. היא מותקפה בדיר-איוב אך מגחיעה ליעודה. לאחר שיירה זו נחסם הכביש לירושלים.

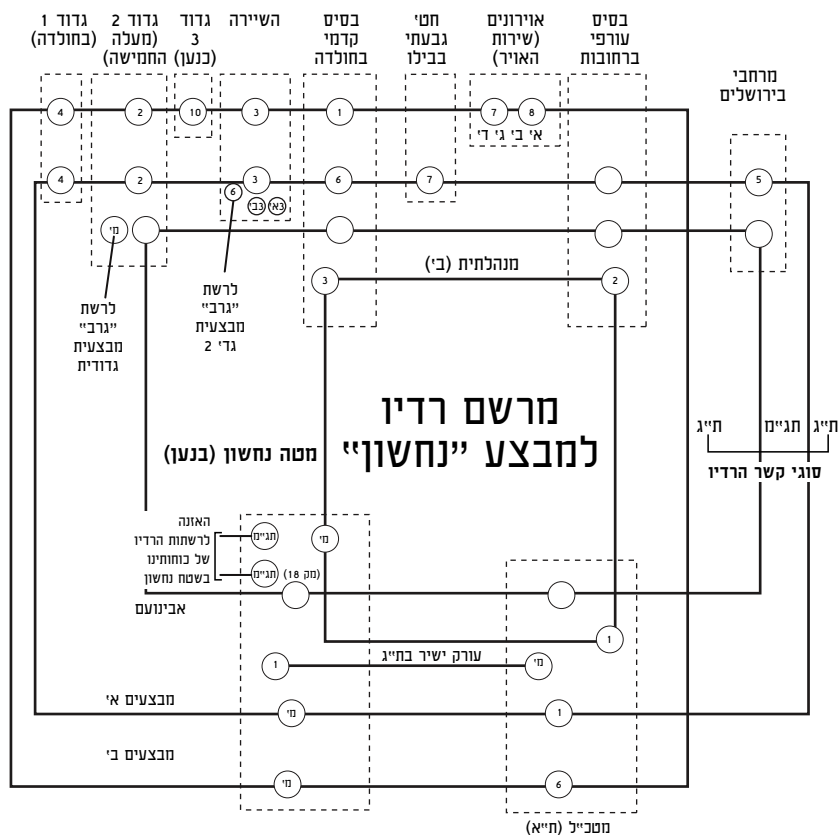
הקשר במבצע "נחשון"

כקצין קשר של חטיבת "נחשון" נתמנה יצחק ורצמן, אשר באותה תקופה הדריך בקריה קורס קשרים משותף ל"גבעתי" ו"קרייתי". הוא סיפר כי נקרא לפתע ל"בית האדום" ברח' הירקון בת"א, מקום משכן המטה הארצי של "ההגנה" ושם נפגש עם שמעון אבדן, שנתמנה לפקד על "נחשון" והטיל עליו את תפקיד קצין הקשר.

יצחק ורצמן (שלאחר מכן שינה את שמו לאלמוג), (1921-2012), עלה ארצה ב-1933, סיים לימודיו בגימנסיה הרצליה ושרת ב"שירות הקשר" כמפקד מחלקה. ב-1942 התגייס לצבא הבריטי ועם הקמת החטיבה היהודית הלוחמת נתמנה לתפקיד קצין קשר של הגדוד השלישי, בדרגת "קפטן". ב-1946 היה שלישי מחוז ירושלים ב"הגנה" ולאחר מכן הקים את ביה"ס לקשר בשרונה, ממנו נקרא ל"נחשון" ובסיום המבצע נתמנה לקצין קשר של חטיבת "הראל". במאי 1948 מונה לקצין המנהלה של חיל הקשר. בנובמבר 1949 נתמנה כמפקדו השני של חיל הקשר וכראשון שנשא בתואר "קצין קשר ראשי" (קשר"ר) בדרגת אל"ם. הוא שרת בתפקיד זה עד 1953. בשנים 53-1952 שימשתי כראש לשכתו. קציני הקשר והקשרים של מפקדת החטיבה ושל הגדודים נאספו מחטיבות קרייתי, גבעתי ואלכסנדרוני והמפקדה עיקרית של החטיבה שכנה בנען, ממנה הוקם עורק רדיו בת"ג למטכ"ל בת"א.

רשתות הרדיו החטיבתיות שהופעלו במבצע "נחשון" מתוארות בציור מס'... וכללו:

- רשת מבצעית בת"ג
 - רשת מנהלתית בת"ג
 - רשת "אבינועם" (הרשת הארצית של ההגנה) שהייתה קיימת כבר מקודם. ברמת הגדוד פעלו רשתות תג"מ בדיבור באמצעות מכשירי מק-300 ובמפקדת החטיבה קויימה האזנה רצופה לרשתות אלה וכך, למשל, נקלטה במפקדת החטיבה ההודעה על נסיגת כוחות הפלמ"ח מן הקסטל.
- תיאור מפורט של "הקשר במבצע נחשון" [1948] ניתן במאמרו של אל"מ גבי שריג בעתון "קשר ואלקטרוניקה" גליון מס' 77 מחדש מרץ 1973 (עמודים 171 עד 179) וחלקו העיקרי של המידע לעיל לקוח ממאמר זה.

פרק אחד-עשר

פסח תש"ח

שיירת הפינוי מעטרות ונווה יעקב

ביום שישי, 23 באפריל 1948, ערב חג הפסח, רבי קרא לי לחדרו והודיע לי כי אף שהוא יודע שאני דתי וחשוב לי להשתתף בסדר הפסח שייערך באותו ערב, נקבע כי עלי להצטרף לאחת ממחלקות "מוריה", שאמורה לצאת באותו לילה לעטרות ונווה-יעקב, כדי להבטיח את פינוי הנשים והילדים משם. רבי הישיר את מבטו אלי ואמר לי כי המשימה מסוכנת, שכן אור ירח מלא היה צפוי בלילה, אך עלי הוטלה המשימה לשמש כקשרו של מפקד המחלקה, יענקל'ה סלמן. לא זכור לי אם נקבע לי עוד חבר צוות ומי הוא היה. זכר הל"ה, שנרצחו בשיירה לגוש עציון ב-16 בינואר, עוד היה טרי במוחנו ורבי רמז בפירוש כי גורלנו יהיה כנראה כגורלם.

בלב כבד חזרתי לאולם והתחלתי בארגון הציוד לקראת היציאה ואז הודיעו לנו כי היציאה לנווה-יעקב בוטלה ומחלקת הקשר הוזמנה לסעודת הסדר בחדר האוכל של המחנה. ההתרגשות הייתה גדולה כפליים, כיוון שבנוסף לכך שנתאפשר לי להשתתף בסדר הפסח כהלכתו, נוכחנו מהר מאד בכך כי אחד האורחים בסדר הוא דוד בן-גוריון (אז יושב ראש הסוכנות היהודית שתפקד כראש המדינה היהודית בדרך וכמפקדו העליון של כוח "ההגנה"). בן-גוריון

ישב בקרב החיילים ורב ירושלמי ערך את הסדר כהלכתו, תוך כדי מצב רוח מרומם של המשתתפים, אם כי למיטב זכרוני, התפריט היה דל למדי.

השתתפות במבצע "יבוס"י

בתאריך 25.4.1948 הגדוד החמישי של הפלמ"ח יצא למבצע "יבוס"י". על החלטת המטה הכללי מספר יגאל ידין (אשר שימש כראש אגף המבצעים במטה הכללי):

"באפריל הגיע חברק מדוד שאלתיאל, בו הוא מודיע כי הבריטים עומדים להקדים את פינוי ירושלים. ידיעה זו העמידה אותנו בפני ברירה קשה. לא היו בעין כוחות שאפשר לשלוח, פרט להראל. תפיסת האזורים המתפנים הייתה למעלה מכוחו של עציוני. היה עלי להכריע בין הפקרה זמנית של הדרך לירושלים לבין הסיכוי להשתלט על נקודות המפתח בעיר. דרשנו את הכרעתו של בן-גוריון והוא הכריע לטובת העברת הראל לירושלים."

יצחק שדה נתמנה מפקד המבצע ולפקודתו הועמדו חטיבת עציוני וחטיבת הראל, שהוקמה באפריל 1948 מגדודי פלמ"ח: הגדוד הרביעי בפיקודו של יוסף טבנקין, הגדוד החמישי בפיקודו של מנחם רוסק והגדוד השישי בפיקודו של צבי זמיר. מפקד החטיבה הראשון היה יצחק רבין. מטרת המבצע היו:

- לפתוח את הדרך לנווה יעקב ולנתק את הכוחות הערביים בצפון ירושלים על-ידי כיבוש נבי סמואל, בית איכסא ושועפת.
- כיבוש שיח' - ג'ראח ופתיחת הדרך להר הצופים.
- יצירת רציפות עם שכונת מקור חיים המנותקת בדרום העיר על-ידי כיבוש שכונת קטמון.

לגדוד החמישי לא היה ציוד קשר מתאים לקשר לטווחים קצרים - קשר בין חוליות לוחמים. לכן צורפו חיילים ממחלקת הקשר של עציני לכוחות הגדוד כשעל גופם מכשירי מק-21 - מכשירי MAB בת"ג שהגיעו זה מקרוב. יצחק רבין הבחין בשלושה שלבים במבצע יבוס:

"בשלב א' נערכה פעולה נגד נבי סמואל ושועפאט. בנבי סמואל נכשלנו, ולאחר זה הוריתי גם לפנות את שועפאט, שנכבשה על ידי כוחותינו. זו הייתה פעולה ראשונה שלנו במסגרת חטיבתית. בשלב ב' תכננו לכבוש את שייח-ג'ראח מצד אחד ואת קטמון מצד שני. לפי הערכתנו, אלה היו שתי נקודות-המפתח בעיר. ההתקפה (הראשונה) על קטמון נכשלה, ואילו משיח-ג'ראח נופנפנו על ידי הבריטים. בשלב ג' החלטנו להתעלם ממציות הבריטים בשיח-ג'ראח ולכבוש את הר-הצופים (אוגוסטה ויקטוריה) ואת קטמון."

הגדוד החמישי תקף את שייח-ג'ראח בליל 25/24 באפריל בעזרת כוח של שתי פלוגות. על פלוגתו של ג'ימי (אהרון שמי) הוטל לכבוש את שייח-ג'ראח תחתית ולפוצץ את הבתים.

בפעולה זו הוכנסו לשימוש מכשירי מק-21, כדי לקשר בין המ"פ למפקדי המחלקות. מכשיר קטן מבקליט, נישא מקדימה, פעל בת"ג ונועד לטווחים קצרים. חטיבת עציני דרשה כי המכשירים יופעלו ע"י אנשי מחלקת הקשר שלנו, כפי שהיה נהוג באותה תקופה. הלל כרמלי צורף לפלוגתו של ג'ימי, למחלקה בפיקודו של גלינקה וישמש גם כמורה דרך, כי הכיר היטב את השטח. המחלקה של גלינקה הגיעה ללא בעיות לכביש ב"שמעון הצדיק" ואילו הכוח של המ"פ ג'ימי (אהרון שמי), שכבש את החלק הצפוני של שייח-ג'ראח, נאלץ לסגת בלחץ הצבא הבריטי.

הנסיגה התבצעה באור ראשון והחיילים הבריטים, שהתמקמו בבניין "הברן", הפגיו את הכוח במרגמות. מספר הלל:

"רצתי לעבור את הכביש ברחוב שמואל הנביא לכיוון בית ישראל והרגשתי חמימות בראשי, מסתבר שנפצעתי בראשי מרסיס שחדר דרך הבד שבו שכנו

אוזניות המק-21. ניגשתי לביה"ח זיו והרופא הוציא מראשי רסיס קטן וחתיכת בד של האוזניות. הפציעה לא תועדה וחזרתי למחלקה במחנה שנלר. מסכם הלל:

יבוסי כפי שמצוטט מדבריו: "בגלל הפציעה "הפסדתי" את האפשרות להשתתף במבצע כיבוש קטמון".

בן גוריון בפסח במחנה שנלר בירושלים

פרק שנים-עשר

כיבוש קטמון וקרבות מאי 1948

כיבוש מנזר סן-סימון

שכונת קטמון, השוכנת על תוואי גבוה, היוותה עמדת מפתח בשליטה על דרומה של ירושלים. כיבושה נועד להבטיח את הקשר אל השכונות היהודיות המנותקות: מקור-חיים, תלפיות ורמת רחל. כיבוש קטמון הוטל על הגדוד הרביעי של חטיבת הראל של הפלמ"ח, בפיקודו של יוסף ("יוספלה") טבנקין.

המתקפה הראשונה, שהחלה בליל 27/26 באפריל, בוטלה בהוראת טבנקין מיד לאחר תחילת ההתקפה מסיבות שונות שעליהן קיימות עדויות סותרות. לקראת ההתקפה השנייה הפלמ"ח פנה אל מפקדת חטיבת עציוני וביקש שישאלו שוב מכשירים לקשר-פנים בין הכוחות התוקפים. למחלקת הקשר החטיבתית הגיעו באותה עת, כאמור. מספר מכשירי MAB, שכונו בשם מק-21 ואת אלה ביקשו לשאול.

מק-21 הוא מכשיר שפותח בשנת 1941 בארה"ב כמכשיר ת"ג נישא עבור צנחני כוח הצי (US Navy paratroopers). המכשיר, הבנוי בתוך מיכל עשוי פלסטיק שביר, היה בעל הספק של 0.2 ווט ונועד לפעול לטווח של מייל אחד (1.6 ק"מ). היה לו תדר יחיד, מבוקר גביש. הוא הופעל עם אנטנה טלסקופית ומגבלתו העיקרית הייתה שכאשר הסוללה נחלשה אפשר היה לקלוט הודעות אך לא לשדר.

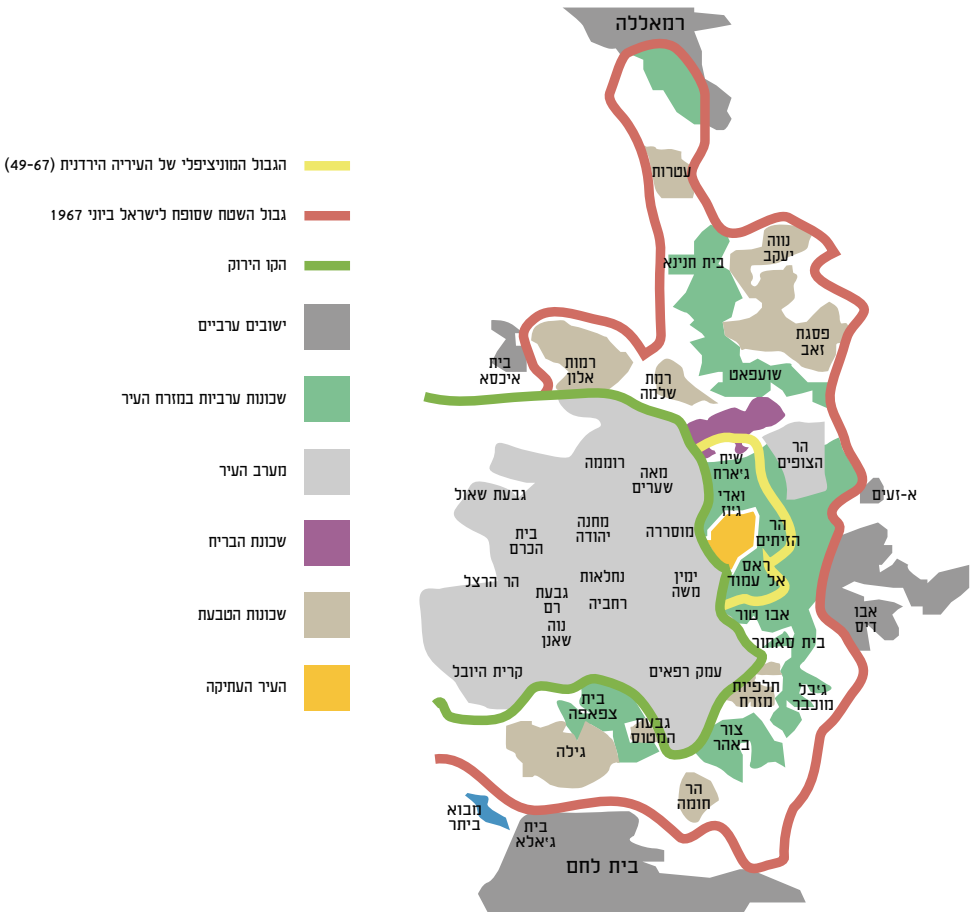
מפקדת חטיבת עציוני החליטה לסייע לפלמ"ח, אך בתנאי שהמכשירים יושאלו יחד עם קשרים שיפעילו אותם ולכן צורפו שלושה קשרים, ביניהם אני, לכוחות הפלמ"ח שנערכו להתקפה השנייה על קטמון. אני צורפתי אל "רעננה", אליהו סלע, אשר פיקד על המבצע ושני חבריי, אחד מהם חיים דהאן והשני, שאת שמו אני זוכר, צורפו אל מפקדי הכוחות התוקפים.

על הפעולה לכיבוש קטמון כתוב ב"לקסיקון לביטחון ישראל" כדלהלן:

במבצע "יבוסי" (בשבוע האחרון של אפריל 1948) נכללה שכונת קטמון בין היעדים שנועדו לכיבוש. ההתקפה נפתחה ב-29 באפריל וכוונה אל הנקודה השלטת בשכונת קטמון - מנזר סן-סימון, הבנוי אבן ירושלמית ומוקף חורש. המנזר נכבש בקרב קצר ועז והוחזק במשך יממה עקובה-חדם לנוכח התקפות-נגד ערביות נמרצות ביותר. עמידתם האיתנה של כובשי המנזר ריפתה את ידיהם של חגיני קטמון (הערביים) והשכונה ננטשה. הערבים לא ניסו כלל להקים קו-הגנה שני. פינוי קטמון הביא להשתלטות מהירה על השכונה היוונית הסמוכה והשכונה הגרמנית שלידה.

כשמכשיר המק-21 קשור לגופי (המכשיר נקשר לחזה ולא נישא על הגב) נצמדתי אל "רעננה" (אליהו סלע) - מפקד הפעולה וניסיתי לקבל ולהעביר הודעות לכוחות השונים. במהרה הסתבר כי אני מסוגל לקלוט היטב הודעות משני המכשירים האחרים, אך המשדר שלי לא הצליח להעבירן. כך שמענו ששולחים אלינו תחת האש הכבדה רץ, עם הודעה שכבר קלטנו אותה אך לא יכולנו לאשרה. הייתה זו "טבילת האש" של מק-21 בירושלים ולמדנו שבעתיד עלינו להחזיק על הגוף סוללה רזרבית.

התקדמנו מקיר אבנים למשנהו באיטיות, תחת מטר אש מכל הצדדים ולפתע פרצה אש באחד ממבני מנזר סן-סימון והאירה את כל הסביבה. רעננה ניסה לשלוט על הכוחות השונים ולקראת עלות השחר פרצנו אל תוך בניין המנזר וכל קבוצת המפקדים התמקמה באחד החדרים, כשאנו, קשרי החי"ש, יושבים בצד וממתניים.

מפה מס' 4 - שכונות ירושלים בתקופות השונות

בחדר היו מיטב מפקדי הפלמ"ח וחלק ממפקדי צה"ל העתידיים: "רפול" (רפאל איתן), אורי בן-ארי, "דדו" (דוד אלעזר), בני מהרשק ("פוליטרוק הפלמ"ח") ואחרים. על-פי עדותו של "רעננה", 50% מאנשי הכוח נפגעו, חלק מהם קשות. כל כמה דקות מישהו ירד מגג הבניין ודיווח על עצמת הירי של הערבים ועל נפגעים נוספים מכוחותינו.

בשלב זה הייתי עד לדיון המסמך ביותר ששמעתי בחיי - מה לעשות עם הפצועים כאשר נאלץ לסגת מהמנזר ולחזור לירושלים. ואכן, ברור היה כי אין באפשרותנו לקחת את כל הפצועים אתנו במקרה של נסיגה, שהייתה כמעט ודאית. לבקשת הפצועים ולאחר ויכוח בין המפקדים, הוחלט לחלק רימונים לפצועים, כדי שיוכלו לפוצץ את עצמם כאשר האויב ייכנס לבניין. עד היום שערותי סומרות בהיזכרי בדיון ובהחלטה שנתקבלה.

קשר אחר, מחברי מחלקת הקשר שצורפו לפלמ"ח לפעולה זו, היה חיים דהאן:

"הייתי מאותם קשרים שצורפו לפעולה לכיבוש מנזר סן-סימון עם מכשיר מק-21. צורפתי למפקד "דדו" (דוד אלעזר - מי שהיה ברבות הימים רמטכ"ל צה"ל), שבאותה עת היה כנראה מפקד פלוגה והוא שהוביל את הכוח לכיוון המנזר. הייתי צמוד אליו כתף אל כתף. ראיתי במו עיני איך איבדו חברים יקרים. באחד השלבים, אחרי שהמקום נכבש, פנה אלי ואמר: "קח רובה וצא לעזור בעמדות". אכן כך עשיתי זאת ומרעש הירי הגעתי למצב של כאב חזק באוזניים. אחר שהערבים נסוגו והגיעה יחידת חי"ש להחליף אותנו חזרתי ליחידה. זכורני כי היה זה ערב שבת. בגין הכאב באזני נשלחתי לאחר מכן להבראה במשטרת אבו-גוש ונזקקתי לחודש ימים כדי להבריא מהרעשים באוזן."

מאיר אביזוהר מתאר בספרו "מוריה בירושלים תש"ח":

"רעננה דיווח למג"ד שלו, יוספלה טבנקין, שיש במנזר קרוב לחמישים הרוגים ופצועים, בהם מפקדים. מדאיג מאד היה מצב התחמושת. גם אחרי שהגיעה מעט התחמושת שהצליחו להביא עמם הלוחמים שהגיעו, לא נותרו במנזר אלא רימונים ספורים והמקלעים נשארו כמעט ללא סרטי כדורים."

"בהתייעצות מפקדים שהתקיימה בצהרי 30 באפריל הוחלט לבקש אישור לנסיגה. בהתייעצות השתתפו מפקד הכוח "רעננה" (אליהו סלע) ושלושת עוזריו: "רפול" (רפאל איתן), "דדו" (דוד אלעזר) וקצין ההסברה בני מרשק. "רעננה" התקשר למג"ד טבנקין והודיע לו על הסיכום, וטבנקין אישר את הנסיגה, אולם הביצוע לא היה פשוט, שכן לא היה פתרון להוצאת הפצועים: אחרי שמיינו אותם לקראת ההיערכות לפריצה החוצה התברר כי יש לא מעט פצועים קשה שלא יכלו ללכת. הוצאתם על אלונקות לא באה בחשבון, שכן את טווח חמישים המטרים שבין חומת המנזר והמורד הקמור לא היה ניתן לעבור אלא בזחילה, ולנושאי אלונקות לא היה כל סיכוי לעבור טווח זה בלי להיפגע." "לכן קיבלו ארבעת המפקדים החלטה קשה מאין כמוה: שאחרי צאת אחרון הנסוגים, יפוצצו החבלנים את הבניין, עם כל הנוותרים בו. פירוש של דבר היה לבצע המתת חסד של הפצועים קשה, כדי למנוע את הריגתם בידי הכובשים ואת ההתעללות בגופותיהם."

"הפצועים רוכזו בחדר הגדול האחד, שבו נמצאה גם המפקדה. הם הושכבו על ספסלים ועל הספה האחת שהייתה בו. מטעני חומר הנפץ הונחו בפינות שונות במנזר וגם מתחת ליצועי הפצועים. הושחלו חוטים להפעלה בו-זמנית של כל המטענים."

"הפצועים שמעו על החלטת הנסיגה, וגם על הפיצוץ שיגרום למותם שמעו. שניים מהם החליטו לא לחכות לסוף כזה: אחד הפיל עצמו מהדרגש, פצעו נפתחו והו דמם למוות. פצוע אחר שלח יד אל הרצפה, הרים שבר זכוכית מקירותיו הזגוגיים שנפלו ממגדל הפעמון וחתך את עורקיו."

"עוד ההכנות בעיצומן, הגיע המח"ט, יצחק רבין, למטה ברחביה ושמע מיסופלה על האישור שנתן לנסיגה. הוא הגיב בתדהמה ופקד לבטל מיד את הנסיגה. אחרי הכישלון החמור בנבי-סמואל והנסיגה משועפאט, הסביר לימים, כישלון בקטמון היה עלול להיות מכה מוראלית קשה ביותר למערכה על ירושלים."

"בעוד ארבעת המפקדים דנים על פרטי הנסיגה והפיצוץ, הגיע אליהם שדר אלחוטי, בזו הלשון: "רואים בריחה מקטמון," השדר חזר שנית על המשפט הקצר, מילה במילה."

"הידיעה הייתה "מפוברקת" בלשון נקייה ושקרית למעשה. על העברתה לידיעת מפקדי הכוח הנצור במנזר החליט דוד שאלתיאל, בתקווה שתעודד את מחזיקי סן-סימון להחזיק מעמד עד שתגיע התגבורת. בדיעבד לא הייתה לידיעה השפעה של ממש. מפקדי הפלמ"ח אף לא הזכירו אותה בעדויות, מהסיבה הפשוטה שבין כה וכה, בעוד הם עסוקים בהכנות לנסיגה, דיווחו התצפיות של הכוח שהחזיק במנזר, כי הערבים המקיפים אותם מפנים עמדות ונסוגים."

על-פי תיאורו של לויצה (עמ' 218):

"ההכנות לנסיגה החלו סמוך לשעה 13:00. הפצועים רוכזו בחדר פנימי, שבו שכנה המפקדה. מטענים הונחו בפינות השונות של הבניין וסביב חדר הפצועים. הלוחמים הבריאים והפצועים קל החלו להתרכז בחצר הפנימית של המנזר תוך דילול הדרגתי של העמדות."

"אותה שעה קלטה רשת האזנה של הש"י שיחות טלפון בין הלוחמים הערבים בקטמון לבין המפקדה הערבית ברודה (בניין המפקדה הערבית בעיר העתיקה), שמהן ניתן היה להבין כי גם הערבים נתונים במצוקה אמיתית וכי מפקדם ברח מן המערכה. טבנקין קיבל את הידיעה, אך לא יכול היה להעבירה לרעננה, כיון שמכשיר הקשר במנזר פסק לפעול. בשעה 13:04 שוב הודיע הש"י: "הערבים מבקשים תגבורת לקטמון. מדגישים כי לא יחזיקו מעמד. מבקשים התערבות הצבא". באותו רגע שבו סוללות מכשיר הקשר לפעול, והמידע החיוני הועבר אל המגינים. רעננה קיבל את המידע. רוח חדשה אחזה בלוחמים והם חזרו לעמדותיהם והגבירו את אישם. תגבורת של "מוריה" (חי"ש) נכנסה למנזר סמוך ל-17:00 והחליפו את הפלמחאים ובשעות החשיכה חזרו אנשי הפלמ"ח לבסיסם והפצועים הועברו לטיפול."

גם אנחנו, שלושת קשרי עציוני, חזרנו עם אנשי הפלמ"ח. אחר שיחד איתם השתתפנו בהסתערות על מנזר סן-סימון ויחד עם המפקדים חוינו את התחושות הקשות כאשר הוחלט להשאיר את הפצועים ואת התרוממות הנפש בעת שחשנו כי ניצחנו במערכה. קיבלו אותנו באחד המלונות שהיו בסביבה וכובדנו בכוסית קוניאק. טלפנתי ליעקב בר-אדון, קצין הקשר המחוזי, היחיד שהיה לו רכב, והוא הגיע והסיע אותנו בחזרה לבסיסנו במחנה שנלר.

פרק שלושה-עשר

מאי 1948 – חודש הכרזת המדינה

הכרזת המדינה

מאי 1948, החודש המכריע בהחלטה על תקומת ישראל, עבר עלינו, חיילי החי"ש בירושלים, ללא התרגשות לאומית מוגזמת. במבט לאחור, נראה לי כי עיקר מעיינינו היו - להתקיים. לצאת ל"פעולות" ולחזור מהן בשלום, לאכול מזון, שיאפשר לנו להתקיים, ולנוח לקראת המשימה הבאה שתוטל עלינו. לא זכורים לי ויכוחים על הצורך בהכרזת המדינה או דיונים על מטרות פוליטיות. לימודים כבר לא התקיימו ועיקר מעיינינו היו בהישרדות האישית.

מחלקת הקשר החטיבתית פעלה במרץ רב, הן בפעולות רגליות כאשר

הקשרים נושאי מק-300 צעדו בעקבות המפקדים והן בקשר במק-19, שהותקנו ברכבים ה"משוריינים" - מכוניות משא מסוגים שונים שלחלקן האחורי נבנו דפנות גבוהות עשויות שתי שכבות מתכת, שביניהן מילוי עץ וחצץ, כדי שיעצרו כדורי רובה שנורו אליהן. משאיות אלו שימשו להובלת הלוחמים ולליווי השיירות

וחלק מהן צויד במכשיר קשר. מדי פעם צורפתי לאחת השיירות או ישבתי בתחנה המרכזת וניהלתי קשר עם השיירה. זכורני כי באחת הפעמים, בהיותי בקשר עם שיירה שיצאה לכיוון "מחנה אלנבי", קיבלתי הודעה בהולה כי מטוס סיור זיהה חוליה ערבית באזור "בית הדפוס הממשלתי" (ליד תחנת הרכבת הישנה) ושמה מארב לשיירה העומדת לעבור שם. מיהרתי להעביר את ההודעה למפקד השיירה והוא סובב את כלי הרכב, כך שניצלו מהתקפת הפתע. רשמתי לזכותי עוד פעילות שמנעה קרבנות.

ב-13 במאי 1948 נפל גוש עציון ובין אלה שנשבו היו רבים מחברי המחזור שלי במקווה-ישראל' שהצטרפו לקבוצת "עין צורים". לימים פגשתי אחדים מהם ושוחחנו על תקופת השבי שלהם בירדן.

לא זכורה לי שום "התרוממות רוח" עקב הכרזת מדינת ישראל על-ידי דוד בן-גוריון. ייתכן כי במוסדות הלאומיים התכנסו וחגגו את הכרזת המדינה, אבל לנו, כחיילים, אולי כלל לא הגיעה הידיעה ואם כן, נראה שלא חשנו את המשמעות ההיסטורית. האנגלים כבר עזבו את ירושלים ימים רבים לפני כן ומעיינינו היו נתונים להשתלטות על המתקנים שהם עזבו, בעיקר אלה שבמרכז העיר (המתחם נקרא בלעג בפי תושבי ירושלים היהודים בשם "בווינגרד", על שם שר החוץ הבריטי ארנסט בוויין ולזכר ביצורי העיר סטלינגרד, שעמדה בגבורה בקרבות מלחמת העולם השנייה).

גדרי התיל הדוקרניים, שהקיפו את הביצורים הבריטיים, הפכו את התנועה הרגלית במרכז העיר לקשה ביותר. כאשר הלכתי לחנות הספרים ברחוב הלל מדי חודש, כדי לאסוף כרך נוסף מ"דברי ימי עם עולם" של דובנוב, שעליו חתמתי כבר אחרי שהתגייסתי, נאלצתי לעבור בסביבתם. כיום, מפתיע לחשוב שלמרות המלחמה שסביבנו התעסקנו בלימודים, שהיינו אמורים לחזור אליהם.

פעולות ברחבי ירושלים

חיילי מחלקת הקשר שולבו בכל פעילויות גדודי החטיבה ונשלחו הן לפעולות לחימה והן לקשר עם שכונות מנותקות. מפקד המחלקה, רבי, היה מתדרך אותנו לקראת כל פעילות ומתחקר אותנו בשובנו. למיטב ידיעתי, מילאנו את תפקידינו בכבוד, למעט מקרה אחד: באחת הפעולות, כמדומני באזור רמת רחל, שני קשרים עזבו את המחלקה שאליה צורפו טרם תחילת הפעולה. לא ברור לי אם נבהלו או לא הבינו, אך לנו, אנשי מחלקת הקשר, מעשה זה סופר כ"בריחה מפעולה". לפיכך הוחלט להחרים את שני החברים ובמשך תקופה ארוכה איש לא דיבר אֶתם ולא ניהל אֶתם קשר. לא ידוע לי אם ננקטו כלפיהם

צעדים משמעותיים כלשהם, אבל כולנו הרגשנו מבוששים, כאילו זה קרה לכל אחד מאתנו.

הקשר עם המשפחה

רוב אנשי המחלקה לא היו ירושלמים ולכן הקשר עם המשפחות נוצר לעתים רחוקות. חלק מהחברים הצליחו להעביר דרישות שלום למשפחותיהם בשפלה באמצאות מכרים מבין "מלווי-השיירות" והחלק האחר באמצעות הדואר, שהמשיך לפעול כמעט עד סוף תקופת המצור ואף הוצאו בולים מיוחדים לאחר הכרזת המדינה.

כיוון ששיניתי את שמי מנמנוירט לבעל-שם בעת גיוסי, לקרובים המעטים שהיו לי בארץ היה קשה לדעת מה עלה בגורלי. מצוי בידי מכתב של מר בורג מהסוכנות היהודית (מי שהיה לאחר מכן שר הפנים), בו הוא מודיע לקרוביי במשק יגור כי לא ידוע מה עלה בגורלו של החייל יעקב נמנוירט ושכל מקרה, לא היה איש בשם זה בין הנופלים.

פרק ארבעה-עשר

הפעולה הראשונה לאחר הכרזת המדינה

יום הכרזת המדינה

רבים מוותיקי מלחמת העצמאות בטח חוזרים ושואלים את עצמם מדי יום עצמאות: היכן הייתי אז, בשעת הכרזת העצמאות? מה זכור לי מהיום ההוא? כיצד הגבתי על האירוע ההיסטורי? לנו, חיילי מחלקת הקשר החטיבתית, היה זה יום רגיל של מנוחה בין הפעולות ואינני זוכר שום הודעה דרמטית או מסדר חגיגי לציון אירוע זה.

ניסיונות פריצה לעיר העתיקה

עיקר הלחימה התרכזה בעיר העתיקה, שם היה הרובע היהודי נצור ונלחם על קיומו. ערב צאתם של הבריטים (הם יצאו ב-13 במאי בערב), היו ברובע כ-80 אנשי חי"ש, שהשתייכו לגדוד "מוריה" ויותר מ-25 אנשי אצ"ל ולח"י וכ-50 אנשי שירותים, שכללו רופא ואחיות. לימים, הנשק ברובע היהודי היה מועט והתחמושת הייתה דלה. לעומתם, ניצב כוח אויב, שהיה מורכב מ-600 חיילים ערבים מתנדבים, אשר זכו לאימון צבאי במדינות ערביות.

מטה הרובע שלח 24 מברקים למטה המחוז, ובהם דיווחים על הכורח לנטוש עמדות בגלל התחמושת שאזלה, על התרוקנות מלאי הפגזים והרימונים ובקשות לעזרה.

ב-16 במאי קציני גדוד "מוריה" זומנו אל מפקד המחוז - דוד שאלתיאל - אשר מסר להם בחגיגות דגל ש"עתיד להתנוסס על חומות העיר העתיקה". באותו יום נערך מסדר רב משתתפים בחצר מחנה שנלר ומג"ד "מוריה" הכריז בחגיגות רבה על כי "מחר יתנוסס הדגל הזה על מגדל דוד" ועל תחילת הפעולות לשחרור העיר העתיקה.

התכנית הייתה לכבוש את מגדל-דוד דרך פשפש בחומה החיצונית של המצודה, שנולדה בעקבות מידע של הגאוגרף דוד קלנר (עמירן), ששירת אז במחלקת התכנון של המחוז והיטיב להכיר את מסתרי העיר העתיקה. הוא מסר מידע על פשפש ששער הברזל היה בפתחו, ועל מדרגות לולייניות שהובילו ממנו אל פסגת המצודה.

ב-17 במאי צורפתי לכוח שיצא באוטובוסים "משוריינים" ובמשאיות "סנדוויץ'" לכיוון חומת העיר העתיקה, כמפעיל מק-19 שהותקן באחת המשאיות לקשר עם המטה. חברי למחלקת הקשר אורי אפשטיין שצורף כאלחוטן מק-300 לאחד הכוחות מתאר את מהלך הפעולה (בגיליון "במחנה" מיום 8.9.1949):

"ירדנו לאוטובוסים המשוריינים והתחלנו לנסוע למרכז המסחרי, לבית טאנוס, שנועד כנקודת-היערכות ליציאה אל שער יפו ולכיבוש מגדל-דוד". "עם הכנסנו לאוטובוס חדל מכשיר-האלחוט (מק-300) מפעול. בעצם לא היה פלא בדבר, כי המכשיר היה מסוג שאינו חיועד לפעול במשוריינים, אך כיון שכיתתנו עמדה להתחלק בשעת פריצה לשתי חוליות, שהיו צריכות לקיים קשר ביניהן, הוחלט שעל המכשירים לקיים את הקשר כבר באוטובוסים על מנת לתאם את רגע הירידה מהמכוניות. כך הוחלט והאלחוטאים פעלו בהתאם להוראות שקיבלו, המכשירים - לא דווקא."

"נסענו לכיוון המרכז המסחרי. כאשר עברנו את בנין דוד ופנינו לעבר בנין י. מ. ק. א. (מול מלון "המלך דוד") ורחוב ממילא, החילוננו לשמוע את הקולות העגומים של יריות שגרתיות מהחומה אל עבר ימין משה. פתאום הרגשנו כי מכוניתנו בודדת. האוטובוס השני, שהיה צריך לבוא בעקבותינו, לא נראה. ניסינו

לאתרו בעזרת מכשיר האלחוט, אך זה הרי לא פעל. לאחר אי-אלו היסוסים פנינו אחורה וחזרנו שלמים ובריאים לבית-ההסתדרות. כעבור כמה דקות הופיע האוטובוס השני. הוא טעה בדרך, חשב כי יש להתקדם ברחוב צדדי אחר מזה שנסענו בו אנחנו. בינתיים חיכינו למה שעלול להתרחש. המפקדים עלו לבית ההסתדרות כדי לנהל שיחות-טלפון ולקבל הוראות חדשות לאור המצב שנוצר. השעה הייתה כבר 4 לפנות בוקר, ושחור הלילה הוחלף באפרוריות משונה. איש לא הבין מדוע לא חוזרים לשנלר, לישון. הרי למעשה כבר עבר הלילה. היה זה באותם הזמנים בהם עדיין לא עלה על דעת איש כי לוחמה עלולה להתנהל גם לאור יום.

"המפקדים חזרו, עלינו שוב למכוניות. הן התחילו שוב לזוז - לכיוון המרכז המסחרי. אחדים ניסו להבין בקול רם: האם ננסה לדחוק ונספיק לערוך את ההתקפה עוד לפני עלות השחר? או שמא בכל זאת נתקיף לאור היום? אפשרות אחרת לא נראתה, שהרי אם נועדה ההתקפה רק ללילה הבא - לא יוצאו אותנו כבר עכשיו, כשהאנשים אפאטיים מעייפות ונרדמים בחגורם המלא במכונית המיטלטלת. נכנסנו לאחר מרחובות המרכז המסחרי, מאלה המובילים לכביש בית-לחם ולחומה. המכונית עלתה על תיל שחסם את הרחוב ונעצרה. שמענו שוב את הצליפות השגריות מהחומה אל עבר ימין משה. מיד אחר כך חדלנו לשמוע את הקולות הסתמיים ההם, כיון שלאוזנינו הגיעו הקולות המוגדרים וענייניים יותר של כדורים המתדפקים על דפנות המשוררין שלנו. מהחומה צלפו עלינו במתינות ובשוויון נפש. אם אי-פעם הייתה ההפתעה גורם בתכנית של התקפת הלילה על החומה, הרי נתבטל עתה גורם זה ללא ספק - אחת היא אם נתקוף מיד לאור היום או בלילה הבא. קפצנו מהמכונית אל בית נטוש שבצד הרחוב. לא היה זה בית טאנוס, שאליו היינו צריכים להגיע, אלא סתם בית בקצהו האחר של אותו רחוב שבית טאנוס עמד בקצהו השני. עלינו לקומה השנייה של אותו בית, נכנסנו לדירה הנטושה והסתדרנו לאורך הקירות. על הרצפה התגלגלה תמונה נטושה של המלך פארוק. בברז שבחדר האמבטיה היו מים נטושים - מים חיים. מעין

פרפור אחרון של חיים שפעמו כאן לפני חצי שנה, בימי נובמבר האחרונים, כשהרסו את המרכז המסחרי. המוזר שבדבר היה, כי דווקא במקום זה - היחידי בירושלים כולה - מצאנו חים בברזים עכשיו, ב-14 במאי (או שמע היה זה ה-15 או ה-16? איש מהנמצאים בחדר לא ידע זאת בדיוק).

"חיכינו. מהעיר הביאו שני מכשירי-אלחוט חדשים, כיון שהודענו כי מכשירי האלחוט שלנו לא פעלו במשוריינים. ניסינו אותם - בחדר. הם פעלו. רק בחדר יכולנו לנסותם. לפנות ערב הביאו גם "ידיעות אחרונות". קראנו בעיתון כי כוחות ההגנה יצאו למרכז המסחרי לשם התקפה על שער יפו. "כוחות ההגנה" - אלה היו אנחנו. תמהנו, אם גם הערבים, במרחק 300 מ' מאתנו, על החומה, קוראים את "ידיעות אחרונות". בעצם לא היה להם צורך בכך. הם ידעו כבר בלאו הכי כי אנו כאן.

"עם חשיכה הורגשה התעוררות-מה. נשמעו פקודות. מפקדי הכיתות ריכוזו סביבם את אנשיהם, סקרו אותם, חילקו הוראות. ירדנו לקומת-הקרקע והסתדרנו ליציאה. כולם שמחו להניע את אבריהם. המ"פ (מוסה סלומון) בא לקראתי, זורח כולו ומלא ביטחון כרגיל (אז קראנו לזאת "שויץ" - מוסה היה ידוע כ"שויצר") ואמר: "זה שיא הכיף! מחר נטייל בחוצות העיר העתיקה! אתה יודע מה זאת אומרת?" - "אתה מבסוט?" שאלתי שאלה רטורית. כל אחד היה יכול לראות כי מוסה מבסוט. "ועוד איך? זה הרגע אשר לו חיכיתי כל הזמן, תאר לך - להשתתף בפעולה כזאת. ונתן לי טפיחה עצומה על הכתף." "משעה 11 החלה הרעשת ה"דוידקות" על החומה - הרעשה של שלושה פגזים. בלשון המונחים הטכנית קראו לזאת - ריכוך.... לנו היה נדמה, כי זהו אות האזעקה בשביל הערבים, להודיעם כי עצם ההתקפה עומדת להתחיל." "עלינו לאוטובוסים המשוריינים, שבאו לקחתנו. האוטובוס נתמלא עד אפס מקום. מוסה ישב על ידי. התקדמנו לאורך הרחוב. השארנו את בית טאנוס משמאלנו, ופנינו שמאלה, במעלה כביש בית-לחם במקביל לחומה. על לוח השריון התחילו להתדפק כדורים. נסענו לאט. לפנינו נסעה מכונית ג'. מ. סי. ובה החוליה הפורצת. לפי התכנית היה על מכונית זו להתקרב לחומה

ככל האפשר. על האנשים היה לקפוץ מתוכה, לפוצץ דלת-פלדה הסמוכה לשער יפו, לפרוץ פנימה ולעלות חיש מהר למגדל - ואנחנו אחריהם, בעד הדלת הפרוצה - ולשלוט מהמגדל על השטח כדי שהתגבורת תוכל לבוא בעקבותינו מבית טאנוס, להצטרף אלינו ולטהר את העיר העתיקה כשאנו מחפים עליהם מהמגדל. בשעת הפעולה היה עלינו להיות קשורים עם החוליה הפורצת בעזרת מכשיר האלחוט. ניסינו להתקשר אתם מהמשוריין לג'. מ. סי. שלהם. לא קיבלנו תשובה. המכשירים - אלה שנבדקו קודם בחדר - לא פעלו במשוריין. ניסינו להתקשר במכשיר שני עם מטה הפעולה והתגבורת שבבית טאנוס. לא נשמעה תשובה. נסענו באיטיות, הכדורים התדפקו על לוח-השריון, התקדמנו לאורך הכביש (הערה: כיון שמכשירי התג"ם פעלו ללא אנטנה חיצונית, לא ניתן היה להקים קשר עקב המיסוך שנוצר על ידי הדפנות המשוריניות של הרכב). לפתע ראינו כי מכונית הג'. מ. סי. אינה נוסעת במישרין אלא מיטלטלת כאילו נשתכר הנהג. צעקנו לתוך מכשיר האלחוט בכל כוחנו, כאילו זה יועיל משהו - רצינו לדעת מה קרה אצלם. אחר-כך קראנו בקולות "ערומים" - ללא אלחוט. הם היו במרחק 20 מ' מאתנו. לא שמענו תשובה. האש המכוונת אלינו מהחומה הייתה כה צפופה עד כי השתיקה כל קול אחר. ראינו את מכונית הג'. מ. סי. עושה תנועה סיבובית, חוזרת על עקביה וחוזרת בדרך בה באה. מוסה קילל משהו עסיסי ופקד: "לחזור!". תפקידנו היה להתקדם בעקבות הג'. מ. סי. מתקן הנפץ לפריצת דלת-הפלדה היה אצלם. הם היו כפופים למוסה, אך כיון שהאלחוט לא פעל, נשללה ממנו אפשרות הפיקוד עליהם. לא נותר לנו אלא לחזור בעקבותיהם. הנהג היטה את המכונית, ניסה להסתובב - ונעצר במקום. קריאות מבוהלות נפלטו מפי האנשים: "מה קרה?". מה שקרה היה כי הנהג קיבל כדור. עוד מישהו קיבל כדור בסוף האוטובוס. קריאות עצבניות קראו לנהג הרזרבי. ההוא ניגש להגה, עשה שתי תנועות אמיצות במהלכים, המכונית התחילה לנוע, אך לאחר זמן מועט נעצרה לחלוטין. הקריאות העצבניות ניסו לשדל את הנהג: "אתה מוכרח לזוז! אתה מוכרח! אתה מביין?". השידולים היו מכוונים

כנראה למנוע יותר מאשר לנהג. הנהג רק ענה: "מה אתם חושבים - שאני רוצה להישאר כאן?". אבל המכונית לא זזה במשהו. כל אותו זמן לא פסקו הכדורים מלהתדפק על לוח השריון. השריון היה בלתי חדיר - דבר בלתי-שכיח בירושלים דאז. הכדורים לא חדרו בעד השריון - אך כמה רסיסים וגם כדורים חדרו בחריצי האשנבים שבו. המקלען ניסה את המגל"ד (מקלע מדגם 34). המגל"ד השתעל בחצי צרור והמקלען הכריז: "המקלע אינו פועל". המקלע היה הנשק הכבד ביותר במכונית. ניסינו להתקשר עם המטה בבית טאנוס, כדי שישלחו עזרה ויחלצו אותנו מהמכונית, אך לא קיבלנו תשובה. אחר כך נודע לנו כי הם קלטו את קריאותינו, אך אנו לא קלטנו את תשובותיהם, אולם זה לא שינה במאומה, כי בבית טאנוס בין כך ובין כך לא ראו לעצמם כל אפשרות לעשות משהו לעזרתנו. לדידם היה הדבר כאילו לא נתקבלו קריאותינו כלל. פתאום אמר מוסה: "חטפתי כדור" - ונשתתק.

"הייתה לי זו הפעם הראשונה בה ראיתי מפקד נפגע בפעולה שבה השתתפתי - ונוכחתי לדעת מה פירושו של דבר. עד כה היו האנשים מרוסנים וממושמעים. אמנם שררה דריכות במכונית - אך שלט גם סדר. שרר אפילו שקט יחסי. מוסה שלט באנשים. כל אחד ידע את מקומו, וכן ידע כי יש מי שנותן הוראות. יש מי שאפשר לסמוך עליו. כל אחד ראה את עצמו פטור מלחשוב ואפילו מלדבר. מוסה חשב - ודיבר בשביל כולם. אך ברגע שהודיע כי נפצע והשתתק הותרו כל הרצועות. כל אותה מתיחות שהייתה מרוסנת עד כה מצאה לה פורקן לפתע. האנשים התחילו לצעוק - איש לא ידע מה ולמה - להשתולל, לטפס הלון וחזור, וכל זה בחושך הסמיך כשאי-אפשר לראות כלום ואפשר רק לשמוע את הקולות בתוך השחור - בתוך המכונית הצרה והדחוסה אנשים עד אפס מקום, כשמטר של כדורים ניתך בלי הרף על השריון מבחוץ."

"במחוי ניקר רק רעיון אחד, בן שלוש מילים: "רק לא פאניקה! רק לא פאניקה!". שלא תפרוץ בהלה בצפיפות חשוכה זו, שלא יצעקו, שלא יאבדו את העשתונות. קראתי בקולי האוטוריטטיבי ביותר: "שקט!". לאחר שלוש

קריאות כבר הבנתי בעצמי כי הקריאות אינן אלא מוסיפות על הבהלה הקיימת וחדלתי."

"נראה, שרק דקות מועטות עברו כך. לא ייתכן, כי באמת עבר זמן כה רב כפי שנראה אז. היה חושך מוחלט. הכדורים הומטרו על המשורייני בלי הרף. מדי פעם בפעם התפוצץ רימון בחוץ. הבנתי כי הזמן הנותר לנו נמדד בדקות. הייתה זו ודאות קריאה שחדרה בי - הכרה שכלית ומיושבת לחלוטין, ללא שמץ של התרגשות, פשוט עובדה קיימת, מעבר לגבולות הערעור או הויכוח. היו אלה אולי הדקות השקטות שבחיי, ישבתי על מושב האוטובוס שלי, לא פצוע, שלם בגופי וברוחי, וידעתי כי עוד כמה דקות נותרו לי לחיות. החשבון היה הגיוני וברור: הנה אנחנו, מצטופפים, כלואים, מנותקים וכבולים בקופסה משוריינת צרה - אוטובוס בודד הניצב מול החומה, מטרה בולטת לאש המכוונת עלינו. הייתה זו נקודה מתה לחלוטין. האפשרות של עזרה מן החוץ הייתה משהו שלא עלה אפילו על הדעת. האפשרות שאנו נוכל עוד לפעול משהו לא עלתה על הדעת אף היא. ישבנו וחיכינו - איש לא ידע למה - למה שצריך לקרות. נתעוררה בי סקרנות-מה לדעת מה ואיך יקרה - כמי שיושב בין הקהל בתיאטרון ברגע שכל חוטי העלילה נכנסו למבוא סתום. חברי האלחוטאי שעל-ידי שאל אותי, אם עליו להשמיד את מכשיר האלחוט. להשמיד את המכשיר - זו הייתה הוראת הקבע למקרים, כשלמכשיר או לאלחוטאי - או לשניהם - נשקפת סכנה של נפילה בידי האויב. הבנתי כי הוא חושב על מה שחושב גם אני. שאלתו הרגיזה אותי. לא היה לי חשק לענות. לא היה לי חשק לחשוב על השאלה וודאי שלא היה לי חשק להחליט. הרי אנו שווים בדרגה - למה לך לבקש הוראות ממני - יחליט מה שיחליט ואל יכריח אותי לחשוב. ההיגיון אמר - להשמיד. לא רציתי להודות בהגיון ולתת לו שליטה עלי. שתקתי ועשיתי עצמי כלא שומע."

"כעבור כמה דקות הצליח אברהם'לה המ"כ, סגנו של מוסה, להשליט את קולו על ההמולה. הייתה זו חוויה מיוחדת במינה - תוהו ובוהו המתחיל ללבוש צורת תבנית מאורגנת, תבנית הארגון של יחיד העומד מול רבים. "חברים"

אמר אברהם'לה. הוא באמת אמר "חברים" - כמו באסיפת-חברים בתנועה. נראה שגם הוא טעם את טעם ההנאה שבהתהוותה של צורה מאורגנת והשתלטותה. "לא נוכל לאבד זמן. לפנינו שתי דרכים: להישאר כאן ולהגן על המכונית עד טיפת דמנו האחרונה, או - לעזוב את המכונית ולסגת". כיון שנאמרו המלים, עברה נקודת המשבר, המצב נראה לפתע בקומיות מוזרה. "להגן על המכונית" ודווקא "עד טיפת דמנו האחרונה" וזאת במכונית שאין להזיזה ממקומה, בודדת ובולטת מול החומה, כשהמקלע מקולקל והאלחוט אינו פועל. "להגן על המכונית" - לשם מה? מי צריך את המכונית, בכלל? מי עוד ישתמש בה? האנשים התחילו לקום ולזוז לכיוון הדלת. קמה מבוכה. איש לא ידע לאיזה כיוון לקפוץ. איש לא ידע היכן החומה, היכן העיר והיכן נחנו. האנשים הצטופפו ליד הדלת ולא ידעו לאן יזוזו.

"באותו רגע היה זה מוסה, שעם כל היותו פצוע ותשוש קנה לעצמו את הזכות על הצלת חייהם של כל אלה שהיו באוטובוס. הוא כבר איבד דם לרוב ושכב על הספסל, מצומק ומכווץ כולו. עתה החל מתנועע וביקש מים. לאחר ששתה החל מדבר. כמלת קסם נפלה האמירה ונמסרה מהקרוב ביותר, לזה שבפינה המרוחקת ביותר של המכונית: "מוסה רוצה לדבר". תוך כדי חלק של שנייה השתררה דומיה במכונית. הגה לא נשמע. מוסה אמר שש מלים: "קפצו בכיוון של אף המכונית. הצליחו!". הרגשה איתנה של בטחון חילאה את חלל המכונית. הראשון קפץ החוצה כשמישהו יורה בסטן מהמכונית לעבר החומה, כאשליה של "חיפוי". קפצנו בזה אחר זה, בכיוון האף של המכונית. "דרך החזרה לעמדותינו - דרך שאיש לא ידע אותה, בשטח שאיש לא התמצא בו, אל עמדות שאיש לא ידע היכן הן והיכן עמדות הערבים - זוהי פרשת הרפתקאות משלה."

"כעבור כמה שעות הגיע מוסה לבסיס. בבוקר הודיעו כי שרידים של אוטובוס שרוף נראים על הכביש מול מגדל-דוד."

"מוסה מת כעבור ימים אחדים בבית החולים."

עד כאן תיאורו של אורי אפשטיין.

צורפתי לכוח שהיה אמור להתרכז ליד בית טנוס (היום בנויה שם שכונת מגורים מפוארת). הפעלתי את מכשיר המק-19 שעמד בקשר עם המפקדה. בגלל טעות של מורה דרך, השיירה נכנסה לרחוב שכולו היה חשוף לחומה. הערבים פתחו באש חזקה ורבים מהכדורים חדרו למשאית ששהיתי בה. המפקדים והלוחמים החלו נוטשים את כלי הרכב והתחבאו בחנויות הריקות שברחוב. החלטתי שמתפקידי להישאר צמוד למכשיר הקשר, שלא ניתן היה להורידו מכלי הרכב, בלי שקיבלתי פקודה ישירה בהקשר לכך. כך שכבתי במשך כמה שעות על רצפת המכונית, העברתי בצעקות את התשדורות ואת התשובות שקיבלתי מהמפקדים, שלא יכולתי לראות ושמעתי אך בקושי. נראה שהאנטנה שעל גג המכונית הופלה מכדורי הצלפים, ולכן יכולתי לקלוט הודעות, אך הכוחות התקשו לקלוט את תשובותיי. רק כאשר החשיכה ירדה חולץ הרכב ששהיתי בו וכך חזרנו לבסיס. גם הלל וחברים נוספים ממחלקת הקשר השתתפו בפעולה זו וחשו אכזבה מאי-הצלחתה.

כפי שסיכם מאיר אביזוהר בספרו: "הדגל לא הונף על המגדל" ואנחנו חזרנו לבסיסנו במחנה שנלר.

פרק חמישה-עשר

קשר למטה הכללי

כיון שהקשר האלחוטי כולו בין חטיבת ירושלים למטה הכללי היה במורס, היה רצון עז לאפשר גם קשר דיבור. מבחינת הטווח הנומינלי של מכשירי המק-300 שלנו, לא היה סיכוי שיתאפשר קשר כזה באיכות הראויה לשיחה בין מפקדים.

במחלקת הקשר פיתחנו "שיטה" משלנו לקשר דיבור במק-300 בין ירושלים לרמת-גן. ידענו שהמטכ"ל נמצא ברמת-גן במבנה גבוה והנחנו שלמרות העצמה הנמוכה והטווח בין המכשירים, אם נכוון את האנטנות נכון ניתן יהיה להקים קשר. וכך עשינו: תיאמנו עם אנשי פלוגת הקשר במטכ"ל להציב מכשיר מק-300 עם אנטנה ארוכה, במצב אופקי, במקום גבוה על גג הבניין שהם היו מצויים בו. עלינו על הגג הגבוה ביותר במחנה שנלר, הנחנו את מכשירי המק-300 עם אנטנה ארוכה על גבי קסדה הפוכה ולאט-לאט סובבנו את הקסדה עם המכשיר האופקי, עד שהצלחנו לנהל שיחה ש"עצמת האותות" (המונח שהיה שגור אז לאיכות הקליטה) שלו הייתה סבירה. מפעם לפעם ערכנו ניסויים בשיטה זו ובחלק מהמקרים הצלחנו לנהל קשר סביר עם האלחוטן שממול.

ב-28 במאי הייתי אחראי להקמת הקשר במק-300 עם המטה הכללי ברמת-גן, שהודיע כי מפקד המחוז מבקש לדבר עם ראש המטה הכללי. לאחר שכיוונתי היטב את המכשיר והקפדתי שלא יזוז אף במילימטר, הגיע שלישי

של שאלתיאל, ישורון שיף, ואילו במטה הכללי הגיע אל המכשיר יגאל ידין, ראש אגף המבצעים של צה"ל.

על-פי התדרוך, הזהרתי את ישורון שיף כי "האויב מאזין" וראוי כי יידבר בקודים ואז הוא לקח את השפופרת והודיע "ידין, כאן ישורון. ה'עין-עין' נכנעה". הייתה זו ההודעה הרשמית של מטה מחוז ירושלים למטה הכללי של צה"ל כי הרובע היהודי בעיר העתיקה נכנע ולוחמיו ויושביו נלקחו בשבי.

פרק שישה-עשר

ההפוגה הראשונה

כניסה לתוקף

ב-11 ביוני 1948 בשעה 10:00 נכנסה לתוקף ההפוגה הראשונה. הלוחמים הרגישו אותה בעיקר עקב שיפור איכות המזון שקיבלו, בעקבות כניסתן של שיירות המזון שהגיעו בדרך "בורמה" (שתתואר להלן).

כדי להמחיש מהו "שיפור במזון" אציין רק שביום הראשון להפוגה כל אחד מאתנו קיבל בארוחת הצהריים פרוסת עגבנייה או פרוסת מלפפון - לפי בחירתו. זה היה עבורנו סימן שהגיעו ירקות לירושלים.

לא הדגשתי את נושא האוכל, אבל המצור הורגש בכל תקופת הקרבות. אמנם במחנה שנלר חולקו ארוחות מדי יום, אבל תכולתן הייתה מצומצמת וכללה בעיקר מרקים מסוגים בלתי מוכרים עד כה ולמרבה הפלא, דגים מלוחים, שכמות גדולה יחסית מהם נמצאה במחסנים שהותיר הצבא הבריטי. זאת בתקופה שבה כמות המים לשתייה הייתה מצומצמת דווקא.

מוראל ותחושות

למיטב זכרוני, המורל במחנה שנלר בכלל ובמחלקת הקשר בפרט היה גבוה למדי, כאשר חלק גדול מהפעולות שהשתתפנו בהן היו מוצלחות. המחלקה

"תרמה את חלקה" לחללי המערכה ב-3 הקשרים שנפלו בשיירה להר-טוב וב-2 הקשרים שנפלו בקסטל. יהי זכרם ברוך. חיי היום-יום נמשכו ולמיטב זכרוני, השיחות שניהלנו בינינו לא כללו חשש לתבוסה, אלא בעיקר מחשבות איך להמשיך בפעילותנו ולחזור ללימודינו. מפקד המחלקה, רבי, דאג לשמור על מצב רוח טוב בין חברי המחלקה, לא נקבעו דרגות וכולם נחשבו שווים. הירושלמים שבינינו ביקרו מפעם לפעם את משפחותיהם ואילו אני, שהייתי "חייל בודד", ארגנתי לי פינה משלי בחדר המגורים המשותף. אולי זה סימן לאופטימיות, כפי שכבר הזכרתי. לפני פרוץ המאורעות נרשמתי לקניית 12 הכרכים של "דברי ימי עם עולם" של דובנוב ואת הראשון בהם קיבלתי בדצמבר 1947, כאשר כבר הייתי מגויס. בשנה שלאחר מכן, הייתי הולך לחנות הספרים ברח' הלל מדי חודש וקונה כרך נוסף בלירה אחת מה"משכורת הצבאית" של שתי לירות שקיבל כל מגויס. כל 12 הכרכים נמצאים בספרייתי עד היום.

חופשה ראשונה

עם הכרזת ההפוגה הראשונה, מפקד המחלקה קרא לי והודיע לי כי מוענקת לי חופשה של יום וחצי לנסיעה לתל-אביב. לא ברור לי עד היום למה נבחרתי, אולי כי הייתי חייל בודד.

סודרה עבורי נסיעה במכונית הפרטית של מנכ"ל הדואר, מר ברמן. יש לזכור כי באותה תקופה ואף זמן רב לאחר מכן אמצעי הקשר העיקרי בין יחידות ההגנה היה הטלפון, ולכן התנהל קשר הדוק בין "ההגנה" להנהלת הדואר ולתקופה מסוימת (במאי 1948) הדואר היה כפוף לשירות הקשר בהגנה. לכן פנו אל מנכ"ל הדאר וביקשוהו שיקח אותי ברכבו והוא הסכים. יצאנו לכיוון תל-אביב ב"דרך בורמה". ב-14 ביוני נפתחה דרך בורמה למעבר כלי רכב (ללא עזרת טרקטור) ובאחד הימים הסמוכים נסעתי עם מר ברמן מירושלים לתל-אביב. מר ברמן היה מנהל מחלקת ההנדסה של דואר ישראל וכאמור, סייע רבות לקיום הקשר הטלפוני בין מפקדת החטיבה לעמדות הרבות ברחבי העיר.

אמנם הנסיעה הייתה קשה, אך לא זכור לי שנאלצו לגרור אותנו או לדחוף את המכונית הקטנה שבה נסענו.

זכורים לי שני דברים מהחופשה הקצרה בתל-אביב:

- עם הגיענו לרחוב הרצל ירדתי מהמכונית, הודיתי למר ברמן וניגשתי במהירות למסעדת "פלוטניצקי", שהייתה בפינת הרצל-יפו-תל-אביב, כדי לאכול ארוחה שכללה חצי-עוף. נדמה לי שעבור ארוחה זו, שלה חיכיתי זמן רב, שילמתי חלק משמעותי מה"משכורת" שחסכתי במהלך החודשים בירושלים - בעיקר כי לא היה מה לקנות שם.
- כדי לחזור למחלקת הקשר בירושלים, לאחר ששיכנו אותי ב"בית חייל", נדרשתי ללכת ל"קונסוליה של ירושלים" בבית הדר (כך קראו למשרד) ושם הודיעו לי באיזה אוטובוס אוכל לחזור למחרת.

את היום הפנוי ביליתי בסיור רגלי בתל-אביב ובביקור בקולנוע, אך רוב התחושות נגעו לשפע המזון ולאווירת השקט ששררה בעיר, אף שגם שם הורגשה הלוחמה, בעיקר עקב ריבוי החיילים שכולם לבשו את מדיהם המאולתרים, שהסתובבו ברחובות.

למחרת, התייצבתי בשעה היעודה ב"קונסוליית ירושלים" וחזרתי למחלקה.

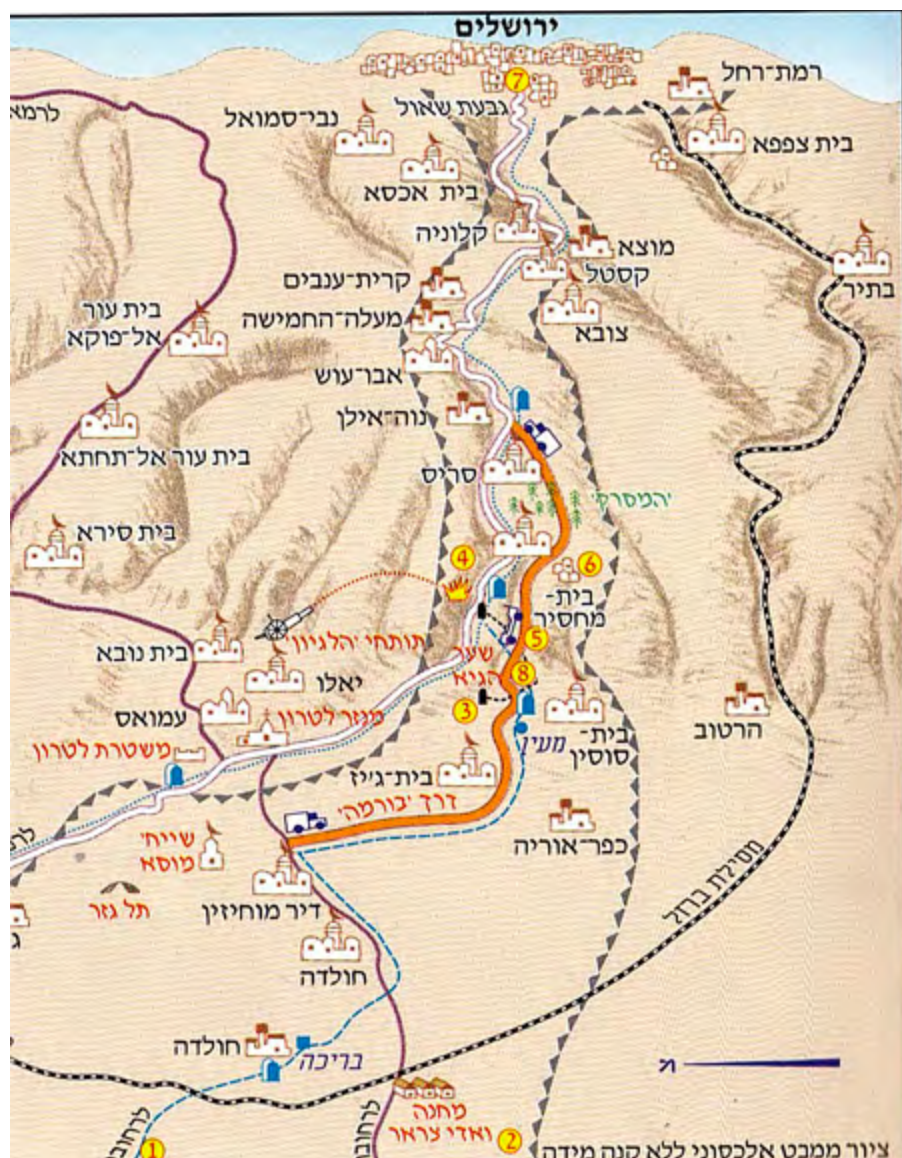
דרך בורמה

"דרך בורמה" נסללה כדי לעקוף את איזור שער הגיא לצורך העברת שיירות לירושלים. היא נתגלתה על ידי חיילי חטיבת "הראל", נסללה במהלך מלחמת העצמאות ובאמצעותה הצליחו להעביר לירושלים הרעבה מזון, נשק ותחמושת שאפשרו המשך הגנת העיר.

כך מספר דב יוסף (מתוך הספר "בדרך אל העיר" מאת אלחנן אורן):

"רק פער של ארבעה מילין הפריד בין האזור הכבוש על ידינו ובין בית-סוסין. שוב עברו את השטח המפריד בג'יפ, והתברר שאין בכך קושי מיוחד לגבי רוב הדרך. אולם בשטח זה, לאורך שני קילומטרים לערך, במורד אל כביש ירושלים-הרטוב מדרום לשער הגיא, לא היה קיים אפילו שביל, והמדרון תלול מאד ומכוסה סלעים. ברור היה ששום ג'יפ לא יחזיק מעמד לאחר שיעבור פעם שנייה לאורך שטח זה. אולם מהנדסים התחילו בעבודה, ושני שבועות יקרים עברו בניסיון לתקן את המצב באמצעות דחפור...."

"לאחר שהדחפורים עשו את עבודת היישור הקשה משך חמישה שבועות ולאחר ששיטחנו רשתות ברזל על הקרקע, הרהבנו עוז וסיכנו משלוח כמה כלי-רכב במדרון התלול ביותר. הדחפורים תמכו ועזרו לכלי הרכב לחזור ולעלות במעלה ההר. כן שלחנו לילה-לילה מירושלים כמה מאות חוצבים מאומנים לעזור בסלילת הדרך. קו-צינורות הונח במורד ההר, ודרכו הוזרם דלק ממכלים שבראש ההר למכליות שחיכו בכביש ירושלים. דרך זו, שהאבק בה הגיע עד לצירי הגלגלים והתרומם בעננים עם עבור כל משאית, הושבחה לאט-לאט ובהגיע ההפוגה הראשונה כבר הוסר על ידה המצור מעל ירושלים."

מפה מס' 5 - דרך בורמה

פרק שבעה-עשר

מההפוגה הראשונה ועד "הפסקת האש הכנה"

ההפוגה, שנמשכה שישה שבועות, הגיעה לקיצה ב-8 ביולי בשעה 10:00. לויצה מציין בספרו כי שינויים מפליגים התחוללו בירושלים בימי ההפוגה. עם פתיחת דרך בורמה זרמו לעיר כמויות של ציוד צבאי, מזון ודלק. ב-26 ביוני כל לוחמי המחוז נשבעו שבועת אמונים לצה"ל במסדרים חגיגיים. באותה תקופה נקבע מספרי האישי - 32566, שהיה אופייני ללוחמי ירושלים.

עזיבתו של "רבי"

מספר ביוגרף משפחת אלחנן, הסופר חנוך בר-טוב:

"ב-11 ביוני 1948 בשעה 10:00 נכנסה לתוקפה ההפוגה הראשונה בקרבות. הגיעה שעתו של בר-אדון לקיים את הבטחתו ולדאוג להעברתו של רבי אל יחידת הפשיטה הימית שהקים "פרויקה" - אפרים פילדסדורף, חברו בלב ונפש של רבי מתקופת הלימודים וה"הגנה" בתל-אביב, שהיה בין מקימי "חיל הנחיתה הימי".

בשיחה עם חנוך בר-טוב יעקב בר-אדון סיפר כי בהפוגה הראשונה קיבל את דרגתו ואמר כי ימליץ לתת גם לרבי דרגת קצין, אך רבי טען כי זה לא חשוב לו, כי הוא עומד לעבור ליחידה אחרת.

סמוך לתום 28 ימי ההפוגה אהרון קמחי החליף את רבי כמפקד מחלקת הקשר החטיבתית. רבי ירד עם יעקב בר-אדון מירושלים ומיד נפגש עם מפקד יחידת הפשיטה הימית שאליה צורף. הוא נתמנה למפקד מחלקה מאומנת למחצה ביחידה הימית, שסופחה כפלוגה ג' בגדוד 54 של חטיבת גבעתי לצורך כיבוש בית עפא, כפר בנגב שהיה בשליטת הצבא המצרי, בליל 18/17 ליולי, הלילה האחרון לפני כניסת ההפוגה השנייה. מספר פרויקה: "רבי נפל כאשר עלה על עמדה של מכונת ירייה. הוא עמד לזרוק רימון אל העמדה כאשר נורה, והרימון, שהיה כבר בלתי נצור, התפוצץ בידו..." הוא נפל ב"א בתמוז, חודשיים ותשעה ימים לפני מלאת לו 22 שנה.

וכך סיפר שמואל אלחנן, אחיו של רבי, לחנוך בר-טוב: "את הגופות מצאו רק שנה וחצי לאחר שנפלו... חשנמצאו הועברו לקבורה בחלקה הצבאית של נחלת יצחק".

כיום מונצח סגן בנימין אלחנן ז"ל בהיכל השמות של אתר ההנצחה לחללי חיל הקשר ביהוד-מונוסון.

כיבוש מאלחה

מטה המחוז החליט לכבוש את מאלחה בליל 14/13 ביולי. מג"ד 64, משה ריינהולד, פקד על המבצע שהשתתפו בו חמש מחלקות - שתי מחלקות מפלוגת יהונתן, מחלקה מוגברת של אצ"ל ושתי מחלקות מגדוד 64, כעתודה. חיים דהאן, חייל במחלקת הקשר, מספר:

"לקראת כיבוש מאלחה נשלחו שני אנשי מחלקת הקשר - גדעון גרושקין ואני - ליחידה שאמורה לפעול באזור. המחלקה חולקה לשנים והדריכו אותנו שהשטח ממוקש ויש להיזהר. אנוכי, שנשאתי את מכשיר הקשר, צעדתי בראש המוביל בשטח צר שלא היה ממוקש וכך הגענו ליעדנו. כך גם חזרנו - באותה הדרך - לאחר הכיבוש, כאשר נשלחה יחידה להחליפנו. לקראת החזרה פניתי לגדעון והצעתי לו שיצטרף אלי כי אני מכיר את השביל

הלא-ממוקש. הוא, משום מה, חזר עם הקבוצה השנייה. לפתע נשמע מהשטח פיצוץ והתברר כי גדעון עלה על מוקש ונפצע קשה. מיד מיהרנו אליו, למרות המיקוש שבשטח והצלחנו להוציאו מהשטח ולשלחו לבית חולים. לצערנו, לקראת חצות, הורע מצבו והוא חסר את נשמתו לבורא. יהי זכרן ברוך.

כך נפל עוד אחד מאנשי מחלקת הקשר החטיבתית.

בשערי העיר העתיקה

כפי שמציין לויצה:

"גולת הכותרת בפעולות עשרת הימים בחזית ירושלים, היה מבצע "קדם" לכיבוש העיר העתיקה. ב-13 ביולי כינס שאלתיאל את מפקדי המחוז הבכירים והודיע על המבצע המתוכנן. הוא סיפר, כי סיכם אם בן-גוריון את מועד המבצע: בלילה האחרון שלפני ההפוגה השנייה, כלומר ליל 17/16 ביולי."

צורפתי לגדוד בית-חורון, שתפקידו היה לפרוץ את החומה בסביבות שער-ציון בעזרת מטען קונוס רב-עצמה. מטה בית-חורון היה בהר ציון וצורפתי אליו עם מק-300.

נראה כי תחילת המבצע סימנה תקלות רבות: גדוד בית חורון, שהיה אמור לעלות את הקונוס במשקל מאות קילוגרמים בלילה לפני הפעולה, עשה זאת רק בליל הפעולה ושעת ה"ש" נדחתה ל-02:30. האויב חש בהכנות ופתח בהפגזה כבדה על העיר וזו הפריעה לריכוז גדוד בית-חורון בהר-ציון.

הקונוס התפרץ בחוזקה והתפוצץ בשעה 05:00 ולמרות זאת, כיוון שהיה חסר בו כנראה חלק מחומר-הנפץ, הוא רק הותיר על החומה כתם פיוח גדול והחומה לא נבקעה. כעדות לכך אוכל רק לספר כי בעת פיצוץ הקונוס, במרחק כמה עשרות מטרים ממקום מושבי על מדרגות הכנסייה בהר-ציון, רעש הפיצוץ בקושי העיר אותי מהשינה, תנומה שחטפתי עקב המאמץ בתנועה להר-ציון. גם הכוחות האחרים לא הצליחו לפרוץ לעיר העתיקה וכל הכוחות

הוחזרו לבסיסם, לקראת תחילת ההפוגה השנייה, שהייתה אמורה להיערך ב-17 ביולי 1948.

כך קרה שהפעולה הקרבית האחרונה בה השתתפתי בקרבות ירושלים הייתה פעולה שנכשלה דווקא.

בפעולה זו שימש הלל כרמלי כקצין הקשר של הכוח של אצ"ל ולח"י והוא מספר:

"כוח האצ"ל והלח"י היה אמור לחדור דרך השער החדש. הכוח הצליח לפוצץ את השער ולחדור לעיר העתיקה, אך נסוג בגלל שריפה שפרצה בשער ובגלל הידיעה על כישלון פעולתו של גדוד בית חורון."

כיבוש מיס-קרי ועין כרם

תיאורו של הלל:

"יום לפני הכניסה לתוקף של ההפוגה החלטתי לבקר חבר בסביבת הקסטל, כאשר חזרתי לשנלר אחר הצהרים נאמר לי כי הייתה טעות וההפוגה תיכנס לתוקף רק מחר וכי הוחלט לנצל את הלילה לכיבוש מיס קרי."

"אנשי המחלקה שהיו עייפים מהפעילות בימים האחרונים, סרבו לצאת למבצע, החלטתי שאני אצא עם אורי אפשטיין. המבצע בוצע על ידי פלוגת "יונתן" בפיקוד סרן שמעון סמרגד. במרחק 3 ק"מ מהיעד המתנו לריתוק ארטילרי שכלל שתי פצצות דוידקה שרק אחת התפוצצה. בהמתנה לפצצה השנייה - נרדמתי מעייפות."

"הגענו ליעד ונערכנו לתקוף. אז ראינו דמיות בשחור בורחות משמאלנו דרומה. הכיבוש היה קל כי לא נשאר ביעד אף אחד מהחיילים המיצריים שנשלחו לשם. כאשר ירדנו למחרת לכפר עין כרם, מצאנו שנשארו בו רק ערבי זקן עם רובה מימי הטורקים וכמה נזירות."

פעולה אחרונה כמחלקת קשר חטיבתית

כותב הלל:

"לאחר ההפוגה, בליל 17/18 באוגוסט, השתתפה מחלקת הקשר שלנו בפעולה של גדוד 64 (בית חורון), לכיבוש ארמון הנציב. מטה המבצע התמקם בחווה החקלאית הסמוכה לארמון הנציב, בשלב מסוים הגיעו למטה - מפקד הגדוד זורע ומפקד החטיבה משה דיין. בדיוק בבואם חדרה פצצת מרגמה את תקרת החדר אליו נכנסו ולמרבה המזל אף אחד לא נפגע."

"הפעולה נכשלה והחללים שנותרו בשטח חוללו ע"י אנשי הלגיון הירדני."

בית תורגימן, העמדה הקיצונית מול ירדן

מעבר מנדלבאום, הגבול בין ירושלים לירדן

פרק שמונה-עשר

אחרית דבר – המשך הדרך

המשך פעילות בחטיבת עציוני

סמוך לסיום ההפוגה הראשונה, מפקד המחלקה, רבי עזב אותנו לפי בקשתו ליחידת קומנדו ימי. הוא חש כי תפקידו כקצין קשר, כשגם לא הורשה להשתתף אישית במבצעים כקשר, עושה אותו ל"גנרל ששולח אחרים למות". הוא צורף ליחידת נחיתה ימית שפעלה בנגב ונפל בלוחמו בראש מחלקה שפיקד עליה, בדיוק בתחילת ההפוגה השנייה בירושלים, ב-18 ביולי 1948. יהא זכרו ברוך. לאחר עזיבתו של רבי ועם תחילת ההפוגה השנייה מחלקת הקשר החטיבתית פורקה וכל אחד מאנשיה צורף לאחת היחידות בחטיבה.

לאחר מכן, שירתי בכמה יחידות:

- בתקופה מסוימת תפקדתי כמדריך קורס קשרים של החטיבה, שנערך במשטרת אבו-גוש והשיעורים בו התקיימו בביתו של מוכתר הכפר.
- לאחר מכן, תפקדתי ביחידת ג'יפים של גד' 67, בה נתקלנו לראשונה במכשירי את"ד (FM) ניידים (לא נישאים), שנלקחו זמנית כשלל מיחידת או"מ. בתקופה מאוחרת יותר הכרנו מכשיר זה כמק-508.
- סיום שירותי בחטיבת עציוני היה בגד' בית-חורון בבית הבראה במוצא, שם שימשתי כסמל קשר וקשר במשוריין "טו-פאונדר", שנלקח שלל

מהבריטים. שם זכיתי להכיר מוזיקאי מוכשר - נגן ויאולה בשם דני בנימיני, שנפגע קשות בזרועו באחד הקרבות והצליח להבריא ולשמש, מאוחר יותר, ויולן ראשון בתזמורת הפילהרמונית ויו"ר נגני התזמורת הפילהרמונית הישראלית.

30 שנות שירות

בסתיו 1948 הודיעו לי כי עלי להישלח לקורס קציני וסמלי קשר בבית-הספר המרכזי לקשר ("גבעת האלחוט" בצריפין). ניגשתי למג"ד ושאלתיו באיזו דרגה עלי לצאת ונעניתי רב"ט. אחד החניכים בקורס היה סמל צבי טל, שלימים נתמנה לשופט בבית המשפט העליון ועל שמו נקרא "חוק טל".

עם סיום הקורס מוניתי רשמית כסמל קשר ונשלחתי לשמש כמדריך ראשי בבית-הספר לקשר של פיקוד המרכז במשטרת בית-שמש. לאחר מכן, שימשתי כסגן ראש מדור הדרכה של חיל הקשר בשרונה, ובין היתר, הוצאתי לאור סדרת ספרים על נוהלי קשר, שהודפסו בדפוס "דבר" ברח' שיינקין בתל-אביב. בתפקידי כסגן ראש מדור הדרכה במפקדת קשר"ר הוענקה לי דרגת סגן משנה, בהתניה כי לא אוכל לעלות לדרגת סגן אלא לאחר סיום קורס קצינים. לאחר סיום קורס קצינים, מילאתי תפקידי סגן קצין קשר חטיבתי בחטיבה 5 ("גבעתי"), ראש לשכת קשר"ר וקצין ניהול של מפקדת קשר"ר, קצין ציוד קשר במפקדת הדרום וקצין כוח-אדם במכ"א 4. בכל אותה עת השתתפתי בקורס של צה"ל להשלמת לימודים לתעודת בגרות ריאלית ואף עברתי את בחינות הבגרות בהצלחה.

בעידודו ובהמרצתו של אל"מ ישעיהו לביא, שהיה באותה תקופה ראש ענף אפסניה במפקדת קשר"ר ולימים שימש כקצין קשר ואלקטרוניקה ראשי, ובתפקידים ממלכתיים רבים, נשלחתי ל"קורס מהנדסים צבאיים" בטכניון,

2
חטיבה 6 / קשר
ח/276/4
21.11.48
מפקד מחנה האסונים
זיל הקשר
קצ"ק חזית ג'

הנדון: קורס קציני/סמלי קשר.

הרשומים כטה מועמדים לקורס הנ"ל.

1. 107614 רב שוראי יהודה פורט
(מחלקת קשר חטיבתא)
2. 107597 שוראי אפרים טאוסק
(מחלקת קשר חטיבתא)
3. 108567 סמל צבי טל (גדוד 68).
4. 32566 רב שוראי יעקב בעל שם
(גדוד 64).

נא לאשר את התוצאות.

ימי
מחלקת
סדן

מסיימי קורס סמלי וקציני קשר. בשורה הראשונה - צבי טל ויעקב בעל-שם

שבמקורו נועד להימשך שנתיים אך למעשה נמשך ארבע שנים מלאות. ובסיומו הוסמכתי כבוגר הטכניון בהנדסת חשמל.

כמהנדס, שימשתי כקצין טלפונים של המטכ"ל, כקצין רשת במחלקת מערכות סטטיות במפקדת קשר"ר ולאחר מכן, כראש מדור תקשורת במחלקת אג"ם במפקדה, תפקיד שמילאתי ב"מלחמת ששת הימים". מתפקיד זה עברתי לכה"ד 7 כמדריך בקורס מהנדסים צבאיים וכמדריך בקורס המתקדם לקציני קשר, בו ניתנה לי ההזדמנות לכתוב את הספר הראשון ב"יסודות תורת המחשבים", שפורסם לאחר מכן ע"י משרד החינוך והוכר כספר הראשון בעברית בנושא מחשבים.

בתקופה זו מוניתי גם לעורך ראשי של ירחון "קשר ואלקטרוניקה" בהוצאת מפקדת קשר"ר, (תפקיד שמילאתי בין השנים 1967-1993).

לימים נתמנית לראש ענף תכנון במפקדת קשר"ר וב-1973 קודמתי לדרגת אל"מ בתפקיד "עוזר טכני לקשר"ר", שמילאתי במלחמת יום הכיפורים, תחת פיקודו של תא"ל (מאוחר יותר - אלוף) שלמה ענבר. במשך כל התקופה הזאת המשכתי בלימודים אקדמאיים לתואר מוסמך למדעים ולאחר מכן "דוקטור למדעים".

ב-1976 עברתי ממפקדת קשר"ר ליחידה למחקר ופיתוח כראש מחלקת אלקטרוניקה ול"א (ר' מאל"א) ולאחר שירות של שנתיים בתפקיד זה פרשתי מצה"ל לאחר 30 שנה. ביום פרישתי מצה"ל הגשתי את עבודת הדוקטורט שלי לטכניון וב-17 ליוני 1979 קיבלתי בטכס מרשים, על מדרגות הבנין הישן של הטכניון בהדר הכרמל בחיפה את תעודת "דוקטור למדעים" מידי ראש הממשלה מר יצחק רבין.

אף שעברו למעלה מ-30 שנה מיום פרישתי, תמיד הרגשתי כי חיל הקשר (כיום חיל הקשר והתקשוב) הוא ביתי. אמנם זכיתי לקריירה אקדמית ענפה באוניברסיטת תל-אביב ובמרכז הבינתחומי לחיזוי טכנולוגי ואף השתתפתי בהקמתו של בית-הספר לתקשורת של המכללה למנהל, אך כיום אני מקדיש את רוב זמני לקידום מורשת חיל הקשר והתקשוב, כחבר ועד המנהל של האתר

להנצחת חללי חי"ק ביהוד-מונוסון וכראש ועדה למחקרים ואקדמיה שמטפחת את שילוב מורשת חיל הקשר והתקשוב בקורסי המפקדים שלו. במשך שנים אלה פעלתי רבות במסגרת האיגוד הבינלאומי של מהנדסי חשמל ואלקטרוניקה (IEEE) ואף שימשתי יו"ר הסניף הישראלי בשנים 1977 עד 1981. תוך תקופת לימודי בטכניון, בחופשת הקיץ של שנת 1957 הכרתי מורה-חיילת, סמלת בשם שושנה גרינברג, אשר לימדה חיילים-עולים מחו"ל במחנה "מרכוס". לאחר תקופה קצרה, בטרם התחילה שנת הלימודים, נישאנו. ב-1964 נולדה בתנו זהבית, ששרתה בחיל האוויר כקצינת מטאורולוגיה ונודעה לציבור כאחת החזאיות הראשונות בתכנית "שבשבת" בטלוויזיה. זהבית נישאה לתמיר (כיום סא"ל במיל). וכיום יש לנו שני נכדים - נועה (שסיימה שרות בדרגת סגן) ויונתן - העומד לפני גיוס בעת כתיבת ספר זה. אכן - משפחה לוחמת.

הענקת דרגת אלי"ם - רב אלוף דוד אלעזר והאלוף שלמה ענבר

סוף דבר

ספר זה נכתב כדי לתאר, במסגרת פעילות הנחלת מורשת חיל הקשר והתקשוב לדורות הבאים, את תרומתם של אנשי הקשר בלחימה בירושלים הנצורה ואת גבורתם של הנופלים. איך - ללא אמצעים, אבל בנחישות ובתחושת מסירות לעיר הנצח - עשינו קשר. איך התחבטנו ביצירת יש מאין ובהתגברות על הכללים הנהוגים, כמו בקשר במק-300 למטכ"ל. בפרקים אלה שאפתי להבליט את חשיבות הקשר ואת חשיבותם של הקשרים בפעולות הלחימה בירושלים רבתי. במקרים מסוימים הרחבתי את היריעה בתיאור קרבות לאו דווקא מנקודת מבט הקשר, אלא כדי להציג - במיוחד בפני חיילים צעירים - איך בירושלים "הכול התרכז במקום אחד" - התחושה הלאומית, ההתנדבות והמסירות, הגבורה האישית - מול הדלות באמצעים, המחסור בלוחמים ומיעוט הניסיון הקרבי של רובנו.

במלחמת העצמאות בכלל ובירושלים בפרט - רוח האדם ומסירות הלוחמים - ללא הבדל גיל, מין ומוצא - הם שהביאו לנו את הניצחון. תהא רוח לוחמי תש"ח נס ודוגמא לדורות הבאים.

אכן, קשרים היינו לך, ירושלים!

מקורות

בנוסף ל"ידע אישי" ולזיכרונות חברי שעליהם ביססתי את הכתוב בפרקים הקודמים ובמיוחד לקביעת התאריכים בהם אירעו המעשים המתוארים, התבססתי בעיקר על המקורות שלהלן:

1. תשעה קבין מאת יצחק לוי (לניצה) - ירושלים בקרבות מלחמת העצמאות הוצאת "מערכות" צבא הגנה לישראל, תשמ"ו, 1986
2. מוריה בירושלים בתש"ח מאת מאיר אביזוהר - גדוד החי"ש הראשון בקרבות ירושלים, בהוצאת "מחברות לספרות", תשס"ב, 2002
3. בדרך אל העיר מאת סא"ל (מיל) ד"ר אלחנן אורן - מבצע "דני", בהוצאת "מערכות" צבא הגנה לישראל, תשל"ו, 1976
4. עשר שניות באפריל מאת חיים ליברמן, רומן היסטורי על הקרב בקסטל, בהוצאת דיונון מבית פרובוק, תשס"ח, 2008.
5. לקסיקון למונחי קשר מאת גבי שריג, בהוצאת "מערכת", קיבוץ דליה 1998.
6. יזכור - פרשיות חיהם ומותם של הנופלים במערכות ישראל
7. בהוצאת משרד הבטחון, ההוצאה לאור, 1974
8. בית-עפא - לזכר נ"ב הימאים, החללים והנעדרים בקרב בית-עפא. הוצאת מפקדת חיל הים, 1950
9. עד בוא השמש מאת צבי א. טל, הוצאת דביר, 2010
10. מחוץ לאופק, מעבר לרחוב מאת חנוך ברטוב, זמורה-ביתן הוצאה לאור, 2006.